NACIONALNI PARK SKADARSKO JEZERO

Plan upravljanja za Nacionalni park Skadarsko jezero za period 2026 - 2030. godine

JAVNO PREDUZEĆE ZA NACIONALNE PARKOVE CRNE GORE

Podgorica, februar 2026. godine

Odgovorno lice za izradu Plana upravljanja NP Skadarsko jezero 2026-2030
mr Marinela Djuretić, direktorica JPNPCG

Rukovodilac tima
mr Nela Vešović Dubak, dipl. biolog
Pomoćnica direktorice za zaštitu, održivi razvoj i turizam
Koordinator
Hajdana Ilić Božović
Šefica Službe za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Upravljački tim
mr Nela Vešović Dubak, dipl. biolog, spec.orn.
Hajdana Ilić Božović, dipl. biolog
dr Aleksandar Mijović, dipl. biolog

Angažovani međunarodni eksperti
mr.sc Željka Rajković, dipl.ing.biologije
mr.sc Marko Pećarević, dipl. biolog

Stručni tim

Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Hajdana Ilić Božović, šefica Službe za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj,
Ivana Milović, rukovoditeljka Odjeljenja za zaštitu prirodne baštine,
dr Veselin Luburić, rukovodilac Odjeljenja za zaštitu prostora i održivi razvoj,
Slavica Đurišić stručna saradnica za floru i vegetaciju,
Ivana Džaković, stručna saradnica za floru i vegetaciju,
mr Slobodan Stijepović, stručni saradnik za šumarstvo,
mr Stevan Marić, stručni saradnik za ribarstvo,
Maja Radunović, stručna saradnicu za faunu gmizavaca i vodozemaca,
Ana Uskoković, stručna saradnica za ornitofaunu,
Belma Šestović, stručna saradnica za faunu sisara,
Jelena Radunović stručna saradnica za zaštitu životne sredine,
mr Mojaš Đurović, stručni saradnik za zaštitu životne sredine,
Aleksandar Đurović, stručni saradnik za održivi razvoj,
dr Goran Škatarić, stručni saradnik za zaštitu životne sredine,
Radmila Vujotić, stručna saradnica za zaštitu prostora
Služba za promociju, marketing i turizam
Jovana Bojičić, šefica Službe za promociju, marketing i turizam
Snežana Vukotić, stručna saradnica za etnografsku baštinu
Aleksandra Vujović, stručna saradnica za promociju i edukaciju
Željka Vuković, stručna saradnica za promociju i edukaciju
Marina Kojović stručna saradnica za promociju i edukaciju
Svetlana Vukčević, stručna saradnica za turizam
Bogdan Đurašković, stručni saradnik za turizam
Milica Novaković, stručna saradnica za medije
Marijana Džaković, stručna saradnica za medije
Služba za projekte i međunarodnu saradnju
mr Maša Vučinić, šefica Službe za projekte i međunarodnu saradnju
Bjanka Prakljačić, stručna saradnica za međunarodnu saradnju
Jasmin Medunjanin, stručni saradnik za projekte
Bojana Mijović, stručna saradnica za projekte
Srećko Grabovica, stručni saradnik za projekte
Služba za finansije
Mirza Tahirović, pomoćnik direktora za finansijske i pravne poslove
Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove
Andrija Marojević, šef Službe za kadrovske, pravne i opšte poslove
Služba za javne nabavke
Zeid Škrijelj, šef Službe za javne nabavke
Organizaciona jedinica NP Skadarsko jezero
Bogdan Marš, koordinator
Vuk Saičić, šef Službe fizičke zaštite
Marijana Živaljević Roganović, stručna saradnica za promociju i edukaciju
Služba za monitoring i kontrolu
Miloš Brajović, pomoćnik direktora za monitoring i kontrolu
Veselin Živanović, šef Službe za monitoring I kontrolu

Sadržaj

1.UVOD 5

1.1.Zakonodavni i institucionalni okvir upravljanja zaštićenim područjem 5

1.2.Osnovne informacije o zaštićenom području 11

1.3.Upravljač zaštićenog područja 11

1.4.Proces izrade plana upravljanja 13

2. OPIS PODRUČJA 16

2.1.Geografski položaj i prostor 16

2.2. Prirodne vrijednosti 17

2.2.1.Klima 17

2.2.2. Biodiverzitet 18

2.2.3.Geodiverzitet 37

2.2.4.Hidrologija 38

2.2.5.Predione odlike 39

2.3.Kulturno - istorijske vrijednosti 40

2.3.1. Materijalna kulturna baština 40

2.3.2. Nematerijalna kulturna baština 42

2.3.3. Antropogeni pejzaž 43

2.4.Socio – ekonomske karakteristike 43

2.4.1. Stanovništvo, demografija i naselja 43

2.4.2. Privredne i društvene djelatnosti 44

2.4.3. Javna infrastruktura 45

2.4.4. Turistička infrastruktura 49

2.5. Korišćenje prostora 51

2.5.1. Turizam 53

2.5.2. Ribarstvo 54

2.5.3. Poljoprivreda 55

2.5.4. Šumarstvo 56

2.5.5. Ubiranje ljekovitog bilja i šumskih plodova 57

2.5.6. Privremeni objekti 57

2.6. Zone i režimi zaštite 58

3. AKCIONI PLAN 60

VIZIJA 61
3.1. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti 61
3.2. Očuvanje kulturno - istorijskih vrijednosti 72
3.3. Održivo korišćenje prirodnih dobara 73
3.4. Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija 75
3.4.1 Edukacija i interpretacija 75
3.4.2 Posjetilačka infrastruktura 76
3.4.3 Upravljanje posjetiocima 78
3.4.4 Promocija i komunikacija 80
3.5. Saradnja s lokalnom zajednicom 81
3.6. Razvoj kapaciteta upravljača 84
3.6.1. Pravni i planski okvir i interni akti 84
3.6.2. Kadrovski kapaciteti 85
3.6.3. Saradnja sa drugim nacionalnim i međunarodnim organizacijama i institucijama 89
3.6.4. Stalni objekti u vlasništvu NP Skadarsko jezero i objekti privremenog karaktera na području Parka 91
3.6.5. Ostvarivanje uslova za efikasno sprovođenje Plana upravljanja 92
3.6.6. Ostvarivanje uslova za efikasno sprovođenje Plana upravljanja 93
3.6.7. Postojeći načini i izvori finansiranja i mogućnosti dodatnih 93
3.7. Pregled potrebnih finansijskih sredstava 96

1.UVOD

Plan upravljanja Nacionalnim parkom Skadarsko jezero, za period 2026.–2030.godine predstavlja strateški dokument kojim se definišu ciljevi, prioriteti i mjere za zaštitu, očuvanje i održivo korišćenje prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka. Njegovom izradom uspostavljen je sistemski okvira za dugoročno upravljanje ovim zaštićenim područjem, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim standardima zaštite prirode.
Plan obuhvata petogodišnji period i služi kao osnova za koordinisano djelovanje upravljača, naučnih i obrazovnih institucija, državnih organa, lokalne zajednice, civilnog sektora i drugih relevantnih aktera. Plan je dizajniran sa posebnom pažnjom na očuvanju jedinstvenih ekosistema, unapređenju infrastrukture u funkciji posjetilaca i interpretacije, kao i jačanju edukativne, naučne i kulturne uloge Parka.
Proces izrade, kao i kasnije sprovođenje Plana zasniva se na Zakonu o zaštiti prirode Crne Gore, Zakonu o nacionalnim parkovima, kao i na smjernicama Međunarodne unije za očuvanje prirode (IUCN). Dokument uvažava i relevantne nacionalne strategije iz oblasti zaštite biodiverziteta, klimatskih promjena i održivog razvoja, čime se obezbjeđuje njegova usklađenost sa širim razvojnim i ekološkim ciljevima države.
Misija upravljača nacionalnim parkom zasniva se na odgovornom upravljanju i zaštiti prirodnih resursa, unapređivanju naučnih istraživanja i obrazovanju, uz promociji turizma zasnovanog na prirodi i tradiciji koji doprinosi lokalnoj zajednici i očuvanju prirodne baštine.
Svrha izrade Plana upravljanja Nacionalnim parkom Skadarsko jezero za period 2026. – 2030.godine je uspostavljanje dugoročnog, održivog i pažljivo osmišljenog okvira za zaštitu, očuvanje i racionalno korišćenje prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka. Plan omogućava efikasno planiranje aktivnosti, usklađivanje interesa zainteresovanih strana uz poštovanje nacionalnih propisa i međunarodnih standarda zaštite prirode. Kroz jasno definisane ciljeve, mjere i mehanizme implementacije, dokument doprinosi očuvanju biološke raznovrsnosti, unapređenju posjetilačke, edukativne i naučne funkcije Parka, uz jačanje uloge lokalne zajednice u okviru održivog razvoja. Takođe, Plan se zasniva na saradnji upravljača, naučne zajednice, lokalnog stanovništva, državnih institucija i civilnog sektora, čime se obezbjeđuje usklađeno upravljanje koje podstiče skladan odnos između ljudi i prirode.

1.1.Zakonodavni i institucionalni okvir upravljanja zaštićenim područjem

Nacionalni zakonodavni okvir

Kada je u pitanju zaštita prirode, Zakon o zaštiti prirode sa podzakonskim aktima i Zakon o nacionalnim parkovima predstavljaju krovne zakone u crnogorskom zakonodavstvu.
Zakon o zaštiti prirode („Sl. list CG“ br. 054/16, 018/19, 084/24) uređuje uslove i način zaštite i očuvanja prirode i definiše ciljeve, kao i subjekte zaštite prirode i njihove obaveze. Između

ostalog, ovim zakonom definisane su i kategorije zaštićenih područja, odgovorne institucije, kao i osnovni upravljački dokumenti za zaštićena područja.
Članom 34. ovog Zakona, zaštićeno dobro *nacionalni park* proglašava Skupština Crne Gore. Članom 55. istog Zakona, zaštićenim područjem upravlja upravljač koji ispunjava uslove u pogledu kadra, organizacione osposobljenosti za obavljanje poslova zaštite, unapređenja, promovisanja i održivog razvoja zaštićenog područja. Kada je u pitanju nacionalni park, resorno Ministarstvo utvrđuje ispunjenost uslova.
Akcionim planom za ispunjenje završnih mjerila za Poglavlje 27, predviđene su izmjene i dopune Zakona o zaštiti prirode i ovaj postupak je u toku.
Pored Zakona o zaštiti prirode, Zakon o nacionalnim parkovima („Sl. list CG“, br. 28/14 i 39/16) uređuje upravljanje nacionalnim parkovima u Crnoj Gori. Prema Zakonu o nacionalnim parkovima, zaštita, unapređivanje i razvoj nacionalnih parkova je djelatnost od javnog interesa. Ovim zakonom definisane su granice, nacionalnih parkova, upravljanje, zone zaštite, mjere uređivanja i unapređenja prirodnih dobara, kao i druga pitanja od značaja za korišćenje nacionalnih parkova.
Prema članu 5. ovog Zakona, nacionalnim parkovima upravlja privredno društvo sa svojstvom pravnog lica, koje treba da ispunjava uslove za upravljanje zaštićenim prirodnim dobrima propisane zakonom kojim je uređena zaštita prirode. Privredno društvo upravlja nacionalnim parkovima na osnovu planova upravljanja i godišnjih programa upravljanja i vrši djelatnost u skladu sa aktom o osnivanju i zakonom. U Članu 41. navodi se da će se Privredno društvo osnovati u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog Zakona, a da će do osnivanja privrednog društva nacionalnim parkovima upravljati Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore.
Privredno društvo u vršenju upravljanja nacionalnim parkovima obavlja sljedeće poslove: preduzima mjere i aktivnosti za ostvarivanje utvrđene politike u upravljanju, korišćenju, zaštiti, razvoju i unapređivanju nacionalnih parkova; stara se o sprovođenju plana upravljanja i donosi godišnji program upravljanja; sprovodi mjere zaštite u skladu sa režimom zaštite, kao i druge poslove utvrđene zakonom i aktom o osnivanju.

Pravni osnov za donošenje planova upravljanja nacionalnim parkovima

Pravni osnov je u članu 58. Zakona o zaštiti prirode, koji propisuje da Vlada Crne Gore donosi Plan upravljanja na period od pet godina i implementira ga kroz usvajanje godišnjih programa upravljanja. Plan upravljanja zaštićenim prirodnim dobrom je planski dokument kojim se planiraju mjere i aktivnosti zaštite i očuvanja zaštićenog prirodnog dobra, i predstavlja plansku osnovu za upravljanje i korišćenje prirodnog dobra za ekonomske, socijalne i ekološke namjene.
Zakonske odredbe za izradu Plana upravljanja date su i Zakonom o nacionalnim parkovima. Član 14. ovog zakona propisuje da planove upravljanja izrađuje JPNPCG, uz prethodno pribavljeno mišljenje nadležnog Ministarstva. Istim članom ovog zakona propisano je da se Godišnji program upravljanja donosi u skladu sa Prostornim planom posebne namjene i Planom upravljanja, uz prethodno pribavljenu saglasnost Ministarstva.

Ostala pravna regulativa: Zakon o šumama („Sl. list CG“, br.40/11-dr.zakon, 47/15, br. 77/2024 i 92/2025.); Zakon o životnoj sredini („Sl. list CG“, br. 052/16, 073/19, 073/19) sa podzakonskim aktima; Zakon o stranim i invazivniim stranim vrstama biljaka, životinja i gljiva („Sl. list CG“, br.18/19 i 84/24); Zakon o vodama („Sl. list CG“, br. 27/07, 32/11, 47/11, 48/15, 52/16, 2/17, 84/18, 084/24); Zakon o divljači i lovstvu („Sl. list CG“, br. 52/08, 40/11 i 48/15,

51/25); Zakon o slatkovodnom ribarstvu i akvakulturi („Sl. list CG“, br.17/18, br.69/25); Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu („Sl. list CG“, br. 80/05, br. 59/11 i br.52/16); Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu („Sl. list CG“, br. 59/11, br.75/18); Zakon o zaštiti kulturnih dobara („Sl. list CG“, br.49/10, 40/11, 44/17,18/19, 084/24); Zakon o poljoprivrednom zemljištu („Sl. list CG“, br. 15/92, 59/92, br. 32/11); Zakon o putevima („Sl. list CG“, br. 82/20, br.140/22); Zakon o turizmu i ugostiteljstvu („Sl. list CG“, br.2/18,br.4/18.,13/18,25/19,67/19 i 76/20); Zakon o energetici („Sl. list CG“, br.5/16, 51/17 i 82/20); Rješenje o stavljanju pod zaštitu rijetkih, prorijeđenih, endemičnih i ugroženih biljnih i životinjskih vrsta („Sl. list CG“, br. 76/06).

Nacionalni park Skadarsko jezero – zaštićeno prirodno dobro u nacionalnom i međunarodnom kontekstu

Prema Članu 22. Zakona o zaštiti prirode („Sl. list CG“, br. 054/16, 018/19, 084/24), *„Nacionalni park je prirodno područje kopna ili područje mora, odnosno kopna i mora koje je određeno da štiti ekološki integritet jednog ili više ekosistema za sadašnje i buduće generacije, radi onemogućavanja neadekvatnog korišćenja prirodnih dobara ili drugih štetnih radnji i aktivnosti i obezbjeđivanja duhovnih, naučnih, obrazovnih, rekreativnih potreba i potreba posjetilaca koje su saglasne sa očuvanjem životne sredine i kulture. U nacionalnom parku zabranjeno je vršiti radnje i aktivnosti i obavljati djelatnosti kojima se ugrožava izvornost prirode; Zabrane, izuzeci od zabrana, korišćenje prirodnih dobara i ostali aspekti vezani za nacionalne parkove detaljno su propisani Zakonom o nacionalnim parkovima („Sl. list CG“, 028/14, 039/16)“*.

Prema domaćem zakonodavstvu (Zakon o zaštiti prirode i Zakon o nacionalnim parkovima), svi nacionalni parkovi u Crnoj Gori odgovaraju kategoriji II.

Nacionalni park Skadarsko jezero – Ramsarsko područje

NP Skadarsko jezero je proglašeno Ramsarskim područjem 1995. godine, u skladu sa odredbama Konvencije o močvarama od međunarodnog značaja, naročito kao staništa ptica močvarica. Ukupna površina Parka koja se nalazi u zoni proglašenja je 20 000 ha. Ovaj Nacionalni park ispunjava više kriterijuma definisanih članom 2. i Aneksom II Ramsarske konvencije:

Skadarsko jezero kao dio EMERALD mreže

U okviru Bernske konvencije kandidovana je EMERALD mreža – evropska mreža područja od posebnog značaja za očuvanje prirode. Nacionalni park Skadarsko jezero je kandidovano kao EMERALD područje 2005. godine, pod šifrom ME0000003 i sa ukupnom površinom od 37 800 ha.

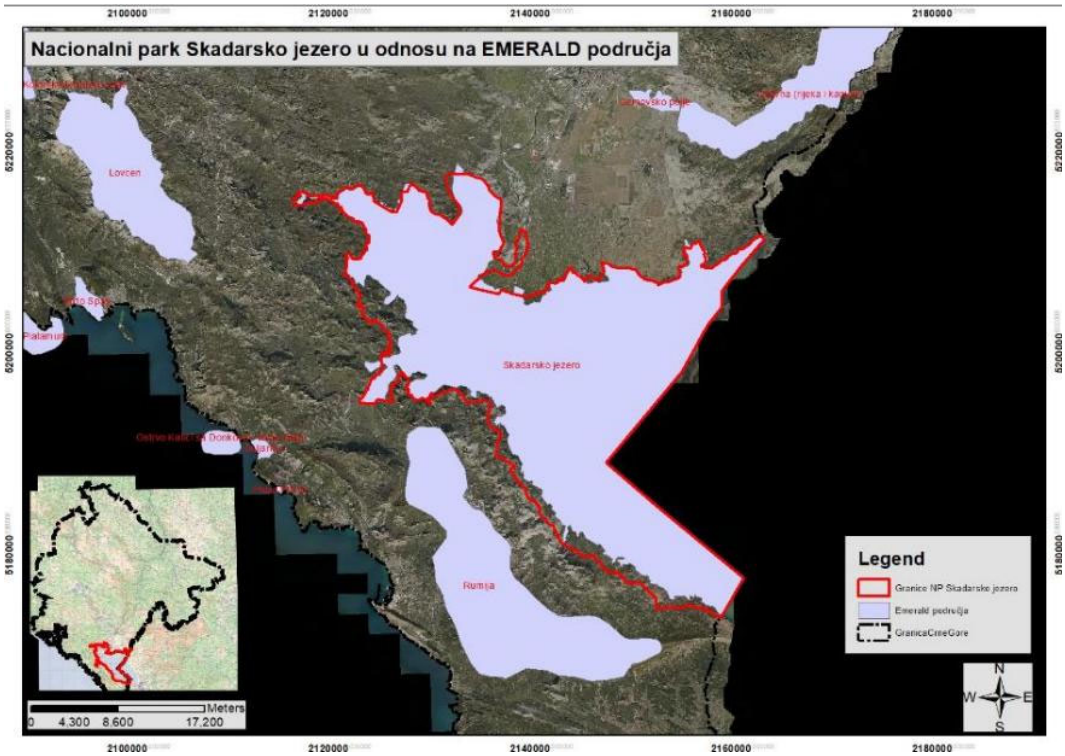

Mapa 1: *Nacionalni park Skadarsko jezero u odnosu na kandidovana EMERALD područja*

Pored toga, NP Skadarsko jezero uživa poseban međunarodni status kao Važno područje za ptice (Important Bird Area – IBA) i Područje od međunarodnog značaja za floru (Important Plant Area - IPA).

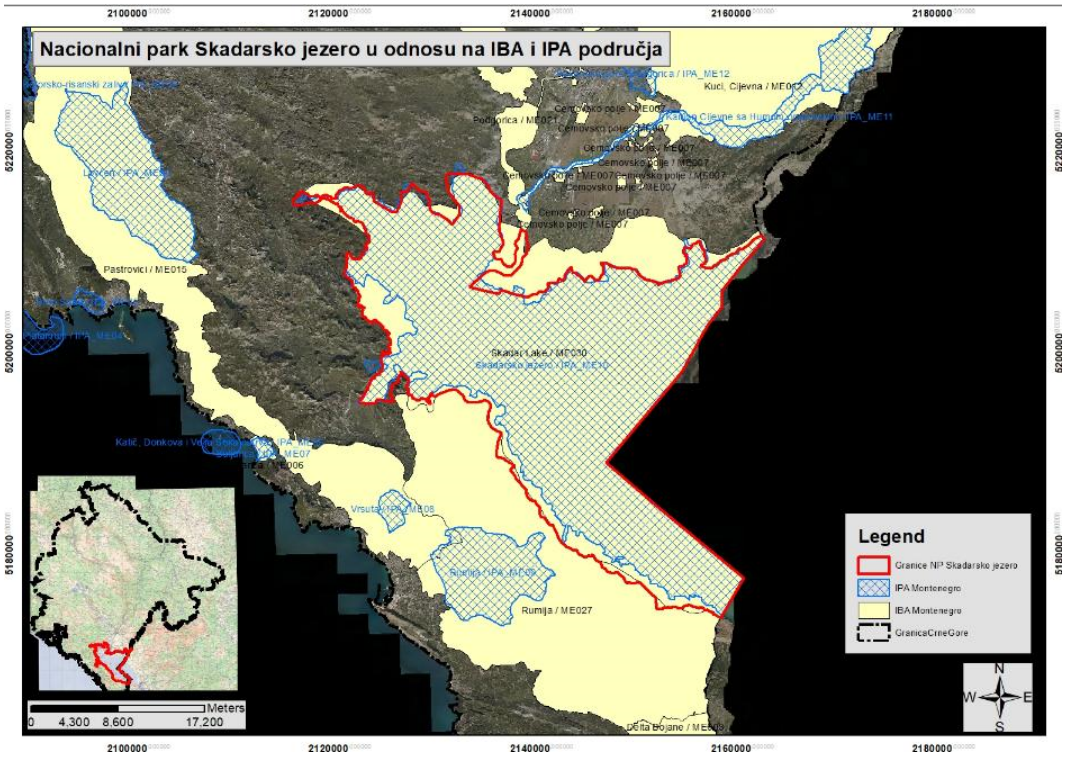

Mapa 2: Nacionalni park Skadarsko jezero u odnosu na IPA i IBA područje

Nominacija za upis na svjetsku listu Rezervata biosfere

Crna Gora je kandidovala sliv Skadarskog jezera za upis na svjetsku listu UNESCO Rezervata biosfere. Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera početkom oktobra 2025. predalo je nominacioni dosije i time sliv Skadarskog jezera zvanično kandidovalo za upis na svjetsku listu rezervata biosfere. Kroz zajedničku inicijativu za formiranje prekograničnog Rezervata biosfere sa Albanijom, pripremljeni su nacionalni dosijei za obje zemlje, kao i zajednički nominacioni dokument. Kroz dalje procese evaluacije nominacionog dosijea od strane UNESCO, u narednom periodu donijeće se odluka o upisu na svjetsku listu Rezervata biosfere.

Nacionalni planski i strateški okvir

Planska osnova za izradu Plana upravljanja je Prostorni plan posebne namjene za NP Skadarsko jezero iz 2001.godine.

Usklađenost Plana upravljanja, kao strateškog dokumenta i osnove za upravljanje sa Prostornim planom je od izuzetnog značaja za zoniranje Parka. Plan uključuje uređenje, korišćenje i namjenu prostora, politike očuvanja, zaštitu prirode i kulturno-istorijskog nasleđa, strategiju razvoja, smjernice za sprovođenje i realizaciju plana kao i zoniranje prema različitim tipovima korišćenja. U okviru ovog Plana urađene su i zone detaljne razrade pojedinih zona i lokaliteta. Na inicijativu Ministarstva ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera, Agencija za zaštitu životne sredine je izradila Nacrt Studije revizije za NP Skadarsko jezero (oktobar 2022.godine), koja je stručna osnova za izradu budućeg Prostornog plana posebne namjene za NP Skadarsko jezero.

Prostorni plan Crne Gore do 2040. godine („Sl. list CG“, br. 68/25) predstavlja najvažniji planski dokument kojim se planira razvoj i opšta osnova organizacije, korišćenja i uređenja prostora Crne Gore do 2040.g. Njime se određuju ciljevi, pravila i mjere prostornog, ekonomskog, socijalnog, ekološkog, infrastrukturnog i kulturnoistorijskog razvoja i utvrđuje dugoročna politika racionalnog korišćenja prostora, kroz razvoj svih funkcija i djelatnosti. Planskim konceptom organizacije i uređenja prostora, definiše se: opšta namjena i korišćenje prostora, koncept mreže naselja, plan korišćenja i namjene mora, razvoj privrede, razvoj infrastrukturnih sistema.

Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine (NSOR) prepoznaje zaštićena područja, uključujući nacionalne parkove, kao ključne komponente prirodnog kapitala i održivog razvoja države. Strategija ističe potrebu za očuvanjem biodiverziteta i ekosistema kroz unapređenje sistema upravljanja i integraciju sa širim nacionalnim i međunarodnim okvirima zaštite prirode. Takođe se naglašava značaj efikasnog upravljanja zaštićenim područjima, posebno kroz izradu i primjenu planova upravljanja, kao i jačanje institucionalnih kapaciteta. Ova Strategija predviđa uključivanje Crne Gore u mrežu Natura 2000 i razvoj nacionalne ekološke mreže, čime se dodatno podvlači važnost očuvanja vrijednosti nacionalnih parkova.

Posljednja Nacionalna strategija biodiverziteta i akcioni plan (NBSAP) urađena je za period za period 2016-2020. godina. Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera je pokrenulo izradu nove Nacionalne Strategije biodiverziteta sa Akcionim planom. Ovim dokumentom biće definisani nacionalni prioriteti u oblasti biodiverziteta, uz istovremeno ispunjavanje obaveza koje proizilaze iz međunarodnih sporazuma i procesa pristupanja EU, gdje je zaštita prirode jedan od ključnih elemenata Poglavlja 27.

Nacionalna strategija u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine predstavlja ključni dokument Crne Gore za usmjeravanje aktivnosti u domenu mitigacije i adaptacije na klimatske promjene. Dokument je izrađen u skladu sa nacionalnim razvojnim politikama i međunarodnim obavezama, uključujući ciljeve Pariskog sporazuma i usklađenost sa zakonodavstvom Evropske unije. Zaštićena prirodna područja su prepoznata kao osjetljiva područja izložena efektima klimatskih promjena.

Međunarodni pravni i strateški okvir zaštite

Međunarodne konvencije

Crna Gora je potpisnica značajnih međunarodnih sporazuma i konvencija iz oblasti životne sredine i zaštite prirode. Ratifikovani i publikovani međunarodni ugovori, shodno članu 9 Ustava Crne Gore („Sl. list CG“, br. 01/07) predstavljaju integralni dio zakonodavstva i imaju primat u odnosu na nacionalno zakonodavstvo.

Pored Konvencije o biološkoj raznovrsnosti (CBD, Sl.list SRJ, br.011/01-28), Crna Gora je potpisnica Konvencije o zaštiti svjetske prirodne i kulturne baštine (UNESCO, Sl.list SRJ, br.056/74-1771), Konvencije o močvarama koje su od međunarodnog značaja, posebno kao staništa ptica močvarica (Ramsar konvencija, Sl.list SRJ, br.009/77-675), Konvencije o očuvanju divlje flore i faune prirodnih staništa (Bernska konvencija, Sl.list CG br. 07/08), Konvencije o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja (Bonska konvencija, „Sl. list CG“, br.06/08-147), Konvencije o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje flore i faune (CITES, Sl.list SRJ, br.011/01-3), Arhuska konvencija („Sl. list CG“, br.77/09), Sporazum o zaštiti afričko-evroazijskih migratornih ptica močvarica (AEWA, „Sl. list CG“, br. 01/2011), Sporazum o zaštiti šišmiša u Evropi (EUROBATS, „Sl. list CG“, br. 16/10).

Crna Gora je punopravna članica Konvencije o biološkoj raznovrsnosti (CBD) od 2006. godine. Ova Konvencija je globalni sporazum koji ima tri glavna cilja: očuvanje biološke raznolikosti, održivo korišćenje njenih komponenti i pravednu raspodjelu koristi od genetskih resursa. Crna. Kroz promovisanje ekosistemskog pristupa, konvencija daje poseban značaj međusobnim odnosima između očuvanja i održivog korišćenja prirodnih resursa i održivog razvoja ljudskih zajednica.

Konvencija o zaštiti svjetske prirodne i kulturne baštine (UNESCO) je međunarodni pravni instrument radi očuvanja, zaštite i promocije prirodnih i kulturnih dobara od izuzetne univerzalne vrijednosti kako bi se sačuvala za buduće generacije.

Konvencija o vlažnim područjima (Ramsarska konvencija) je međunarodni ugovor formiran sa ciljem očuvanja i održivog korišćenja vlažnih područja širom svijeta. Cilj ovog dokumenta je očuvanje onih područja na Zemlji koja su od presudne važnosti za opstanak mnogih biljnih i životinjskih vrsta i njihovih zajednica od kojih mnoge čovjek koristi i u određenoj mjeri zavisi o njima te kroz mnogostruku korisnu ulogu koju ova područja imaju u životu ljudi.

Konvencija o zaštiti evropskih divljih vrsta i prirodnih staništa (Bernska konvencija) je obavezujući međunarodni pravni instrument u području zaštite prirode s ciljem očuvanja divljih životinja, biljaka i njihovih prirodnih staništa, a posebno ugroženih, osjetljivih i migratornih vrsta i njihovih staništa obavezujući države da integrišu zaštitu prirode u nacionalne politike i planiranje. U okviru Bernske konvencije uspostavljena je Emerald mreža, evropska mreža područja od posebnog značaja za očuvanje prirode koja predstavlja osnovu za dalju integraciju u evropsku mrežu zaštićenih područja Natura 2000.

Konvencija o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja (Bonska konvencija - CMS) je jedan je od temeljnih propisa iz područja zaštite prirode, nastao s ciljem očuvanja migratornih vrsta divljih životinja i staništa u čitavom području njihova rasprostranjenja, a posebno vrsta koje imaju nepovoljan konzervacijiski status.

Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje faune i flore (CITES) je međunarodni sporazum koji reguliše međunarodnu trgovinu ugroženim divljim vrstama. Njen cilj je da spriječi da međunarodna trgovina ugrozi opstanak tih vrsta, kontrolišući uvoz, izvoz i reizvoz zaštićenih vrsta kroz sistem dozvola.
Konvencija o pristupu informacijama o životnoj sredini, učešću javnosti u donošenju odluka i pristupu pravdi (Arhuska konvencija) je međunarodni sporazum koji građanima daje ključna prava u vezi sa životnom sredinom: pravo na pristup informacijama, pravo na učešće u donošenju odluka i pravo na pristup pravosuđu. Cilj joj je da omogući aktivno učešće javnosti u ekološkim politikama i da na taj način doprinese zaštiti životne sredine.

1.2.Osnovne informacije o zaštićenom području

Osnovni podaci	
Naziv zaštićenog područja	Nacionalni park Skadarsko jezero
Kategorija zaštićenog područja	Nacionalni park / II kategorija zaštite po kategorizaciji IUCN-a – *„zaštićeno prirodno dobro od velikog značaja“*
Godina proglašenja zaštićenog područja	27. novembar 1983. godina
Akt o proglašenju zaštićenog područja	Ukazom Prezidijuma Skupštine Crne Gore
Površina	40.000 ha
Administrativne granice	Zakon o nacionalnim parkovima, Sl. list CG, br. 28/2014 od 04.07.2014. god.
Ornitološki rezervati	Pančeva oka i Manastirska tapija
Međunarodna zaštita	Dio jezera (20.000 ha) je proglašen Ramsarskim područjem 1995. godine, i uključen je u svjetsku Listu wetland područja od međunarodnog značaja Ramsarske konvencije Međunarodno „Značajno područja za ptice” IBA (Important Bird Areas) na svih 40.000 ha Parka, od 1989. godine Međunarodno „Značajno područje za biljke” IPA (Important Plant Areas)
Karakteristični ekosistemi	Slatkovodni ekosistemi; močvarni ekosistemi; plavni ekosistemi (šumske i livadske zajednice; kopneni ekosistemi (šume, šumo-šikare, garige, kamenjari)

1.3.Upravljač zaštićenog područja

JPNPCG osnovano je na osnovu Odluke o osnivanju Javnog preduzeća za nacionalne parkove („Sl. list CG“, br. 39/92), a nastavilo sa radom u skladu sa Zakonom o nacionalnim parkovima („Sl. list CG“, br. 28/14, 39/16) i Odlukom o organizovanju Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore („Sl. list CG“, br. 20/11 od 15.04.2011. godine). Osnivač preduzeća je Skupština Crne Gore.

Statut preduzeća je donesen od strane Upravnog odbora dana 09.05.2011. godine, a stupio je na snagu nakon davanja saglasnosti na isti nadležnog Ministarstva održivog razvoja i turizma. Posljednje izmjene i dopune Statuta Preduzeća donesene su 23.03.2023. godine.
U skladu sa navedenim određene su unutrašnje organizacione jedinice Preduzeća: Nacionalni park Biogradska gora; Nacionalni park Durmitor; Nacionalni park Lovćen; Nacionalni park Skadarsko jezero i Nacionalni park Prokletije.
U okviru organizacionih jedinica, formirane su sljedeće službe i odjeljenja: Služba za fizičku zaštitu, Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture, Odjeljenje za administrativno tehničke poslove i Odjeljenje za naplatu.
Radi obavljanja zajedničkih poslova i objedinjenih funkcija na nivou Preduzeća, formirane su Službe zajedničkih poslova sa sjedištem u Podgorici: Služba direktora; Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj; Služba za promociju, marketing i turizam; Služba za projekte i međunarodnu saradnju; Služba za finansije; Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove; Služba za kontrolu i monitoring; Služba za logistiku i Služba za javne nabavke.
Pored nacionalnih parkova, JPNPCG upravlja Spomenikom prirode Botanički vrt Dulovine, a kroz ugovor o zakupu privremeno upravlja i Parkom prirode Ulcinjska solana.

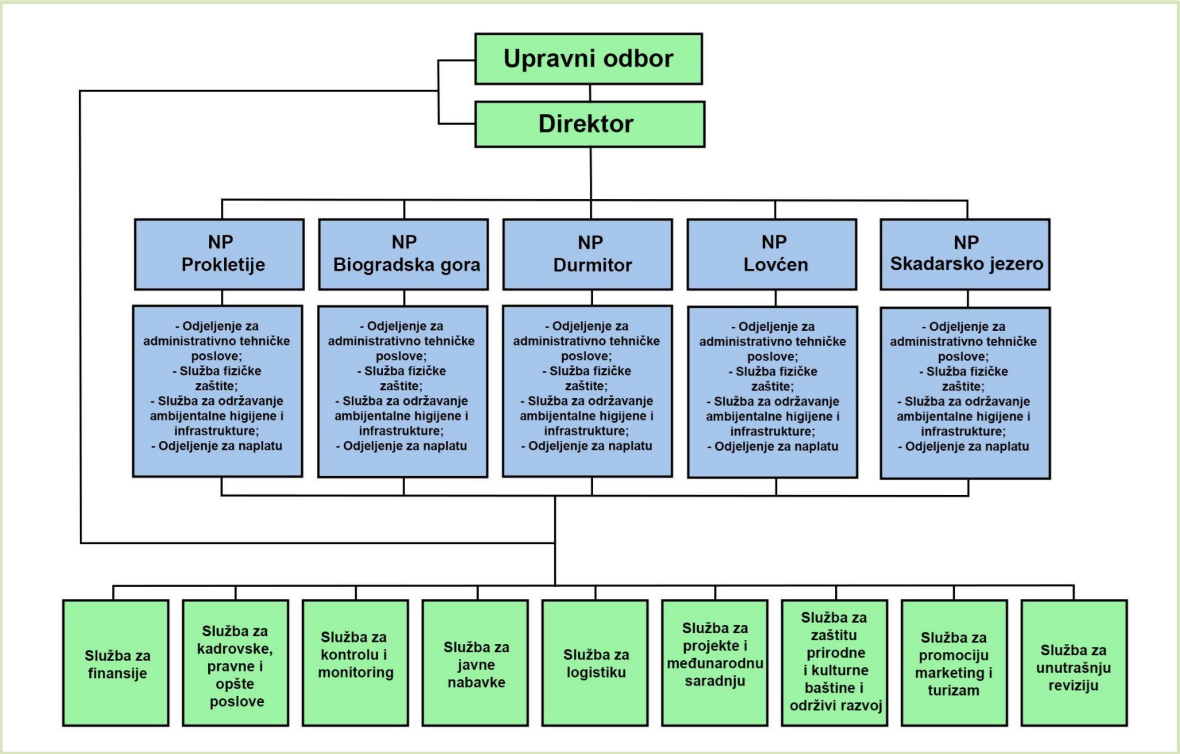

***Grafikon 1**: Organizacija poslovanja JPNPCG*

Direktor Nacionalnog parka Skadarsko jezero rukovodi radom organizacione jedinice, kao i svim službama koje obavljaju poslove za potrebe Parka. Nadzire i koordinira sve aktivnosti u Parku i odgovara za rad organizacione jedinice kojom rukovodi.
U okviru ove, kao i u okviru svih organizacionih jedinica Preduzeća, formirane su sljedeće službe i odjeljenja:

- Služba za fizičku zaštitu. Glavni zadatak ove Službe je osigurati sigurnost i zaštitu imovine i ukupnog prostora Nacionalnog parka Skadarsko jezero. To uključuje kontrolu terena, nadzor na ulazima i izlazima u Park, reagovanje na incidente, sprječavanje krivolova, kao i drugih nelegalnih aktivnosti na prostoru Parka.
- Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture. Služba je odgovorna za održavanje higijene i čistoće unutar Parka, uključujući čišćenje staza, otpada itd. Takođe, brine se o održavanju mobilijara, kao i infrastrukture u Parku (puteva, staza i sl.).
- Odjeljenje za administrativno tehničke poslove. Odjeljenje obavlja administrativne poslove vezane za upravljanje Parkom, kao što su: vođenje evidencije, priprema dokumentacije, komunikacija s nadležnim organima i sl. Takođe, brine se o tehničkim aspektima Parka, kao što su održavanje vozila, opreme i sl.
- Odjeljenje za naplatu. Odjeljenje se bavi poslovima vezanim za naplatu ulaznica ili drugih taksi koje se primjenjuju u Parku.

Svaka od ovih službi/odjeljenja ima svoj specifičan zadatak i doprinosi efikasnom upravljanju i očuvanju Nacionalnog parka Skadarsko jezero, omogućavajući posjetiocima ugodno iskustvo u prirodnom okruženju.

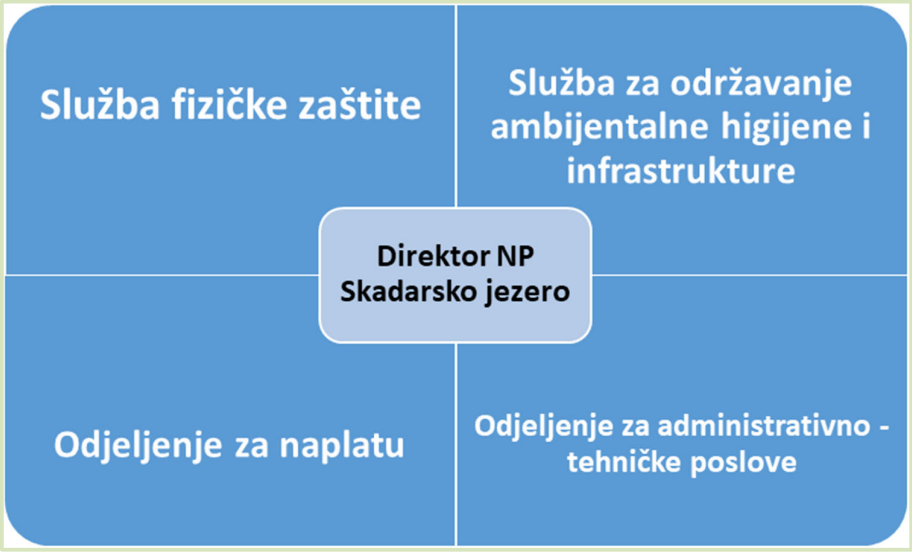

Grafikon 2: *Organizacija poslovanja NP Skadarsko jezero*

1.4.Proces izrade plana upravljanja

Izrada Plana upravljanja nacionalnim parkom Skadarsko jezero predstavlja složen, višefazan proces koji obuhvata analizu postojećeg stanja, definisanje strateških ciljeva, konsultacije sa zainteresovanim stranama i lokalnom zajednicom, javne rasprave i konačno usvajanje dokumenta. Cjelokupan proces zasnovan je na principima stručnosti, inkluzivnosti i transparentnosti s ciljem da Plan odgovori na potrebe zaštite prirode i održivog razvoja. Ovaj proces odvija se kroz sledeće faze:

Pripremna faza: Prikupljanje i analiza relevantnih podataka o nacionalnom parku Skadarsko jezero; pregled važećih zakonskih okvira, međunarodnih konvencija, strateških i prostorno-planskih dokumenata; Formiranje radne grupe zadužene za izradu Plana na nivou Javnog preduzeća, uključujući saradnike iz organizacione jedinice nacionalnog parka Skadarsko jezero.

Analiza stanja i identifikacija problema: Procjena ekoloških, socioekonomskih i kulturnih vrijednosti Parka; Identifikacija ključnih izazova i prijetnji po očuvanje prirodnih i kulturnih resursa; Izrada smjernica za izradu Plana, zasnovanih na nacrtu *Priručnika za izradu planova upravljanja zaštićenim područjima u Crnoj Gori*, koje služe kao polazna osnova za proces planiranja.

Najprije *se* pristupa *definisanju vizije, ciljeva i aktivnosti*, što podrazumijeva**:** postavljanje dugoročnih ciljeva zaštite i održivog korišćenja područja; formulisanje specifičnih mjera i aktivnosti za ostvarenje postavljenih ciljeva, te na kraju razradu indikatora uspješnosti radi praćenja implementacije Plana.

Proces uključivanja zainteresovanih strana obuhvata: organizovanje participativnih sastanaka sa predstavnicima lokalnih zajednica, stručnjacima iz oblasti bioloških nauka, civilnim sektorom i drugim relevantnim akterima; uključivanje predstavnika turističkog sektora, poljoprivrednika i lokalne privrede, radi postizanja balansa između zaštite prirode i održivog razvoja; I na kraju samog procesa slijedi prikupljanje sugestija i komentara putem javnih rasprava i digitalnih platformi.

U konačnom se pristupa *Izradi nacrta dokumenta:* na osnovu prikupljenih podataka i sugestija izrađuje se nacrt Plana upravljanja; iniciraju se i održavaju sastanci službi u okviru JPNPCG zaduženih za izradu dokumenta, zatim slijedi sprovođenje radionica zajedničkih službi, zaposlenih iz organizacione jedinice NPSJ i angažovanih eksperata za izradu Plana upravljanja. Radionice su dizajnirane da se zajednički konfiguriše tabela Akcionog plana koja proističe iz ocjene stanja i evaluacije već pripremljenog sadržaja dokumenta, kao i definisanje opštih ciljeva, specifičnih ciljeva, aktivnosti kako bi se omogućila usklađenost dokumenta sa najboljom praksom.

Krajnji korak odnosi se na *usvajanje dokumenta* u nekoliko faza i to: nakon sprovedenog procesa koji se odnosi na organizovanje Javne rasprave, konačna verzija nacrta Plana dostavlja se upravnom odboru JPNPCG koji usvaja dokument, zatim i nadležnim institucijama: Agenciji za zaštitu životne sredine i Ministarstvu ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera; donošenje formalne odluke o usvajanju Plana; zatim na osnovu prihvaćenog Plana upravljanja pristupa se izradi godišnjeg Programa upravljanja NPSJ, kojim se planiraju operativni koraci i definišu rokovi i odgovornosti za sprovođenje aktivnosti; Kontinuirano praćenje i evaluacija implementacije Plana zasniva se na Izvještajima realizacije jednogodišnjeg programa, uz mogućnost prilagođavanja mjera novim izazovima i potrebama koji je u korelaciji sa adaptivnim menadžmentom predloženim u Priručniku za izradu Planova upravljanja.
Ovako postavljen proces, zasnovan na principima inkluzivnosti i transparentnosti, omogućava da Plan upravljanja Nacionalnim parkom Skadarsko jezero odgovori na zahtjeve zaštite prirode i održivog razvoja, i na kraju da doprinese unapređenju kvaliteta života lokalnog stanovništva.

Participacija lokalne zajednice u procesu izrade Plana upravljanja

Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore, formiralo je radnu grupu zaduženu za izradu dokumenta sastavljenu od stručnih saradnika zajedničkih stručnih službi i zaposlenih iz Nacionalnog parka Skadarsko jezero.

Proces izrade Plana upravljanja nacionalnim parkom Skadarsko jezero sproveden je kroz inkluzivan i transparentan pristup koji je obuhvatio saradnju širokog spektra učesnika – od državnih institucija i stručnih organizacija do predstavnika lokalnih zajednica, nevladinog sektora i turističkih subjekata. Polazeći od činjenice da lokalna zajednica ima važnu ulogu u očuvanju i razvoju Parka, njihovo znanje, iskustvo i izražene potrebe predstavljale su smjernice za oblikovanje određenih ciljeva i aktivnosti Plana. Tokom izrade dokumenta organizovani su participativni sastanci sa predstavnicima lokalnih zajednica, poljoprivrednim proizvođačima, turističkim operaterima i drugim akterima iz područja koja gravitiraju Parku. Kroz otvoren dijalog razmatrane su teme poput očuvanja prirodnih vrijednosti, razvoja infrastrukture i unapređenja turističke ponude. Prikupljene sugestije i predlozi lokalne zajednice integrisani su u nacrt Plana upravljanja, što je doprinijelo da dokument prepozna i osnaži njihovu ulogu u procesu izrade.

U tom kontekstu organizovana su dva participativna sastanka. Tokom participativnih sastanaka diskutovalo se o ključnim pitanjima vezanim za očuvanje prirodnih vrijednosti, mogućnostima unapređenja turističke ponude, razvoju infrastrukture i prioritetima u zajedničkom upravljanju resursima.

Kroz ovaj participativni proces prikupljeni su brojni prijedlozi i sugestije koje su u najvećoj mjeri integrisani u nacrt Plana upravljanja, što i pokazuje da uspješna implementacija Plana u određenoj mjeri zavisi od aktivnog učešća lokalne zajednice. Kroz partnerstva sa upravljačem Parka, lokalna zajednica se uključuje u realizaciju konkretnih aktivnosti - od zaštite prirode i edukacije, do razvoja turističke i poljoprivredne ponude koja je u skladu sa principima održivosti. Jačanjem kapaciteta, podsticanjem lokalnih inicijativa i ostvarivanjem kontinuirane komunikacije, Plan upravljanja nastoji da lokalnom stanovništvu pruži aktivnu ulogu u oblikovanju budućnosti Parka, uz istovremeno unapređenje kvaliteta života i očuvanje zajedničke baštine Parka, uz istovremeno unapređenje kvaliteta života i očuvanje zajedničke baštine

2. OPIS PODRUČJA

2.1.Geografski položaj i prostor

Skadarsko jezero nalazi se u zetsko-skadarskoj ravnici i jednim dijelom pripada Barskoj, a drugim opštinama Tuzi i Zeta, kao i Prijestonici Cetinje. Živopisno i po mnogo čemu jedinstveno ono je sa 391 km^2 najveće jezero na Balkanskom poluostrvu. Nalazi se na svega dvadesetak minuta udaljenosti od Jadranskog mora, kroz ranije izgrađeni tunel Sozina (Barska rivijera). Rijekom Bojanom, Skadarsko jezero zadržava kontakt sa Jadranskim morem, uprkos lancu visokih planina koje ga okružuju.
2/3 jezera pripada Crnoj Gori, dok se 1/3 nalazi na teritoriji Republike Albanije. Crnogorski dio jezera sa obalom je površine 40.000 ha, proglašen je Nacionalnim parkom 1983.godine.
Skadarsko jezero je u odnosu na druge nacionalne parkove vrlo specifično i predstavlja jedan od najinteresantnijih biotopa u Crnoj Gori.
Ono je i kriptodepresija, što znači da se djelovi njegovog dna nalaze ispod nivoa mora. Takva mjesta nazvana su oka i na području Skadarskog jezera ih ima trideset. Najdublje oko je Raduš, koje je duboko 60 metara i ima bogat riblji fond.
Tokom ljeta površina Skadarskog jezera iznosi 370 km^2, a tokom zime je ta površina 540 km^2, dok je u prosjeku površina jezera 475 km^2. Dubina vodenog basena, pri niskom vodostaju, iznosi 8 m. Jezero je dugo 44 km, a najveća širina iznosi 13 m.
Samo jezero sačinjavaju prostorno prepoznatljive cjeline, a to su: Veliko blato, Malo blato, Vučko blato, potopljena dolina Rijeke Crnojevića, Hotski zaliv i basen Gornjeg blata.
Skadarsko jezero se u geografskom kontekstu nalazi između dvije ekonomski najrazvijenije cjeline: centralnog dijela Crne Gore (Podgorica i Zeta) i crnogorskog primorja sa druge strane. Povezan je sa Podgoricom, Zetom, Cetinjem, Barom i Tuzima. Relativno je blizu većih gradova u Albaniji kao što su: Skadar, Valona i Tirana.

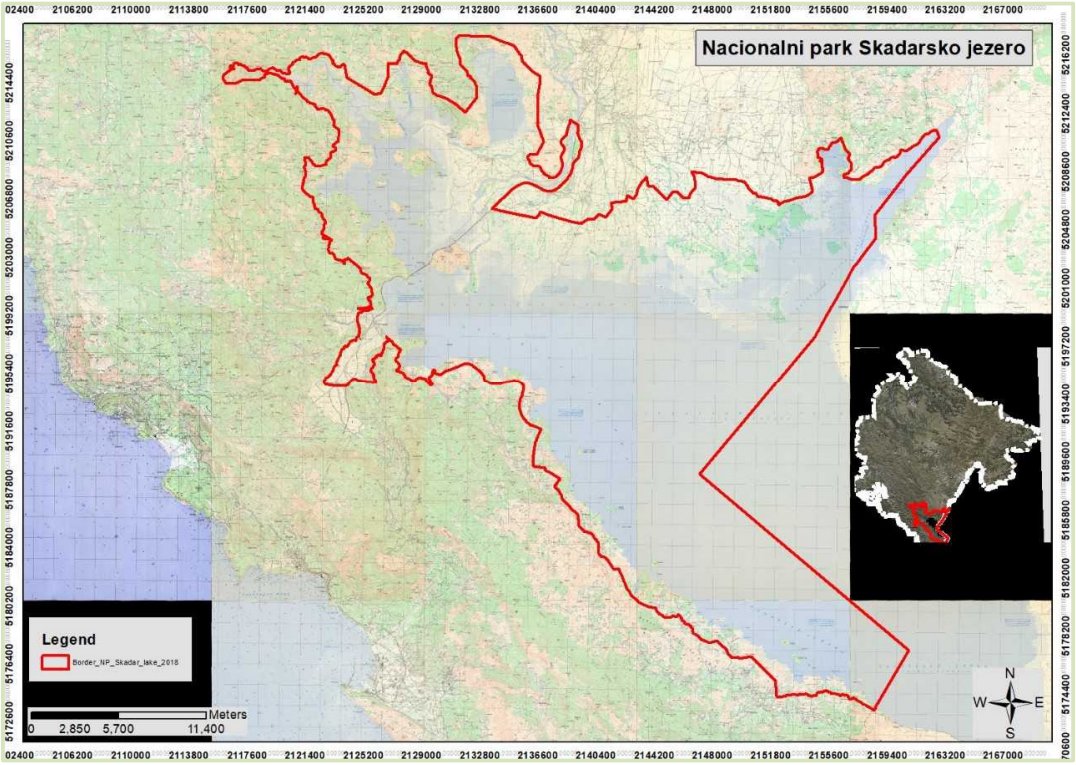

Mapa 3: *Geografski položaj NP Skadarsko jezero*

2.2. Prirodne vrijednosti

2.2.1.Klima

Oblast Skadarskog jezera, u se čijim užim granicama nalazi Nacionalni park, podložna je klimatskim uticajima vrlo raznolikog okruženja, kako u širim lokalnim, tako i u regionalnim granicama. Veliki vodeni i planinski sistemi u južnom dijelu Crne Gore utiču na klimatske karakteristike ovog područja. Osnovni mediteranski tip klime modifikovan je klimatskim podtipovima koji se različitim intenzitetima ispoljavaju tokom čitave godine. Klimatske promjene vidljive su kroz učestale ekstreme od izrazito sušnih do izrazito kišnih perioda, velike temperaturne varijacije i pojavu drugih vrsta nepogoda tokom čitave godine. Temperatura vazduha srednja godišnja temperatura područja je oko 15°C do 16°C. Ekstremne temperature su ublažene vodenom površinom i lokalnim strujanjima, zbog čega je bolje posmatrati srednje mjesečne vrijednosti temperature nego apsolutne dnevne maksimume i minimume. Najhladniji mjesec je decembar u kome se srednja mjesečna temperatura kreće oko 7°C. Najtopliji je jul oko 32°C. Najviše kiše pada u periodu od septembra do marta mjeseca i to je oko 3/4 od ukupne godišnje količine padavina. U periodu od aprila do avgusta padne 1/4 od ukupne godišnje količine padavina. U prosjeku godišnje na ovo područje padne oko 2100 l/m². U prosjeku tokom godine na ovom području trajanje sijanja sunca iznosi oko 2550 sati. Prosječna relativna vlažnost je oko 60%, što u ljetnjem periodu ublažuje temperaturne ekstreme. Uz dobru provjetrenost ovaj parametar klimu područja Parka čini ugodnom. Važni

klimatski činioci ovog područja su još vlažnost i vjetar. Na području Skadarskog jezera preovlađujući su južni vjetrovi. U posljednjim godinama, a na osnovu referentnih podataka sa mjernih meteoroloških stanica došlo je do modifikacije klimatskih parametara, pa je tokom 2023. i 2024.godine došlo do povećanja prosječnih godišnjih temperatura. Najveća pomjeranja su zabilježena tokom ljetnjih mjeseci.

2.2.2. Biodiverzitet

Flora i vegetacija

Područje Skadarsko jezero predstavlja jedan od najvažnijih centara biodiverziteta i geodiverziteta na zapadnom Balkanu i u Jugoistočnoj Evropi. Specifični geografski položaj, geološka i pedološka svojstva, karakteristična klima i istorijski faktori stvorili su posebne uslove zbog kojih je Skadarska kotlina bila jedan od značajnih refugijuma tokom ledenog doba. Područje Skadarskog jezera sastavljeno je od mozaika različitih ekosistema.

Algoflora

Zajednica algi odlikuje se raznovrsnošću mikrofitskih i makrofitskih predstavnika. Determinisano je čak 1.092 vrsta, varijeteta i formi, od kojih 930 na području koje pripada Crnoj Gori, odnosno Nacionalnom parku. Uglavnom su mikrofitske (planktonske i bentosne), dok su makrofitske alge predstavljene pršljenčicama (*Charophyta*), kojih je, do sada, za Skadarsko jezero zabilježene 26 vrste.

Planktonske alge pripadaju filogenetski različitim grupama i obuhvataju sledeće razdjele: *Cyanophyta* (modrozelene alge), *Euglenophyta, Pyrrophyta* (vatrene), *Bacillariophyta* (silikatne), *Chrysophyta* (zlatne) i *Chlorophyta* (zelene). Najbrojnije su silikatne alge, zatim zelene i modrozelene alge. Silikatna alga *Cyclotella skadariensis* je endem Skadarskog jezera. Brojnost planktonskih algi se sezonski mijenja. Silikatne alge su najbrojnije u proljeće, zelene alge početkom ljeta, modrozelene i zelene krajem ljeta, dok su u toku jeseni i zime najdominantnije silikatne i zelene alge. U centralnom, otvorenom dijelu dominantne su dijatomeje, dok u plićim djelovima u zapadnom i sjeverozapadnom dijelu dominiraju zelene i modrozelene alge.
Od bentosnih algi, najveći diverzitet i značaj, imaju alge koje žive na makrofitama (epifitske alge). Uglavnom su predstavljene algama iz grupa *Bacillariophyta, Chlorophyta i Cyanophyta*. Dominantne su silikatne alge (*Bacillariophyta*).
Charophyta su makrofitske alge i gradijenti submerzne vodene vegetacije, do 10m dubine, u okviru eutrofične zone. Najčešći predstavnici *su Chara sp*. i *Nitella sp*.

Vaskularna flora
Bogatstvo vaskularne flore područja Nacionalnog parka Skadarsko jezero ogleda se u brojnosti od 1396 biljnih taksona: 1299 vrsta i 97 podvrsta. Karakteriše je prisustvo velikog broja endemičnih, rijetkih i ugroženih vrsta, od kojih su neke zaštićene na nacionalnom i/ili međunarodnom nivou. Za vaskularnu floru basena Skadarskog jezera zabilježeno je 40 endema i 42 subendema.

Najbrojniji su balkanski endemi, od kojih najveću važnost za floristički diverzitet Crne Gore imaju oni sa najužim rasprostranjenjem, kao što su: *Leucanthemum rohlenae* (CG), *Cardamine montenegrina* (CG), *Quercus robur* subsp. *scutariensis* (CG, Al), *Cymbalaria ebelii* (CG, Al), Seseli globiferum (CG, Hr), *Scilla lakusicii* (CG, BH, Hr), *Edraianthus dalmaticus*

(CG, BH, Hr), *Clinopodium alpinum* subsp. *majoranifolium* (CG, ?BH, Hr), *Succisella petteri* (CG, Al, Hr) i dr.

Sem navedenih i brojnih drugih endema, kao najznačajniji osjetljivi biljni taksoni u flori NP Skadarsko jezero, izdvojili su se taksoni koji imaju nacionalne i međunarodne nivoe zaštite (Tabela 1).

***Tabela 1**: Status značajnih biljnih vrsta na nacionalnim i međunarodnim listama*

Vrsta	Endem	Sl. list RCG 76/06	CG Preliminarna crvena lista	Eu IUCN Red List	HD, BC, IPA, CITES
Ramonda serbica	Balkana	+		LC ? nepoznat	HD An.IV, BC An.I IPA
Edraianthus dalmaticus	Balkana	predlog	CR		
Marsilea quadrifolia		+	CR	VU ↓ opadajući	HD An.II i IV, BC An.I IPA
Caldesia parnassifolia		predlog	CR	NT ↓ opadajući	HD An.II i IV, BC An.I
Gladiolus palustris		+		DD ↓ opadajući	HD An.II i IV, BC An.I IPA
Najas flexilis		+		VU ? nepoznat	HD An.II i IV, BC An.I
Anacamptis pyramidalis		+		LC ↓ opadajući	HD An.II i IV, BC An.I CITES An.II
Himantoglossum caprinum		+		NT ↓ opadajući	HD An.II i IV CITES An.II
Galanthus nivalis		+		NT ↓ opadajući	HD An.V CITES An.II
Ruscus aculeatus				LC stabilan	HD An.V
Trapa natans		+		NT ↓ opadajući	BC An.I IPA
Ophrys scolopax subsp. cornuta		+		LC ? nepoznat	BC An.I CITES An.II, IPA
Orchis provincialis		+		LC ↓ opadajući	BC An.I CITES An.II
Narcissus poeticus. subsp *radiiflorus*		+		DD ? nepoznat	BC An.I
Baldellia ranunculoides		predlog	CR	NT ↓ opadajući	
Ilex aquifolium		+	EN	LC stabilan	
Medicago carstiensis		predlog	EN	LC stabilan	

*Legenda: DD – Data deficient (bez podataka); LC - Least concern (najmanja briga); VU - vulnerable (ranjiva); NT - Near threatened (skoro ugrožena); EN - Endangered (ugrožena); **CR** - critically endangered (kritično ugrožena)*

Napomena*:* Očekuje se da će se sa revidiranom listom Zakonom zaštićenih vrsta i sa izradom Crvene knjige flore Crne Gore, obezbijediti potpuni uvid u postojeće stanje i brojnost ranjivih i ugroženih taksona u flori NP Skadarsko jezero.

Vegetacija

Dominantno obilježje Skadarskoj jezera su vodena, močvarna i plavna vegetacija, dok se kopnena javlja u uskom pojasu uglavnom iznad južne obale jezera.

Vodenu vegetaciju izgrađuju planktonske i bentosne alge i submerzne makrofite. Od posebne važnosti za jezero i njegov metabolizam su zajednice submerznih makrofita. Obzirom da se javljaju do 10m dubine u okviru eufotične zone, dno Skadarskog jezera je potpuno obraslo ovim makrofitama. Izdvajaju se zajednice: *Najadetum marine, Potameto-Najadetum, Potametum perfoliati* i *Potametum lucentis*, u kojima je dominantna vrsta *Potamogeton perfoliatus*, zatim *Najas marina, Najas minor, Potamogeton lucens, Potamogeton crispus, Myriophyllum verticillatum, Ceratophyllum submersum* i dr. Od algi, najčešći predstavnici submerznih makrofitskih vrsta su harofitne alge (*Chara spp., Nitella spp*.).

Močvarnu vegetaciju čine zajednice flotantnih i emerznih makrofita, zauzima veliki prostor uz sjevernu obalu jezera, i u zalivima južne obale. Flotantne makrofite naseljavaju dubinu od 0,5–3 m. Grade je zajednice: *Myriophillo-Numpharetum lutei, Nymphoidetrum peltate, Potametum natans.* Dominantne vrste zajednica su *Nuphar luteum, Nymphaea alba, Trapa natans*, a na pojedinim mjestima i *Utricularia vulgaris*. Od emerznih makrofita brojna vrsta je *Scirpus lacuster* koja sa *Phragmites communis* čini zajednicu *Scirpo-Phragmitetum*, jednu od najznačajnijih po produkciji u jezeru. Česte vrste su: *Typha angustifolia, Alisma plantago-aquatica i Butomus umbellatus*.

Plavna vegetacija predstavljena je šumskim i livadskim zajednicama. Razvijena je naročito u plavnoj zoni sjeverne obale, duž riječnih tokova i u zalivima. Od šumskih zajednica dominantne su zajednice sa vrbama (*Salix alba, Salix cinerea*). Pokazuju ekspanziju, naročito na lokalitetu Manastirska tapija, na ušću Morače. Dublje u zaleđu, uz Gostiljsku rijeku egzistiraju ostaci zajednice skadarskog hrasta (*Querqus robur* subsp. *squtariensis*) sa

poljskim jasenom (*Fraxinus angustifolia*) i grčkom lustrikom (*Periploca graeca*), fragmentarne distribucije, zbog nekadašnjeg pretvaranja šumskog u poljoprivredno zemljište.
Južnu, kamenitu obalu Jezera karakterišu degradirani tipovi šumske vegetacije, uglavnom šikare i kamenjari. Najbrojnije su zajednice sa bjelograbićem: *Carpinetosum orientalis punicetosum* (bjelograbić sa hrastom i narom), *Phillyreo carpinetum orientalis troianae* (bjelograbić sa česminom i zelenikom), *Phillyreo carpinetum orientalis punicetosum* (bjelograbić sa narom i zelenikom) i *Phillyreo carpinetosum orientalis* (bjelograbić sa dračom i zelenikom). Zajednice sa hrastovima (*Quercus pubescens, Quercus cerris*) pojavljuju se fragmentarno uglavnom u graničnoj zoni Parka. Bliže Jezeru, a posebno na ostrvima, nalaze se ostaci makije sa reliktnim vrstama hrastom crnika (*Quercus ilex*) i lovorom (*Laurus nobilis*). Kamenjari predstavljaju krajnji stepen degradacije vegetacijskog pokrivača. Predstavljena je zajednicama pelima i kovilja (*Stipo-salvietum officinalis*), čubre i ofresine (*Satureia subspicata - Poa bulbosa*) i smilja (*Helichrisetum italici*). Iako se radi o degradiranoj vegetaciji, odlikuje se raznovrsnom florom bogatom ljekovitim, aromatičnim i medonosnim biljem, ali i prisustvom značajnog broja endemskih i rijetkih biljnih vrsta, nacionalnog i/ili međunarodnog značaja.

Kao međunarodno značajna staništa definisana su ona koja se nalaze na EU Direktivi o staništima U NP Skadarsko jezero je zabilježeno 27 međunarodno značajnih tipova staništa:

- 3130 Obale oligotrofnih do mezotrofnih stajacih voda sa amfibijskom vegetacijom *Litorelletea uniflorae* ili *Isoeto-Nanojuncetea;*
- 3140 Tvrde oligo-mezotrofne vode sa dnom obraslim harama (*Chara sp.);*
- 3150 Prirodne eutrofne vode sa vegetacijom *Magnopotamion* i *Hydrocharition;*
- 3240 Obale planinskih rijeka obrasle sivom vrbom (*Salix elaeagnos*);
- 3260 Vodeni tokovi od nizina do gorskog pojasa sa vegetacijom vodenih ljutica (*Ranunculion fluitantis, Callitricho-Batrachion*);
- 3270 Rijeke sa muljevitim obalama obraslim vegetacijom sveza *Chenopodion rubri* p.p. i *Bidention* p.p.;
- 3280 Obale stalnih mediteranskih rijeka obrasle biljkama sveze *Paspalo-Agrostidion* djelimično zasjenjene granama vrba i bijele topole;
- 3290 Povremeni tokovi mediteranskih rijeka obrasli vegetacijom sveze *Paspalo-Agrostidion*;
- 5210 Makija sa mediteranskim klekama (*Juniperus* spp.);
- 5310 Šikare lovora (*Laurus nobilis*);
- *6110 Zeljaste zajednice na krehotinama krečnjačkih i bazifilnih stijena (*Alysso-Sedion albi)*;
- *6220 Pseudostepe sa travama i jednogodišnjim biljkama klase *Thero-Brachypodietea*;
- 62A0 Istočni submediteranski suvi travnjaci (*Scorzoneretalia villosae*);
- 6420 Mediteranske visoke hidrofilne livade (*Molinio-Holoschoenion*);
- 6540 Submediteranski travnjaci sveze *Molinio-Hordeion secalini*;
- *8160 Sredjeevropski brdski krečnjački sipari;
- 8210 Krečnjacke stijene sa hazmofitskom vegetacijom;
- *91E0 Aluvijalne šume crne johe i gorskog jasena (*Alno-Padion, Salicion incanae, Salicion albae);*
- 91F0 Nizijske higrofilne šume lužnjaka (*Quercus robur*), poljskog jasena (*Fraxinus angustifolia*) i brijestova (*Ulmus minor, U. laevis*);
- 91M0 Panonsko-balkanske šume cera i kitnjaka;

- 9250 Šume i šikare makedonskog hrasta (*Quercus trojana*);
- 9260 Šume pitomog kestena (*Castanea sativa*);
- 9290 Šume čempresa (*Acero-Cupression*);
- 92A0 Galerije bijele vrbe i bijele topole;
- 92D0 Južne obale galerije i šibljaci (*Nerio-Tamaricetea*);
- 9340 Šume crnike (*Quercus ilex*);
- 9540 Mediteranske šume primorskih borova.
- 92D0 Južne obale galerije i šibljaci (*Nerio-Tamaricetea*);
- 9340 Šume crnike (*Quercus ilex*);
- 9540 Mediteranske šume primorskih borova.

*Staništa koja su obilježena * su prioritetna za EU.*

Šumski ekosistemi

Šumske zajednice na području Parka rezultat su dugotrajnog i intenzivnog antropogenog uticaja, koji traje vjekovima. Tradicionalne aktivnosti lokalnog stanovništva, kao što su sječa, ispaša stoke i česti šumski požari, ostavile su dubok trag na strukturu, sastav i prirodnu dinamiku šuma ovog područja. Dugotrajno eksploataciono korišćenje šuma, bez adekvatnih mjera gazdovanja i obnove, dovelo je do pojave sekundarnih, pretežno izdanačkih šuma. Većina današnjih šumskih sastojina nastala je iz panjeva nakon višekratnih sječa, što je značajno izmijenilo njihovu izvorno prirodnu i ekološku osobenost.
Na terenu se danas najčešće susreću razrijeđene, fragmentirane šumske zajednice, formirane u obliku tzv. „šumskih ostrva", okruženih degradiranim staništima i šibljacima. S obzirom na geološku raznolikost (krečnjačke i silikatne podloge), razvile su se različite fitocenološke zajednice, ali su sve one danas prisutne tek u ograničenim i fragmentiranim površinama.
Najšire rasprostranjene su zajednice čiji je glavni ekološki edifikator bjelograbić (*Carpinus orientalis*). Ove zajednice često su u različitim degradacionim fazama, sa izraženom dominacijom vrsta kao što su drača (*Paliurus spina-christi*), zelenika (*Phillyrea media*) i šipak (*Punica granatum*). Dalja degradacija dovela je do stadijuma kamenjara i goleti bez značajnijeg prisustva drvenastih biljaka, gdje danas dominiraju travnate i kamenjarske zajednice.
Posebnu ekološku i zaštitnu vrijednost imaju zajednice skadarskog lužnjaka (*Quercus robur ssp. scutariensis*), koje su specifične za priobalno područje jezera. Ove šumske zajednice, među kojima se izdvajaju asocijacije *Quercus robur scutariensis–Periploca graeca* i *Quercus robur scutariensis–Fraxinus oxycarpa–Periploca graeca*, predstavljaju značajan reliktni i endemični biljni sklop. Nažalost, od vremena kada ih je Černjavski prvi put naučno opisao 1949. godine, njihova površina je znatno smanjena uslijed sječa i drugih oblika degradacije. Danas su ove zajednice sačuvane samo u obliku manjih izolovanih fragmenata ili oko privatnih poljoprivrednih imanja.
U okviru inventure šumskih ekosistema Nacionalnog parka Skadarsko jezero, izvršeno je detaljno prikupljanje podataka o strukturi, vrtnim sastojinama i stanju šuma. Tom prilikom utvrđene su prostorne, ekološke i biološke vrijednosti šumskih ekosistema, što predstavlja značajnu osnovu za planiranje budućih mjera očuvanja, obnove i održivog gazdovanja šumama ovog zaštićenog područja.

Fauna beskičmenjaka

Na području Parka u fauni beskičmenjaka najbolje je proučena fauna *Odonata* (vilini konjici), *Amphipoda* (rakovi), slatkovodnih i suvozemnih puževa (*Gastropoda*), *Formicidae* (mravi), kao i neke komponente zooplanktonske i zoobentosne faune.
Fauna vodenih makroinvertebrata je raznovrsna i zastupljena je sa različitim pripadnicima *Trihoptera*, *Ephemeroptera*, *Megaloptera*, *Gastropoda*, *Diptera*, *Coleoptera*, *Odonata*, *Oligochaeta*, *Hirudinea*, *Heteroptera*, *Mollusca*, *Acarina*, *Gammaridae*. Mekušci (*Mollusca*) - puževi i školjke su značajna grupa kao izvor hrane za ribe i ptice. Posebno su, zbog svoje brojnosti, u lancu ishrane važne slatkovodne školjke *Dreissena polymorpha* i *Anodonta cyanea* i slatkovodni puž *Viviparus viviparus*. Fauna sublakustričnih izvora (oka, tzv. „ekooaze“) se sastoji iz dijelova drugih fauna: jezerskih stenotermnih i eurivalentnih vrsta, izvorskih vrsta i pojedinih podzemnih vrsta koje mogu biti podzemnim vodotokovima izbačene iz podzemnih šupljina u sam izvor. Od 18 vrsta i podvrsta rakova *Amphipoda* koji nastanjuju jezero ili neposrednu okolinu, 9 su endemi slivnog područja Skadarskog basena, dva su endemi hercegovačko-crnogorske regije, a jedna vrsta je endem Dinarida.
Fauna beskičmenjaka kopnenih ekosistema predstavljena je velikim brojem vrsta, među kojima su prisutne ugrožene mediteranski vrste: *Formica rufa* (šumski mrav)*, Papilio machaon (*lastin repak)*, Papilio alexanor (*sredozemni lastin repak) i *Papilio podalirius* (jedarce)*, Lucanus cervus (*jelenak) i *Oryctos nasicornis* (nosorožac)*.* Faunistički raritet ovog prostora je džinovska vodena stjenica - *Belostoma nilotica.*
Iz grupe puževa (*Gastropoda*), od 39 vrsta koje nastanjuju jezero, 12 je endemičnih vrsta, a od 50 vrsta koje nastanjuju sliv Skadarskog jezera, 19 vrsta je endemično na određenom nivou (endem basena Skadarskog jezera, endem Crne Gore, ili endem južnog Balkana).

** Lista dnevnih leptira sa nacionalnim i međunarodnim statusom zaštite nalazi se u Prilogu I ovog dokumenta*.

Fauna riba

Povoljni hidrološki i klimatski uslovi, obilje hrane i zaklona su uslovili intenzivan razvoj ihtiofaune u Skadarskom jezeru. Takođe, te odlike dovele su do nekih specifičnih ihtioloških odlika jezera.
Zbog tople, plitke vode i velike površine, jezero je ciprinidno tj. u njemu dominiraju ribe iz porodice šarana (*Cyprinidae*). Međutim, hidrološke i biološke odlike pritoka, a naročito pojava podvodnih izvora (sublakustričnih izvora), koji imaju suprotne fizičko-hemijske odlike od jezerske vode, omogućavaju pojavu riba iz porodice pastrmki salmonidnih riba (*Salmonidae*). Blizina Jadranskog mora i relativno kratka komunikacija preko rijeke Bojane dovela je do pojave nekih morskih riba u ihtiofauni jezera. Zato je današnja fauna riba veoma brojna, utvrđeno je gotovo 48 vrsta. Koliko vrsta riba živi u slivu Skadarskog jezera još nije precizno utvrđeno. Do sada je registrovano 30 autohtonih i 15 alohtonih (introdukovanih) vrsta.

Ihtiofaunu karakteriše relativno visok stepen endemizma, prisutno je 6 endema sliva Skadarskog jezera:

- mala kubla - *Alosa* sp*.* (jezero glavno stanište);
- zetska mekousna - *Salmothymus zetensis* (samo u rijeci Zeti, nema je u jezeru);
- skadarska mrenica - *Gobio skadrensis* (sporadično u jezeru);
- bijeli brcak - *Rutilus* sp*.* (jezero glavno stanište);
- zetska brkica - *Barbatula zetensis* (u pritokama, nema je u jezeru;

- crnogorski glavoč - *Pomatoschistus montenegrensis* (jezero i donji tok).

***Tabela 2**: Ihtiofauna Skadarskog jezera*

Domaći naziv	Latinski naziv	autohtonost	zaštićena ili invazivna u CG	Bern	Direktiva o staništima	IUCN
atlantska jesetra	*Acipenser sturio*	+	+	Annex II	Annex II	CR
jadranska jesetra	*Acipenser naccarii*	+	+	Annex II	Annex II	CR
kubla	*Alosa fallax*	+		Annex III	Annex II	LC
mala kubla	*Alosa* sp (Skadar)	+ endem		Annex III		VU
primorska potočna pastrmka	*Salmo farioides*	+				LC
glavatica	*Salmo marmoratus*	+			Annex II	LC
ukljeva	*Alburnus scoranza*	+				LC
ohridska ukljevica	*Alburnoides ohridanus*	+				VU
primorska mrena	*Barbus rebeli*	+				LC
skadarski skobalj	*Chondrostoma ohridanus*	+				/
skadarska mrenica	*Gobio skadrensis*	+ endem				/
šaradan	*Pachychilon pictum*	+		Annex III		LC
ohridska gaovica	*Rhodeus amarus*	+				LC
brona/ žutalj/ žuti brcak	*Rutilus ohridanus*	+				LC
bijeli brcak	*Rutilus* sp.	+ endem		Annex III		/
ljola/lola	*Scardinius knezevici*	+				LC
primorski klen	*Squalius squalus*	+				LC
mekiš	*Telestes montenegrinus*	+				/
vijun	*Cobitis ohridana*	+				LC
jegulja	*Anguilla anguilla*	+				CR
skakavica/ cipal balavac	*Liza ramada*	+				LC

Domaći naziv	Latinski naziv	autohtonost	zaštićena ili invazivna u CG	Bern	Direktiva o staništima	IUCN
skakavica, cipal glavaš	*Mugil cephalus*	+				LC
lubin/ levrek	*Dicentrarchus labrax*	+				LC
riječna babica	*Salaria fluviatilis*	+				/
crnogorski glavoč	*Pomatoschistus montenegrensis*	+ endem			predložena	LC
pljosnatica	*Citharus linguatulus*	+				/
iverak, list	*Pleuronectes flessus* Pallas	+				/
bodonja	*Gasterosteus gymnurus*	+				LC
lipljen	*Thymallus thymallus*	alohtona		Annex III		LC
jezerska zlatovčica	*Salvelinus umbla*	alohtona				LC
potočna zlatovčica	*Salvelinus fontinalis*	alohtona				/
kalifornijska pastrmka	*Oncorhynchus mykiss*	alohtona				/
amurska deverika	*Megalobrama terminalis*	alohtona				/
bijeli amur	*Mylopharyngodon piceus*	alohtona				/
crni amur	*Mylopharyngodon piceus*	alohtona				/
bijeli tolstolobik	*Hypophthalmichthys molitrix*	alohtona				NT
sivi tolstolobik	*Hypophthalmichthys nobils*	alohtona				/
srebrni karaš/ kinez	*Carassius auratus gibelio*	alohtona	invazivna			/
amurski čebaček	*Pseudorasbora parva*	alohtona				LC
linjak	*Tinca tinca*	alohtona				LC
grgeč	*Perca fluviatilis*	alohtona	invazivna			LC
gambuzija	*Gambusia affinis*	alohtona				LC
američki somić	*Ictalurus nebulosus*	alohtona				/

Legenda: ***LC*** *- Least concern (najmanja briga)****; NT*** *- Near threatened (skoro ugrožena);* ***VU*** *- Vulnerable (ranjiva); CR – Critically endanged (kritično ugrožena)*

Fauna vodozemaca

Na širem području Skadarskog jezera zabilježeno je 14 vrsta vodozemaca, a u okviru Nacionalnog parka 11 vrsta.
U regionu Skadarskog jezera živi samo jedna globalno ugrožena vrsta vodozemca – skadarska žaba (*Pelophylax shqipericus*). Grčki mrmoljak (*Lissotriton graecus*) je endem Balkana, dok su ostali vodozemci rasprostranjeni širom Evrope i Evro-Azije. Nedavna istraživanja u sjeveroistočnom dijelu jezera i okolini Vranjine ukazuju na prisustvo balkanske žabe (*Pelophylax kurtmuelleri)*. Prema „Crvenoj listi vodozemaca i gmizavaca Crne Gore", status ove vrste naveden je kao NE (nije ocijenjeno / not evaluated). Dodatno, novija istraživanja dovode u pitanje da se radi o zasebnoj vrsti u Crnoj Gori, jer se genetski i morfološki ne razlikuje od velike zelene žabe (*Pelophylax ridibundus)*.

Tabela 3: *Pregled vrsta vodozemaca sa konzervacionim statusima i stepenom ugroženosti u Evropi*.

Vrsta	Nacionalno zakonodavstvo	Endemizam	IUCN	BERN	HD	Napomena
Anura						
Bufonidae						
Bufo bufo (smeđa krastava žaba)	ZZ	-	LC	III	-	
Bufotes viridis (zelena krastava žaba)	ZZ	-	LC	III	IV	*Bufo viridis*
Bombinatoridae						
Bombina variegata (žutotrbi mukač)	-	-	LC	II	II,IV	
Hylidae						
Hyla arborea (gatalinka)	ZZ	-	-	II	IV	
Ranidae						
Pelophylax ridibundus (velika zelena žaba)	ZZ	-	LC	III	V	*Rana ridibunda*
Pelophylax shquipericus (skadarska žaba)	ZZ	-	VU	III	-	
Pelophylax kurtmuelleri (balkanska žaba)	-	-	LC	III	-	*Rana kurtmuelleri*
Rana dalmatina (šumska žaba)	-	-	LC	II	IV	
Urodela						
Salamandridae						
Salamandra salamandra (šareni daždevnjak)	ZZ	-	LC	III	-	
Lissotriton vulgaris (mali mrmoljak)	ZZ	-		III	-	*Triturus vulgaris*
Lissotriton graecus (grčki mrmoljak)	ZZ	Balkanski endem	NE	-	-	
Triturus macedonicus (makedonski mrmoljak)	ZZ	-	NE	II	IV	

ZZ – zakonom zaštićena; IUCN (crvena lista); LC - Least concern (najmanja briga); NE - Not Evaluated (nije procijenjeno); VU - Vulnerable (ranjiva)

Areal rasprostiranja skadarske žabe (*Pelophylax shqipericus*) je strogo lokalizovan na malom području između jugoistočnog dijela Skadarskog jezera Crne Gore i sjeverozapadnog dijela Skadarskog jezera Albanije. Njena prisutnost je najveća u močvarnim i plavnim predjelima, kanalima i pritokama. Obično se nalazi u zoni bogatoj vodenom vegetacijom, gdje se i

razmnožava. Srijeće se u močvarnim područjima oko Virpazara, Rijeke Crnojevića, Karučkog zaliva i Plavnice. Žutotrbi mukač (*Bombina variegata)* nalazi na uzvišenim, šumovitim i vlažnim područjima u zaleđu jezera (planinske strane iznad Rijeke Crnojevića, Pavlova strana, zaleđe Donjih Murića), dok su zelena krastava žaba (*Bufotes viridis)* i smeđa krastava žaba (*Bufo bufo)* registrovani u nižim predjelima uz rubove jezera (Rijeka Crnojevića, Karuč, Vranjina, Godinje, Donji Murići). Gatalinka (*Hyla arborea*) prisutna je u regionu Skadarskog jezera, ali lokalizovano, u zonama gdje se preklapaju nizijske močvare i gusta vegetacija (oko Vranjine i Rijeke Crnojevića i zapadne i jugozapadne obale jezera uz močvarna proširenja). Šumska žaba (*Rana dalmatina)* nalazi se na šumskim padinama Skadarskog jezera. Zelena žaba *(Pelophylax ridibundus)* prisutna je u plavnim močvarama, kanalima, priobalnim pojasevima i područjima bogatim trskom duž riječnih ušća kao što su Rijeka Crnojevića, Morača i Plavnica. Šareni daždevnjak (*Salamandra salamandra)* prisutna je duž slivova pritoka Skadarskog jezera, kao i u okolnim planinskim predjelima. Mali mrmoljak *(Lissotriton vulgaris)* prisutan je u manjim mirnim i vegetacijom bogatim vodenim lokalitetima u okolini jezera (sezonske bare u blizini jezera i na području Plavnice). Grčki mrmoljak *(Lissotriton graecus)* nalazi se u priobalnim područjima Skadarskog jezera. Lokaliteti gdje se srijeće su jugozapadna močvarna staništa jezera sa sezonskim barama. Makedonski mrmoljak (*Triturus macedonicus)* nalazi se u sjevernom priobalju i močvarnim zonama jezera.

Rasprostranjenje vodozemaca po staništima:

Skadarsko jezero: skadarska žaba (*Pelophylax shqipericus)*, balkanska žaba (*Pelophylax kurtmulleri)*, obična krastača (*Bufo bufo)*, zelena krastača (*Bufotes viridis)*, zelena žaba (*Pelophylax ridibundus)* i gatalinka (*Hyla arborea).*
Vlažna vodena staništa: žutotrbi mukač (*Bombina variegata),* zelena krastača (*Bufotes viridis),* mali mrmoljak (*Lissotriton vulgaris),* grčki mrmoljak (*Lissotriton graecus)* i makedonski mrmoljak (*Triturus macedonicus).*
Šumska staništa: šareni daždevnjak (*Salamandra salamandra)*, obična krastača (*Bufo bufo)*, gatalinka (*Hyla arborea)* i šumska žaba (*Rana dalmatina*).

Fauna gmizavaca

U regionu Skadarskog jezera zabilježene su 32 vrste gmizavaca, a u granicama Nacionalnog parka njih 23. Od gmizavaca, kraški gušter (*Podarcis melisellensis*) i primorski smuk (*Hierophis gemonensis*) su endemi Balkana, dok je ljuskavi gušter (*Algyroides nigropunctatus*) gotovo endem, jer se osim na Balkanu javlja još samo u dijelu sjeveroistočne Italije. Šumska

kornjača (*Testudo hermanni*), barska kornjača (*Emys orbicularis*) i prugasti smuk (*Elaphe quatuorlineata*) imaju status gotovo ugroženih vrsta i zaštićene su evropskom Direktivom o staništima. Šumska kornjača je dodatno zaštićena i CITES konvencijom.

Tabela 4: *Pregled vrsta gmizavaca sa konzervacionim statusima i stepenom ugroženosti u Evropi*.

Vrsta	Nacionalno zakonodavstvo	Endemizam	CITES	IUCN	BERN	HD	Napomena (sinonim)
Testudinidae							
Testudo hermanni (šumska kornjača)	ZZ	-	(II)	NT	II	II,IV	
Emydidae							
Emys orbicularis (barska kornjača)	ZZ	-	-	NT	II	II,IV	
Anguidae							
Anguis fragilis complex (sljepić)	ZZ	-	-	-	III	-	
Pseudopus apodus (blavor)	ZZ	-	-	LC	II	IV	*Ophisaurus apodus*
Lacertidae							

Podarcis muralis (zidni gušter)	ZZ	-	-	LC	II	IV	
Podarcis melisellensis (kraški gušter)	ZZ	Balkanski endem	-	LC	II	IV	
Algyroides nigropunctatus (ljuskavi gušter)	ZZ	-	-	LC	II	IV	
Dalmatolacerta oxycephala (oštrogklavi gušter)	ZZ	-	-	LC	III	IV	
Lacerta trilineata (veliki zelembać)	ZZ	-	-	LC	II	IV	
Lacerta viridis (zelembać)	ZZ	-	-	LC	II	IV	
Gekkonidae							
Hemidactylus turcicus (kućna gubavica)	-	-	-	LC	III	-	
Typhlophidae							
Xerotyphlops vermicularis (slijepa zmija)	-	-	-	LC	III	-	
Colubridae							
Dolichophis caspius (stepski smuk)	-	-	-	LC	II	IV	
Zamenis situla (leopard smuk)	ZZ	-	-	LC	II	II,IV	
Hierophis gemonensis *(primorski smuk)	ZZ	Balkanski endem	-	LC	II	IV	*Coluber gemonensis*
Malpolon insignitus *(mrki smuk)	ZZ	-	-	LC	III	-	*Malpolon monspessulana*
Platyceps najadum (zmija šilac)	ZZ	-	-	LC	II	IV	
Telescopus fallax (mačja zmija)	-	-	-	LC	II	IV	
Elaphe quatuorlineata (četvoroprugasti smuk)	-	-	-	NT	II	II,IV	
Zamenis longissimus (obični smuk)	ZZ	-	-	LC	II	IV	
Natrix tessellata (riječna bjelouška)	ZZ	-	-	LC	II	IV	
Natrix natrix	ZZ	-	-	LC	III	-	

(barska bjelouška)							
Viperidae							
Vipera ammodytes (poskok)	-	-	-	LC	II	IV	

ZZ – zakonom zaštićena; IUCN (crvena lista); LC - Least concern (najmanja briga); NT - Near threatened (skoro ugrožena

Među značajnim gmizavcima Skadarskog jezera ističu se kornjače: šumska (*Testudo hermanni*) i barska (*Emys orbicularis*). Šumska kornjača nalazi se u priobalju Skadarskog jezera i to u nizijsko-šumovitim predjelima sa gustom vegetacijom, dok se barska kornjača nalazi u močvarnim, nizijskim predjelima koji su obrasli gustom vegetacijom (Virpazar i Rijeka Crnojevića). Na području Parka široko su rasprostranjeni, sljepić (*Anguis fragilis complex*) i blavor (*Pseudopus apodus*). Zidni gušter (*Podarcis muralis)* prisutan je na skoro svim ostrvima, često preklapajući svoj areal rasprostiranja s drugim vrstama, kao što je oštroglavi gušter (*Dalmatolacerta oxycephala)* koji ima jako brojnu populaciju na ostrvu Malo Starčevo. Na ostrvu Mali Moračnik svoj areal rasprostiranja oštroglavi gušter dijeli sa kraškim gušterom (*Podarcis melisellensis*) i zidnim gušterom (*Podarcis muralis*). Na ostrvu Bisag zabilježen je kraški gušter i ljuskavi gušter (*Algyroides nigropunctatus).* Reprezentativni lokaliteti ljuskavog guštera (*Algyroides nigropunctatus)* su: Crmnica (Virpazar, Brčeli)*,* Vranjina, Godinje, Malo Blato, kao i ostrva Bisag. Zelembać (*Lacerta viridis)* i veliki zelembać (*Lacerta trilineata)* imaju širok areal rasprostiranja u regionu Skadarskog jezera, od ruralnih i poljoprivrednih područja do ostrva unutar Skadarskog jezera. Kućni gušter (*Hemidactylus turcicus)* nalazi se pretežno u selima u okviru Parka.

Rasprostranjenost zmija na Skadarskom jezeru je izuzetno velika, sa velikim brojem neotrovnica i jednom otrovnicom koja je karakteristična na ovom području, a to je poskok (*Vipera ammodytes*). Iako literaturni podaci navode prisustvo slijepe zmije (*Xerotyplos vermicularis*) ona nije česta vrsta u Parku. Stepski smuk (*Dolichophis caspius)* registrovan je u naselju Murići, na izlazu rijeke bojane iz Skadarskog jezera, kao i u poljoprivrednim zonama Tuzi. Leopard smuk *(Zamenis situla)*, prisutan je na izlazu rijeke Bojane iz Skadarskog jezera. Primorski smuk (*Heriophis gemonensis)* registrovan je na ostrvu Lesendro, Vranjini, Arbnešu (sjeverni dio Skadarskog jezera sa crnogorske strane), obali jezera ispod Sutormana i Murićima. Mrki smuk (*Malpolon insignitus*) nalazi se na otvorenim djelovima obale i pješčanim plažama Skadarskog jezera uključujući dio rijeke Bojane (izlaz jezera), ostrva Lesendro i Vranjinu. Zmija šilac (*Platyceps najadum*) je široko rasprostranjena u jugoistočnoj Evropi u primorskim predjelima, ali konkretnih dokumentovanih podataka o njenom prisustvu na Skadarskom jezeru nema, osim da pripada spisku herpetofaune Skadarskog jezera. Prisustvo mačije zmije (*Telescopus fallax*) zabilježeno je na južnoj strani jezera prema rijeci Bojani (izlaz iz jezera. Četvoroprugasti smuk (*Elaphe quatrolineata*) zabilježen je na Vranjini, u blizini tvrđave Lesendro i na padinama Rumije u oblasti naselja Murići. Obični smuk (*Zamenis longissimus*) nalazi se na Virpazaru, Vranjini i Rijeci Crnojevića. Riječna bjelouška ili ribarica (*Natrix tessellata*) i barska bjelouška (*Natrix natrix*) su široko rasprostranjene na području Parka. Ribarica je dominantna na samom jezeru, Rijeci Crnojevića, Karuču, Radušu, Grmožuru, Milovića zalivu, dok se barska bjelouška nalazi duž cijele obale Skadarskog jezera, Vranjini i Rijeci Crnojevića. Poskok (*Vipera ammodytes*) je široko zastupljen. Najčešće se srijeće u naseljenim područjima jezera (Vranjina, Virpazar, Rijeka Crnojevića), kao i na ostrvu Grmožur.

Rasprostranjenost gmizavaca po staništima

Vlažna i vodena staništa: riječna bjelouška *(Natrix tessellata*), mrki smuk *(Malpolon insignitus),* mačija zmija (*Telescopus fallax*), barska kornjača *(Emys orbicularis*), riječna bjelouška *(Natrix tessellata*), barska bjelouška *(Natrix natrix*), četvoroprugasti smuk *(Elaphe quatrolineata*), obični smuk *(Zamenis longissimus*), zmija šilac *(Platyceps najadum)* i ljuskavi gušter *(Algyroides nigropunctatus*).

Šumska staništa: šumska kornjača *(Testudo hermanny*).

Kamenjari: poskok *(Vipera ammodytes*), zmija šilac *(Platyceps najadum*), primorski smuk *(Hierophis gemonensis*), leopard smuk *(Zamenis situla*), stepski smuk *(Dolichopis caspius*), mrki smuk *(Malpolon insignitus),* zelembać *(Lacerta viridis*), veliki zelembać *(Lacerta trilineata*), ljuskavi gušter *(Algyroides nigropunctatus*), zidni gušter *(Podarcis muralis*) i kraški gušter (*Podarcis melisellensis*).

Ornitofauna

Skadarsko jezero je jedno od najvažnijih ornitoloških područja u Crnoj Gori, sa do sada registrovanih 281 vrsta ptica, među kojima više od 100 čine gnjezdarice. Među njima se izdvajaju ugrožene i rijetke vrste kao što su: kudravi pelikan (*Pelecanus crispus*), mali vranac (*Microocarbo pygmaeus*) i patka njorka (*Aythya nyroca*), koje su navedene u Aneksu I Direktive o pticama.

Na osnovu primjene IBA kriterijuma Skadarsko jezero je identifikovano kao prioritetno područje za uključivanje u mrežu Natura 2000, sa tri ključne funkcije:

- Gnijezdilište vrsta iz Aneksa I Direktive o pticama
- Zimovalište sa redovnim prisustvom više od 20.000 jedinki
- Migratorno odmorište od regionalnog značaja

Kao najznačajnije gnijezdeće vrste izdvajaju se: kudravi pelikan (*Pelecanus crispus*) sa najmanje 50 gnijezdećih parova, čime je Skadarsko jezero prepoznato kao najvažnije gnjezdilište ove vrste u Crnoj Gori; mali fendak (*Microcarbo pygmaeus*) sa više od 2.920 parova, što predstavlja najveću koloniju u zemlji i jednu od najvažnijih na Balkanu; bjelobrada čigra (*Chlidonias hybridus*) sa oko 1.000 parova, čime je jezero označeno kao najznačajnije gnjezdilište vrste u Crnoj Gori i čaplje uključujući: *Ixobrychus minutus, Ardeola ralloides, Plegadis falcinellus, Nycticorax nycticorax* i *Egretta garzetta*, koje formiraju mješovite kolonije koje dostižu pragove brojnosti od međunarodnog značaja.

Tokom međunarodnog zimskog cenzusa (IWC), na jezeru se bilježi prisustvo preko 20.000 jedinki vodenih ptica. Najznačajnije zimujuće vrste su: baljoška (*Fulica atra*) preko 25.000 jedinki; glavoča (*Aythya ferina*) do 8.000 jedinki; patka njorka (*Aythya nyroca*) do 500 jedinki; crnogrli gnjurac (*Podiceps nigricollis*) preko 2.000 jedinki, velika bijela čaplja (*Ardea alba*) do 600 jedinki, veliki kormoran (*Phalacrocorax carbo*) preko 3.000 jedinki i mali fendak *(Microcarbo pygmeus*) preko 1.000 jedinki.

Skadarsko jezero ima i značajnu ulogu u širem jadransko-jonskom migratornom koridoru, kao stanište za odmor, ishranu i reprodukciju brojnih vrsta ptica. Najznačajnije migratorne vrste tokom proljeća i jeseni su: *Vanellus vanellus, Calidris pugnax, Tringa spp.* i *Anas spp.*

Od grabljivica izdvajaju se: eja močvarica *(Circus aeruginosus) i* kratkoprsti kobac *(Accipiter brevipes).*

Najznačajnije vrste šumaraka i tršćaka su: vodomar *(Alcedo atthis);* sirijski detlić (*Dendrocopos syriacus)* i sivi svračak *(Lanius minor).*

** Lista Natura 2000 vrsta vezanih za područje Skadarskog jezera sa stepenima zastite nalazi se u Prilogu II ovog dokumenta*

Fauna sisara

Dosadašnja istraživanja ukazuju na prisustvo 49 vrsta sisara. Većina sisara na ovom području nije usko povezana s vodenim staništima, izuzev vidre (*Lutra lutra*) kao jedinog predstavnika poluvodenih vrsta. Ostale zabilježene vrste naseljavaju kopnene ekosisteme, naročito žbunasto-šumske komplekse.

Među zabilježenim vrstama nalaze se predstavnici različitih redova. Unutar reda *Insectivora*, ili bubojeda, evidentirani su jež (*Erinaceus romanicus*), vodena voluharica (*Arvicola amphibius*), crnogorska voluharica (*Microtus thomasi*), vodena rovčica (*Neomys fodiens*), mala rovčica (*Crocidura suaveolens*) i patuljasti miš (*Micromys minutus*). Red slijepih miševa (*Chiroptera*) posebno je značajan zbog biološke raznolikosti i stepena ugroženosti vrsta koje ga čine. Na području Parka i njegove okoline registrovano je 20 vrsta slijepih miševa, od kojih devet spada u vrste od posebnog značaja za evropsku mrežu Natura 2000. Ove vrste obitavaju u pećinama i jamama u zaleđu jezera, od kojih se posebno ističu: Babatuša, Grbočica, Spila, Začirska i Obodska pećina, Golubija pećina, Golubova jama, Žmrljevica i jama Šutonjića. U navedenim pećinama i jamama, slijepi miševi formiraju brojne kolonije.

U okviru reda glodara (*Rodentia*) registrovane su vrste: vrtni puh (*Eliomys quercinus*), obični puha (*Glis glis*), kućni miš (*Mus musculus*) i patuljasti miš (*Micromys minutus*). Red dvozubaca (*Lagomorpha*) predstavljen je zecom (*Lepus europaeus*), koji je česta i karakteristična vrsta ovog prostora. Među papkarima (*Artiodactyla*) zabilježene su divlja svinja (*Sus scrofa*) i srna (*Capreolus capreolus*), dok red mesojeda (*Carnivora*) obuhvata: lisicu (*Vulpes vulpes*), kunu bjelicu (*Martes foina*), jazavca (*Meles meles*), divlju mačku (*Felis silvestris*) i riječnu vidru (*Lutra lutra*).

Tabela 54 *Lista registrovanih vrsta sa konzervacionim statusima*

Vrsta	Sl. list CG 76/06	IUCN Mediteranska regija	HD	BERN	CMS	CITES	EUROBATS
Erinaceus roumanicus (bjelogrudi jež)		LC					
Arvicola amphibius (vodena voluharica		LC					
Microtus thomasi (crnogorska voluharica)		LC					
Micromys minutus (patuljasti miš)		LC					
Crocidura suaveolens (mala rovčica)		LC					
Neomys fodiens (vodena rovčica)		LC					
*Crocidura leucodon (*poljska rovčica)		LC					
Eliomys quercinus (vrtni puh)		LC					
Lutra lutra (rječna vidra)		NT	II, IV	II		I	
Miniopterus schreibersii (dugokrili prstenjak)	+	NT	II	II	+		+
Myotis capaccinii (dugoprsti večernjak)	+	VU	II	II	+		+
Myotis daubentonii (vodeni večernjak)	+	LC		II	+		+
Hypsugo saviii (savijev slijepi mišić)	+	LC	IV	II	+		+
*Myotis myotis (*veliki večernjak)	+	LC	II	II	+		+
Myotis blythii (oštrouhi večernjak)	+	NT	II	II	+		+
Myotis emarginatus (riđi večernjak)	+	NT	II	II	+		+
Myotis mystacinus (brkati večernjak)	+	LC		II	+		+
Myotis nattereri (resati večernjak)	+	LC	IV	II	+		+
Nyctalus noctula (obični noćnik)	+	LC	IV	II	+		+
Nyctalus leisleri (šumski noćnik)	+	LC		II	+		+
Pipistrellus nathusii (natuzijev slijepi miš)	+	LC		II	+		+
Pipistrellus pipistrellus (mali slijepi mišić)	+	LC		III	+		+
Pipistrellus kuhlii	+	LC		II	+		+

(kulijev slijepi mišić)							
Rhinolophus hipposideros (mali potkovičar)	+	NT	II, IV	II	+		+
Rhinolophus euryale (južni potkovičar)	+	NT	II, IV	II	+		+
Rhinolophus ferrumequinum (veliki potkovičar)	+	NT	II, IV	II	+		+
Rhinolophus blasii (sredozemni potkovičar)	+	NT	II, IV	II	+		+
Tadarida teniotis (golorepi slijepi miš)	+	LC		II	+		+
Myotis alcathoe (alkatoin večernjak)	+	DD		II	+		+
Plecotus austriacus (sivi ušati slijepi miš)	+	LC		II	+		+
Glis glis (obični puh)		LC		III			
Sciurus vulgaris (vjeverca)		LC		III			
Apodemus sylvaticus (šumski miš)		LC					
Apodemus epimelas (kraški miš)		LC					
Mus musculus (kućni miš)		LC					
Rattus norvaegicus (mrki pacov)		LC					
Lepus europaeus (zec)		LC		III			
Capreolus capreolus (srna)	+*	LC		III			
Sus scrofa (divlja svinja)		LC					
Martes foina (kunica bjelica)		LC		III		III,NC	
Martes putorius (tvor)		LC	V	III			
Mustela nivalis (mala lasica)		LC		III			
Meles meles (jazavac)		LC		III			
Felis silvestris (divlja mačka)		LC	IV	II		II	
Vulpes vulpes (lisica)		LC				III, NC	
Herpestes aurupunctatus (mali indijski mungos)		LC				III	
Canis aureus (šakal)		LC	V			III	

- Trajnom zabranom lova zaštićena je srna i njeno lane godine (Zakon o divljači i lovstvu – Sl. CG br. 52/2008 i 48/2015). Trajnom zabranom lova zaštićena je ženka sa mečetom do 2 godine (Zakon o divljači i lovstvu – Sl. CG br. 52/2008 i 48/2015). LC- Least concern (najmanja zabrinutost), NT- Near threatened (skoro ugrožen), VU- Vulnerable (ugrožen), DD- Data deficient (nedovoljno podataka).

2.2.3.Geodiverzitet

Geomorfologija

Teren NP Skadarsko jezero izgrađuju stijene i stijenski kompleksi koji gotovo u potpunosti pripadaju grupama vezanih stijena, nevezanih i poluvezanih stijena i nevezanih stijena. Vezane stijene pripadaju grupi dobro okamenjenih stijena. Tereni izgrađeni od ovih stijena su sa tipskim površinskim karstnim pojavama različitih oblika, dimenzija i međusobnih položaja i odnosa, nastavljajući se u podzemlje i prožimajući teren brojnim kavernama različitih dimenzija i zalijeganja. Nevezane i poluvezane stijene čine geološki kompleks slabo zbijenih stijena. Osnovne karakteristike ovih stijena su velika stišljivost i kompresione deformacije. U ovoj grupi su flišni sedimenti, laporci i glinci, laporoviti krečnjaci, krečnjačke breče, rjeđe konglomerati. Lako erodiranje i površinsko raspadanje uslovljava savremene procese jaružanja, kliženja, osipanja i nestabilnosti. Nevezane stijene su jezerske gline, muljevi i pijeskovi sa ili bez treseta, tj. jezerski sedimenti. Ovi sedimenti jako su vodozasićeni, slabo konsolidovani i veoma stišljivi, a njihova nosivost je vrlo mala.

Geologija

U geološkoj građi Zetske ravnice sa Skadarskim jezerom učestvuju tvorevine trijasa, jure, krede, eocena, neogena i kvartara. Obod Zetske ravnice izgrađen je pretežno od krečnjaka, dolomitičnih krečnjaka i dolomita trijaske, jurske i kredne starosti. Donjotrijaski klastiti i eocenski fliš se mjestimično javlja u obodu ravnice. Neogeni sedimenti gline, pijeskovi i peščari utvrđeni su jedino u najdubljim dijelovima depresije (istražno bušenje u ataru sela Gostilja). Kvartarne tvorevine zauzimaju znatno prostranstvo sjeverno i sjeverozapadno od Skadarskog jezera. Od kvartarnih tvorevina, jezerski i barski sedimenti. Fluvioglacijalni sedimenti imaju najveće rasprostranjenje i debljinu u Zetskoj ravnici. Te sedimente čine zaobljeni pijeskovi i šljunkovi, dok se gline javljaju podređeno. U terasama Morače i Cijevne su katkad vezani karbonatnim vezivom, pa čine prave konglomerate, u koje su rijeke usjekle minijaturne kanjone. Aluvijalne tvorevine javljaju se oko rijeke Morače do Skadarskog jezera, zatim u Crmničkom polju, a manje partije su na jugozapadnoj obali jezera. U pitanju su pijeskovi i šljunkovi, a rjeđe aluvijalne gline. Aluvijalni nanosi u tim područjima predstavljaju pogodno obradivo zemljište. Jezerski i barski sedimenti sjevernim obodom jezera su pokriveni, u geološkom smislu, najmlađim jezerskim organogenim (treset), organogenomineralnim (polutreset, sapropel) i mineralnim (mulj, glina).

Pedologija

Skadarsko jezero i njegovo slivno područje leže na moćnoj krečnjačkoj i dolomitskoj geološkoj podlozi. Na takvom matičnom supstratu, uz dejstvo reljefa i aridne klime, jako sporo teče proces formiranja zemljišta koje je zato i siromašno hranljivim solima. Na području Parka zastupljena su hidromorfna i terestrična zemljišta. Hidromorfna zemljišta se javljaju uz ravno priobalno područje i zauzimaju površinu od oko 17.000ha. Idući od obale smjenjuju se organo-mineralno zemljište i treset, različiti tipovi aluvijum karbonatnog zemljišta (zabareni, slabo zabareni i ilovasti). Organo-mineralno zemljište je pod bujnom vegetacijom močvara i vrbaka

i predstavlja najproduktivniji biotop jezera. Tresetišta i do 4m debljine javljaju se pod ilovastim naplavama na lokalitetima Podhuma, Gornjeg blata i Rzavca. Terestična zemljišta se nalaze na neplavnim uzdignutim terenima i na vodopropusnoj karstnoj i konglomeratnoj podlozi. Na fluvio-glacijalnoj naplavi Ćemovskog i Tuškog polja razvijeno je skeletno smeđe zemljište, na ekstremno propusnoj podlozi šljunka i konglomerata. Plitke crvenice su zastupljene na krečnjačkim padinama oboda jezera. Najveći dio ovog zemljišta, u granicama Parka, pokriven je golim krečnjačkim stijenama (70%), a manji dio (oko 30%) čine zemljišta škrapa i uvala, sa plitkim skeletnim crvenicama. Pretaložene crvenice se javljaju u lavirintu krečnjačkog pobrđa, u vrtačama i dolovima, sa znatno većom dubinom i kontinuitetom prostiranja. Odlikuje ih ekstremna vodopropusnost i bezvodnost. Smeđe antropogeno zemljište terasa je podgrađivanjem padina pretvoreno u poljoprivredno zemljište, koje je na prostoru Crmnice i Krajine pod vinogradima, voćnjacima i maslinjacima. Smeđe zemljište na flišu pokriva padinske komplekse obrasle gustom vegetacijom šumo-šikara, tipa makije. Zastupljeno je mozaično, iznad antropogenog zemljišta.

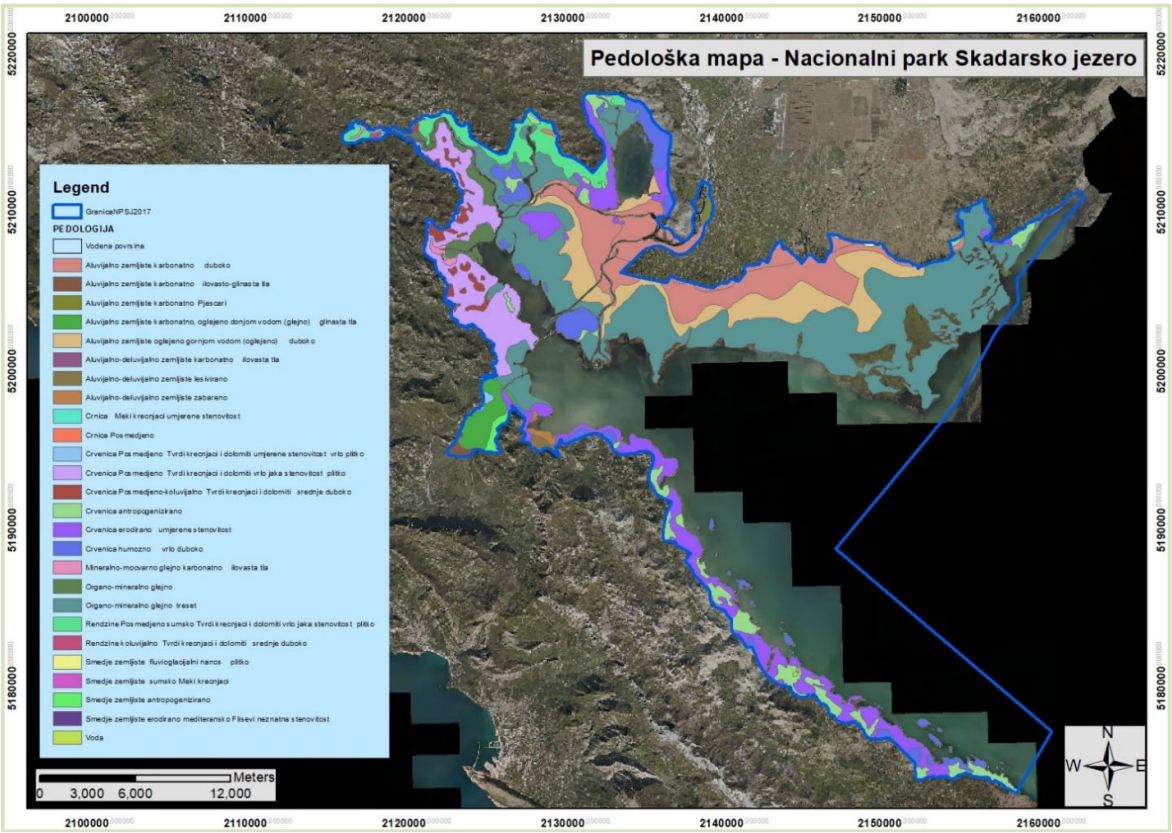

Mapa 4: *Pedološka mapa NP Skadarsko jezero*

2.2.4.Hidrologija

Ukupna površina sliva rijeka koje utiču u Skadarsko jezero je 5490 km². Od toga 4460 km² je u Crnoj Gori, a 1030 km² na teritoriji Albanije. Vodostaj jezera oscilira oko 5 metara - od najnižeg oko 4,5 do najvišeg oko 9,8 m. Sa oscilacijama vodostaja mijenja se i površina i zapremina jezera. Površina jezera u ljetnjem periodu je oko je 350 km², a pri zimskom nivou vode oko 550 km². Prosječna dubina jezera se kreće od 4-8 m. Hidrologija zajedničkog

sistema voda Skadarskog jezera je veoma složena. Jezeru, osim Morače sa svojim pritokama i rijeke Crnojevića, vodu daju i sledeće rijeke: Crmnica, Seljanštica, Šegrtnica, Plavnica, Gostiljska rijeka, Pjavnik, Velika i Mala Mrka, Mašove Žalice, Zbelj i Rujela. Procjenjuje se da srednji višegodišnji protok za ove rijeke iznosi blizu 10 m³/s. S obzirom da jezero predstavlja i svojevrsnu kriptodepresiju, po živi svijet veoma su važne i njene specifičnosti u vidu jezerskih oka i jezerskih vrulja. Ni dubina ni vodoizdašnost ovih depresija nije dovoljno istražena, ali se procjenjuje da im dubina može biti i preko 70 m. Njihova vodoizdašnost mijenja se tokom godine zavisno od dotoka. Među njima, najdublje je Raduš oko, čija je dubina 60 m za vrijeme prosječnog vodostaja. U području Hotskog zaliva (sjeveroistočni rub jezera) najznačajnija vrela su Ploče, Vitoja i Funije. Pri vodostaju Jezera ispod 6 m, dubina Vitoje je 6.2 m, a Ploče 19.4 m, što znači da je dno ovih vrulja ispod nivoa mora. Obodom Malog Blata poznata su oka: Biotsko Oko (dubina 9.15 m), Brodić (4 m), Boljesestra (8 m), Crno oko (26.5 m), Krstato oko (6 m) i dr. Bazagurska matica počinje nizom vrulja, a najznačajnija su: Đurovo oko (dubina 16 m), Volač (24 m), Karuč (28 m), Kaluđerovo oko (18 m). Duž jugozapadne obale Jezera su vrulje Modra Oka (6.3 m i 12 m), a dalje prema Rumiji su najpoznatija Krnjičko oko i Raduško Oko. Raduško oko je najdublje oko u Jezeru čije je dubina 54 m. Osim vrulja, Skadarsko jezero dobija vodu i od niza izvora, povremenih ili stalnih, koji u zavisnosti od nivoa površine Jezera, mogu povremeno imati izgled vrulje. Po nekim procjenama podaviranje vode je izuzetno veliko i može iznositi preko 60 m³/s, što čini skoro 18% ukupnog dotoka vode u jezero.

2.2.5.Predione odlike

Skadarsko jezero se nalazi u Zetsko-skadarskoj kotlini. Rijeka Bojana predstavlja njegovu prirodnu vezu sa Jadranskim morem, od kojeg je odvojeno nizom planina, koje se izdižu na prostoru između jezera i Jadrana. Po površini ovo je najveće jezero u jugoistočnoj Evropi. Njegova dužina iznosi 50 km, a širina 14 km. Dvije trećine jezera sa 110,5 km obale pripadaju Crnoj Gori, dok jedna trećina jezera sa 57,5 km obale pripada Albaniji. Akvatorijalni pejzaž dominira ovim prostorom. Sjeverna obala jezera je niska i karakterišu je močvarna područja, plavne livade i poplavne šume, a nastavlja se u prostranu Zetsku ravnicu. Sa juga i jugozapada prostor ograničavaju odsjeci i padine planina Sozine, Rumije i Taraboša. Južni dio jezera karakteriše ogoljeli kraški pejzaž, čije su obale razuđene i bogate brojnim zalivima, ostrvima, poluostrvima i uz jugozapadnu obalu jezera je oko 50 otoka, otočića i grebena, na nekima se nalaze stare utvrde i samostani, a nazivaju ih Skadarskim otočjem ili tzv. Krajinskim arhipelagom. Obale su strme, ponegdje i okomite i slabo razuđene. Duž same obale raspoređena su ostrva (Starčevo, Beška, Moračnik, Tophala, Grdac, Dužica, Skut, Grmožur i dr).

Na jugozapadu i sjeveru uzdiže se čitav arhipelag većih i manjih ostrva: Prevlaka, Andrijska gora, Vranjina, Liponjak, Kamenik, Čakovica i Žabljak Crnojevića. U slivu jezera otkriven je veliki broj pećina, koje se najčešće nalaze na brdskim padinama i po obodima Zetske i Bjelopavlićke ravnice, Nikšićkog polja i duž kanjona Morače i njenih pritoka. Prema evropskoj klasifikaciji predjela, za područje Skadarskog jezera karakteristični su sljedeći tipovi predjela:

- mediteranska brda, dominiraju stijene sa šumom
- mediteranska brda, dominiraju stijene sa grmljem i travom (polu) prirodna vegetacija
- mediteranska nizija, preovlađuje organska podloga sa močvarom
- mediteranska nizija, preovlađuje organska podloga sa vodenim površinama.

2.3.Kulturno - istorijske vrijednosti

2.3.1. Materijalna kulturna baština

Materijalnu kulturnu baštinu Nacionalnog parka Skadarsko jezero, sa užom kontaktnom zonom, karakteriše raznovrsnost i bogatstvo arheoloških lokaliteta, sakralne i fortifikacione arhitekture i specifično narodno graditeljstvo.
Brojna evidentirana arheološka nalazišta u priobalju Jezera su neistražena i ne valorizovana. Dosadašnja detaljnija iskopavanja vršena su na nekoliko lokaliteta ilirsko-helenističkog i rimskog perioda i na srednjevjekovnim sakralnim kompleksima na ostrvima - goricama. Arheološki materijal do kojeg se došlo tokom istraživanja nalazi se u muzejskim postavkama Bara, Podgorice i Cetinja.
Među najreprezentativnijim kulturnim dobrima su manastiri dinastije Balšić i Crnojević (Starčevo, Moračnik, Beška, Kom i Obod) i utvrđeni kompleksi (Žabljak Crnojevića, Lesendro, Besac i Grmožur).
Obnovom manastirskih kompleksa krajem XX i tokom prve decenije ovog vijeka, nepoštovanjem projektne dokumentacije i konzervatorskih pravila, devalvirane su ili trajno poremećene izvorne karakteristike ovih kulturnih dobara: izgradnja konaka, unošenje novih materijala u naslijeđeno tkivo crkava, čija je unutrašnjost izmijenjena i preoblikovana, ugradnja eloksirane bravarije, freskopisanje bez uvažavanja kulturno-istorijskog konteksta, zamjena izvornih kamenih ploča mermernim i unošenje novog mobilijara (ikonostasa) industrijske izrade.
S druge strane, zapuštena utvrđenja za posljedicu imaju prije svega uticaj prirodnih faktora, obrušavanje zidova i zarastanje u vegetaciju. Ministarstvo kulture je u saradnji sa Delegacijom Evropske Unije u Crnoj Gori 2013/15. godine implementiralo Projekat „Restauracija utvrđenja Besac u Virpazaru", kojim je izvršena rehabilitacija, a u drugoj fazi u skladu sa Menadžment planom izgradnja infrastrukture, čime su se stekli uslovi privođenja namjeni ovog kulturnog dobra. Centar za kulturu Bar od 2016. godine gazduje kompleksom, gdje se tokom ljetnje turističke sezone održavaju prigodni programi.
U priobalnom pojasu i zaleđu Skadarskog jezera nalaze se brojni primjeri tradicionalnog graditeljstva. Pojedinačni objekti, koje nije zahvatio proces obnove i novogradnje, sačuvali su autentičnost i izvornost. Stare ruralne cjeline, ribarske i stambene kuće sa svoltanim konobama, ublovi, bunari, guvna, kameni mostovi i mlinovi na pritokama Jezera, potvrđuju kulturni pejzaž posebne arhitektonske vrijednosti.
U svim selima evidentna je naglašena težnja ka novogradnji. Stari objekti su zapušteni ili se obnavljaju uz nekontrolisanu i neadekvatnu sanaciju i dogradnju, bez poštovanja tradicionalnih formi i građevinskih materijala. Kao primjere treba istaći naselja: Karuč, Podgrađe Žabljak Crnojevića, Dodoše i Rijeku Crnojevića.
Značajna zaostavština pokretnog fonda kulturne baštine, odnosi se na raznovrsne upotrebne predmete tradicionalnog privređivanja i domaće radinosti, koji se čuvaju u muzejskim zbirkama u gradovima koji gravitiraju Nacionalnom parku, a sve manje u porodičnim seoskim domaćinstvima okoline Skadarskog jezera.
U vlasništvu Parka nalazi se vrijedan fundus predmeta, koji čine dio tradicionalne kulture ovih prostora. Sakupljen je najvećim dijelom poklonom lokalnog stanovništva, dok je manji broj predmeta nabavljen otkupom, u cilju stalne izložbene prezentacije. Eksponati, sortirani u četiri

tematske cjeline, konzervatorski su tretirani. Dio eksponata izložen je u Centru za posjetioce u Virpazaru, a dio u Centru za posjetioce na Vranjini.

Tabela 6: *Nepokretna i nematerijalna kulturna dobra u Parku i kontaktnoj zoni*

NEPOKRETNA KULTURNA DOBRA U NACIONALNOM PARKU			
Naziv kulturnog dobra	***Lokacija / mjesto***	***Opština***	***Zaštićeno***
Jednobrodna crkva kod sela Ckla	Ckla	Bar	1961.
Lokalitet Tophala	Ostrvo Tophala	Bar	2016.
Manastir Moračnik	Ostrvo Moračnik	Bar	1957.
Manastir Beška	Ostrvo Beška	Bar	1950.
Manastir Starčevo	Ostrvo Starčevo	Bar	1957.
Utvrđenje Grmožur	Ostrvo Grmožur	Bar	1949.
Ambijentalna cjelina Lekovići	Godinje	Bar	2016.
Utvrđenje Besac	Virpazar	Bar	1957.
Kulturno-istorijska cjelina Virpazar	Virpazar	Bar	2014.
Veliki most u Virpazaru	Virpazar	Bar	2014.
Tvrđava Lesendro	Vranjina	Cetinje	1949.
Manastir Vranjina	Vranjina	Podgorica	1949.
Naselje Vranjina na Skadarskom jezeru	Vranjina	Podgorica	1979.
Utvrđenje Žabljak Crnojevića	Žabljak Crnojevića	Cetinje	1948.
Manastir Kom	Ostrvo Kom	Cetinje	1949.
Tvrđava Oblun	Vukovci	Podgorica	1950.
Crkva Sv. Nikole	Prevlaka	Cetinje	2014.
Vladičina kula	Karuč	Cetinje	1957.
Stražarska ribarska kućica	Karuč	Cetinje	2015.
Crkva Sv. Nikole, Riječki grad	Rijeka Crnojevića	Cetinje	1951.
Obod Crnojevića, Riječki grad	Rijeka Crnojevića	Cetinje	1988.
Most knjaza Danila	Rijeka Crnojevića	Cetinje	1950.
Kuća Mihaila Bastaća	Rijeka Crnojevića	Cetinje	1952.
Kuća Sv. Petra	Rijeka Crnojevića	Cetinje	1988.
NEPOKRETNA KULTURNA DOBRA U UŽOJ ZONI PARKA			
Crkva Sv. Jovana	Košćele	Cetinje	1961.
Crkva Sv. Blagovještenja, Jeksa	Čukovići	Cetinje	1960.
Manastir Orahovo	Orahovo	Cetinje	1952.
Crkva Sv. Atanasija	Sotonići	Bar	1950.
Crkva Sv. Jovana i Sv. Arh. Mihaila	Sotonići	Bar	1950.
Crkva Sv. Petke	Sotonići	Bar	1961.
Utvrđenje Balšin grad	Ponari, Zeta	Podgorica	1950.
Crkva Sv.Trojice	Vukovci, Zeta	Podgorica	1950.
Trepezulje, Kremenjača, Mliništa i Viganj	Mataguži, Zeta	Podgorica	1950.
Lokalitet Mljace	Mataguži, Zeta	Podgorica	1960.
Lokalitet Vele ledine	Gostilj, Zeta	Podgorica	1956.
NEPOKRETNA KULTURNA DOBRA U ŠIROJ ZONI PARKA			
Manastir Prečista Krajinska	Ostros	Bar	1954.
Stari bunar	Ostros	Bar	1950.
Manastir Gornji Brčeli	Gornji Brčeli	Bar	1950.
Crkva Sv. Trojice	Gornji Brčeli	Bar	1950.
Rodna kuća Jovana Tomaševića	Gornji Brčeli	Bar	1974.
Crkva Sv. Mučenika Eustahija	Donji Brčeli	Bar	1950.
Manastir Donji Brčeli	Donji Brčeli	Bar	1953.
Crkva Sv. Đorđa	Srpska, Zeta	Podgorica	1950.
Lokalitet Kirza	Sukuruć, Tuzi	Podgorica	1950.
Lokalitet Ćaf Kiš u Dubravi	Vuksan Lekići	Podgorica	1950.
NEMATERIJALNA KULTURNA DOBRA			
Kult Svetog Vladimira			2013.

Vještina izrade čunova na Skadarskom jezeru			2014.
POTENCIJALNA NEPOKRETNA KULTURNA DOBRA U PARKU I KONTAKTNOJ ZONI			
Naselje Poseljani	Poseljani	Cetinje	NP
Naselje Karuč	Karuč	Cetinje	NP
Crkva na Sinjcu	Skupo	Podgorica	NP
Ambijentalna cjelina Rijeka Crnojevića	Rijeka Crnojevića	Cetinje	NP
Crkva Sv. Spasa	Rijeka Crnojevića	Cetinje	NP
Dvorac kralja Nikole, Ljeskovac	Rijeka Crnojevića	Cetinje	NP
Hotel „Obod“	Rijeka Crnojevića	Cetinje	NP
Most kralja Nikole	Rijeka Crnojevića	Cetinje	NP
Crkva Sv. Jovana Bogoslova	Godinje	Bar	NP
Kuća Plamenaca na Kolati	Boljevići	Bar	KZNP
Crkva Sv. Nikole i Sv. Jovana	Boljevići	Bar	KZNP
Mostovi na Oraovštici	Podgor - Virpazar	Bar	KZNP
Crkva Sv. Nikole	Drušići	Cetinje	KZNP
Crkva na Valezi	Berislavci, Zeta	Podgorica	KZNP
Lokalitet Đuteza	Tuzi	Podgorica	KZNP
Lokalitet Divangrad	Grbavci, Zeta	Podgorica	KZNP
Stara škola u Srpskoj	Srpska	Podgorica	KZNP
POTENCIJALNA POKRETNA KULTURNA DOBRA			
Zbirka starina Malesije (Štefana Ivezaja)	Vranj, Tuzi	Podgorica	KZNP
POTENCIJALNA NEMATERIJALNA KULTURNA DOBRA			
Tradicionalno gastronomsko umijeće sušenja krapa i ukljeve	Park i okruženje	/	/

NP – Nacionalni park, KZNP – kontaktna zona Nacionalnog parka

2.3.2. Nematerijalna kulturna baština

Prostor Nacionalnog parka Skadarsko jezero predstavlja područje u kojem su se smjenjivale različite kulture i civilizacije, od kojih je svaka ostavila prepoznatljiv trag u materijalnoj i duhovnoj sferi. Identitet kulturnog pejzaža oblikovan je ostrvima goricama, naročito na zapadnoj obali, gdje se smjenjuju manastiri, crkve, tvrđave, ruralna naselja i ribarska sela, u neposrednoj vezi sa pripadajućom nematerijalnom kulturom. Zbog prisustva brojnih manastira i crkava, činjenice da su na jezeru bila sjedišta Zetske mitropolije i srednjovjekovne države, kao i zbog tradicije pisanja, iluminacije i štamparstva, ovaj prostor se u kulturnom i duhovnom smislu prepoznaje i naziva „Crnogorska Sveta Gora“.

Tradicionalna graditeljska praksa bila je zasnovana na znanju i vještinama lokalnog stanovništva. Naselja, kuće, pomoćni objekti, gumna, mlinovi, mostovi i međe građeni su iskustvom predaka i vlastitim umijećem pojedinaca (primjeri u Godinju, Dodošima i Poseljanima). Ribarska sela, poput Vranjine, Karuča, Raduša, Krnjica, Seockog limana i Ploča, predstavljaju autentične primjere narodnog graditeljstva, sa kamenim kućama malih dimenzija koje su imale stalnu ili povremenu funkciju stanovanja.

Posljednjih godina dio lokalnog stanovništva prepoznaje vrijednosti kulturnog pejzaža i koristi ih kroz održivi turizam. Obnovljene stare kuće transformisane su u smještajne kapacitete i vinarske podrume, čime se obogaćuje turistička ponuda i čuva veza sa tradicijom. Aktivnosti poput krstarenja, pješačenja, vožnje bicikla i posmatranja ptica doprinose promociji i očuvanju nematerijalnih vrijednosti.

2.3.3. Antropogeni pejzaž

Kulturni pejzaž Nacionalnog parka Skadarsko jezero i njegovog zaleđa predstavlja kategoriju kulturnog dobra koja objedinjuje sve oblike materijalne i nematerijalne baštine, bilo valorizovane ili nevalorizovane. U okviru ovog pejzaža prepoznaju se tradicionalni elementi izgradnje i korišćenja prostora: suhozidi kuća i imanja, vinograda i voćnjaka; stari putevi i staze; mali kameni mostovi ili prelazi preko voda; samonikle i zasađene smokve i šipci; lugovi u kojima se bere pruće i korisne trave; pčelinjaci; bunari i bistijerne; te vezovi za čunove. Ovi elementi predstavljaju integralni dio ambijenta sela, tvrđava i sakralnih i profanih kompleksa, svjedočeći o neraskidivoj vezi čovjeka i prirode u formiranju kulturnog pejzaža Skadarskog jezera.

2.4.Socio – ekonomske karakteristike

2.4.1. Stanovništvo, demografija i naselja

Područje NP Skadarskog jezera i njegovog šireg okruženja karakteriše značajna raznolikost u gustini naseljenosti između crnogorske i albanske strane, kao i naseljenosti u okviru različitih područja unutar parka. Dva najveća naselja koja gravitiraju bližem okruženju Nacionalnog parka su Golubovci i Tuzi. Stanovništvo se pretežno bavi zemljoradnjom, stočarstvom i turizmom u manjem obimu. Rezultati popisa iz 2023.godine pokazali su demografski pad u svim naseljima koja se nalaze unutar granica parka. U opštini Zeta izdvajaju se dva naselja: Vranjina i Gostilj. Na Vranjini živi 129 stanovnika sa dominacijom muškog u odnosu na ženski pol. Gostilj ima 76 stanovnika, gdje blagu prednost ima ženska populacija u odnosu na mušku. U opštini Bar egzistira 6 (šest) naselja u granicama parka. Analizom uporednih podataka sva ona bilježe demografski pad u odnosu na prethodni popisni period (2011.godina). Najveći broj stanovnika popisan je u Virpazaru-235 (20 manje u odnosu na 2011.godinu). Ckla ima 42 stanovnika, Donji Murići 57, Godinje 42, Komarno 11, Donje Krnjice 15 stanovnika. Prijestonica Cetinje ima 3 stalna naselja u granicama parka. Najveći broj stanovnika broji Rijeka Crnojevića 84, Žabljaka Crnojevića 26 i Dodoši 13. Sva naselja u ublasti Riječkke i Crmničke nahije bilježe značajan demografski pad, a parametri su veoma nepovoljni kada se analizira starosna struktura i obrazovanje stanovništva. Takođe, ako se uzme u obzir državni prosjek u ovim naseljima muško stanovništvo dominira u odnosu na žensku populaciju. U opštini Tuzi u naselju Pothum koje se nalazi u granicama parka bilježi 264 stanovnika, sa značajnom dominacijom muškog u odnosu na žensko stanovništvo i relativno nepovoljnoj starosnoj strukturi. Ukupan broj stanovnika u pobrojane 3 opštine i Prijestonici Cetinje, a koji žive u granicama parka iznosi 988.

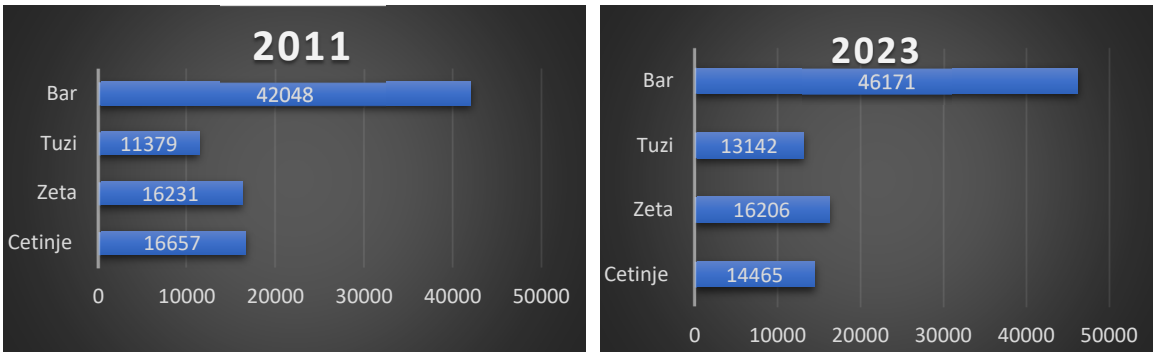

Grafikon 3: *Prikaz broja stanovnika 2011. godine i 2023. godine*

U prethodnim grafikonima prikazani su uporedni podaci po opštinama sa područja NP Skadarsko jezero.
Zbog razvijenih privrednih aktivnosti i turističkih tokova najveći porast broja stanovnika bilježi opština Bar, za preko 4000 stanovnika više u odnosu na 2011.godinu. Toj činjenici je doprinio i dolazak stranaca i njihovo stalno nastanjenje u ovoj opštini, ali i unutrašnje migracije. Tuzi, takođe bilježe pozitivan prirodni priraštaj (preko 2000 stanovnika više u odnosu na prethodni popis). Novoformirana opština Zeta ima demografsku stabilnost, dok Prijestonica Cetinje bilježi značajan demografski pad broja stanovnika, naročito izražen u seoskim naseljima.
Ukupan broj stanovnika koji živi u ove 4 opštine, a samim tim u bližem ili nešto daljem geografskom okruženju Nacionalnog parka iznosi 89 984.

2.4.2. Privredne i društvene djelatnosti

Područje Parka nalazi se između dva privredno i turistički najrazvijenija područja u Crnoj Gori. U kontinentalnom dijelu to je glavni grad Podgorica, a sa juga crnogorsko primorje.
Privredni i ukupni društveno-ekonomski tokovi glavnog grada se snažno reflektuju na ekonomsku strukturu NP Skadarsko jezero. Sama Podgorica, je sa svojih približno 200.000 hiljada stanovnika veliko emitivno tržište, a područje Parka je za mnoge građane Glavnog grada postalo atraktivno turističko izletište.
Bar je najvažniji lučki grad, a značajan dio teritorije Parka pripada ovoj opštini Turizam je jedna od strateških privrednih grana Barske opštine, i Jezero predstavlja važan dio ukupne turističke ponude grada Bara. Turističke agencije stacionirane u Baru tokom cijele turističke sezone organizovano dovode goste u Park.
Prijestonica Cetinje je sa Parkom povezana preko Rijeke Crnojevića, i ta povezanost ima pozitivne refleksije, naročito na onaj dio Jezera koji pripada teritoriji Opštine Cetinje. Važno je napomenuti da naselja Karuč, Dodoši i Žabljak Crnojevića svojom atraktivnošću predstavljaju važne potencijalne karike budućeg turističkog razvoja i turističke ponude Parka.
U širem okruženju Parka, na nekoliko kilometara od sjeverne obale na Ćemovskom polju, nalazi se Plantaža 13 Jul, sa površinom zasada vinove loze od 2.310 ha.
Kada je u pitanju vodoprivreda, potrebno je napomenuti da se voda iz sublakustričnih izvora jezera (lokalitet Bolje sestre) distribuira za potrebe Regionalnog vodovoda.
Na prostoru Parka posljednjih godina došlo je do intenzivnijeg razvoja privrednih aktivnosti koje su orjentisane na izletnički turizam. Tako na prostoru Vranjine, Murića, Pješačca, Gavrilovca, Plavnice i Virpazara razvijena turistička infrastruktura u smislu smještajnih i ugostiteljskih objekata i nalazi se u privatnom vlasništvu Jedan od najvećih ugostiteljskih

objekata, restoran "Jezero" je u vlasništvu Parka i trenutno je pod zakupom od strane kompanije „Plantaže“.
Takođe, brojne turističke agencije posjeduju brodove i organizuju krstarenje jezerom sa pristana Vranjina, Virpazar, Rijeka Crnojevića i Plavnica.
Od ostalih privrednih djelatnosti izdvajaju se poljoprivreda i ribarstvo. Ključne poljoprivredne djelatnosti su povrtarstvo, voćarstvo, vinogradarstvo, ratarstvo i uzgoj duvana, zatim stočarstvo, i pčelarstvo. Ribarstvo se odvija kroz formu kontrolisanog privrednog i sportskog ribolova.
Ipak, turizam je najvažnija privredna grana, a u skladu sa osnovnom misijom i vizijom parka kao destinacije održivog turizma.

2.4.3. Javna infrastruktura

Putna mreža
Prostor Nacionalnog parka Skadarsko jezero ima povoljan saobraćajno – geografski položaj u odnosu na cjelokupnu saobraćajnu mrežu Crne Gore. Drumski saobraćaj u zoni i okruženju Parka čini mreža magistralnih, regionalnih, lokalnih i nekategorisanih puteva.
Kroz prostor Parka prolazi dijelom trase magistralni putni pravac M-2 i najznačajnija je saobraćajna veza primorja sa središnjim i sjevernim regionom Crne Gore.
Teritorijom Parka prolazi i magistralni put M-1.1 (Sutomore – raskrsnica sa M-1 – Tunel Sozina – Virpazar 1 – raskrsnica sa M-2). Zonom neposredno uz Park prolazi i magistralni put M-10 (Podgorica 3 – Cetinje – Budva), na koji se oslanja značajni dio lokalne putne mreže Parka.

Kroz teritoriju Parka prolazi regionalni put R-16 (Virpazar 2 – Ostros – Vladimir – Ulcinj) koji zahvaljujući okolnom ambijentu predstavlja svojevrsnu atrakciju u smislu panoramskog saobraćaja. Ovaj regionalni put je od velikog značaja jer predstavlja saobraćajnu vezu dva ključna magistralna puta u Crnoj Gori M-1 i M-2 i zonu NP Skadarsko jezero približava zemljama u okruženju.

Iz samog Parka polaze više putnih pravaca, a trasa jednog od njih povezuje prostor NP Skadarsko jezero sa Petrovcem. Putni pravac polazi od Virpazara prema Rijeci Crnojevića i povezuje Nacionalni park Skadarsko jezero sa Prijestonicom Cetinjem.

U pogledu saobraćajne povezanosti teritorije Parka opštinskim putevima najveći dio prostora je slabo pokriven saobraćajnom mrežom. Područje Parka saobraćajno je umreženo lokalnim i nekategorisanim putevima.. Putni pravci su zastrti asfaltom, ali su male širine kolovoza. Mreža lokalnih puteva koja gravitira opštini Zeta je razvijenija od mreže lokalnih puteva koji se nalaze u opštinama Cetinje i Bar.

Izgradnjom tunela Sozina omogućena je najbliža povezanost Parka sa primorjem Crne Gore. Izgradnjom bulevara od Podgorice do Zete i drumske zaobilaznice Golubovaca omogućeno je da posjetioci iz Podgorice brze mogu doći u Park. Zahvaljujući blizini opštinskih centara Podgorica, Bar, Cetinje, Golubovci i Tuzi, Nacionalni park Skadarsko jezero ima predispozicije za organizovanje raznovrsnog sistema javnog prevoza putnika.

Iako postoji mogućnost za organizovanja javnog prevoza putnika drumskim, željezničkim i jezerskim saobraćajem, samo drumski saobraćaj ima zapaženiju ulogu i predstavlja najznačajniju komponentu javnog prevoza putnika.

Željeznička infrastruktura

Željeznička pruga Beograd – Bar dijelom trase prolazi kroz Nacionalni park Skadarsko jezero. U zoni zahvata NP Skadarsko jezero nalazi se željeznička stanica Virpazar. U samoj zoni Parka kao i u neposrednoj okolini nalaze se stajališta Zeta, Vranjina i Crmnica. Postoji organizovan lokalni prevoz željezničkom prugom na relacijama Podgorica – Bar i Bar – Podgorica. Organizovan željeznički saobraćaj isključivo do Skadarskog jezera za potrebe posjetilaca Parka ne postoji. Pomenuta željeznička stanica i tri stajališta učinili su NP Skadarsko jezero pristupačnim i dobro povezanim ovim vidom saobraćaja sa ostalim djelovima države i šireg okruženja. Željeznička pruga Beograd – Bar izgrađena je kao jednokolosječna normalne širine, za osovinsko opterećenje 22,5 t i brzine 70 – 90 km/h. Izvršena je elektrifikacija pruge monofaznim sistemom 25 kV 50Hz. Infrastruktura željezničke pruge Beograd – Bar, mogućnost razvoja jezerskog saobraćaja i neposredna blizina aerodroma u Golubovcima daje cjelokupnom prostoru NP Skadarsko jezero dobru razvojnu osnovu.

Određeni problemi u prostoru Parka nastali su izgradnjom dijela trasa željezničke pruge Beograd – Bar i magistralnog puta. Primjer je pristanište Vranjina sa novoizgrađenom obalom uz naselje koja prolazi ispod trupa magistralnog puta i željezničke pruge i zbog neadekvatne veze sa jezerom služi samo za pristajanje čunova.

Plovna infrastruktura

Redovan linijski vodni jezerski saobraćaj na prostoru Nacionalnog parka Skadarsko jezero ranije je održavan između pristaništa: Rijeke Crnojevića, Ploče, Podkomorna, Virpazara, Plavnice, Krnjica, Murića, Ostrosa, Ckla i Skadra.

Izgradnjom savremenih saobraćajnica preko teritorije NP Skadarskog jezera linijski – putnički i teretni plovni saobraćaj gubi na značaju i 1981. godine se ukida.

Za pristajanje većih plovnih objekata i lađa formirane su kaskadne pristanišne obale (zbog oscilacije nivoa voda), od kojih poseban značaj imaju sledeće:

1. Lipovik, nalazi se kod Rijeke Crnojevića, sa izgrađenom kamenom obalom dužine 15 m i dubinom uz obalu 2,3 – 2,7 m;
2. Virpazar, sa izgrađenom kamenom obalom, dubinom uz obalu 1,7 – 1,9 m i manjim lukobranom, uz ušće rijeke Orahovštice koje služi za plovila posebne namjene;
3. Murići, sa izgrađenom kamenom obalom i dubinom uz obalu do 2,7 m;
4. Ckla, sa izgrađenim lukobranom i dubinom uz glavu lukobrana 2,7 – 3,6 m;
5. Plavnica, sa zidanom obalom dužine 56 m. Prilazni kanal dužine 1 km je zasut nanosom mulja;
6. Vranjina, sa novoizgrađenom obalom uz naselje (koja prolazi ispod trupa magistralnog puta i željezničke pruge) i služi samo za pristajanje čunova;

Sa stanovišta bezbjednosti stanje plovnih puteva je nezadovoljavajuće, jer su prije svega dubine nepouzdane. Zatim plovni kanali su potpuno ili djelimično zasuti. Plovni putevi su djelimično obilježeni, a svjetionici nisu u funkciji.

Hidrometeorološki zavod Crne Gore je uradio snimke dna jezera, što je uslov za izradu navigacionih mapa Skadarskog jezera. Navigacione mape predstavljaju osnovu za izradu trasa plovnih puteva.

Jedini organizovani vid plovidbe su povremene turističko – izletničke ture jezerom u cilju razgledanja prirodnih i kulturnih ljepota Skadarskog jezera i okoline.

Najveći broj plovidbi obavlja se u svrsi ribolova sa čunovima stanovnika naselja pri Skadarskom jezeru.

Vodosnabdijevanje

Na području Parka najvažnije sublakustično izvorište (oko ili vrulja) nalazi se na lokalitetu Bolje sestre. Iz njega se snabdijeva Regionalni vodovod za crnogorsko primorje. Trasa vodovoda postavljena je većim dijelom kopnom i manjim dijelom ispod samog jezera.

Snabdijevanje lokalnog stanovništva je uglavnom iz lokalnih vodoizvorišta.

Na čitavom području Krajine ne postoje stalni izvori, čak ni izdašnosti vode od 0,5 l/sek. Stanovnici Krajine se snabdijevaju vodom iz kolektivnih i individualnih cisterni u kojima se sakuplja kišnica. Izuzetak od pravila je naselje Bobovište koje ima riješeno vodosnabdijevanje. Područje Virpazara ima riješeno vodosnabdijevanje sa izvora Dobre vode i Joševika (2 – 3 l/s) i bušenog bunara iz zahvata zbijene izdani u obližnjem Orahovskom polju. Izdašnost vode ovog zahvata je ustanovljena na oko 70 l/s. Na ovom vodovodu ugrađena je crpna pumpa u bunar i izgrađen rezervoar čime je omogućeno dugoročno snabdijevanje vodom Virpazara i svih okolnih sela. Ostala naselja iz ovog područja se snabdijevaju vodom sa manjih lokalnih izvora i individualnih cisterni.

Rijeka Crnojevića ima izgrađen vodovodni sistem koji vodu zahvata sa izvora kaptiranim bunarom u Drušićima.

Područje Zete je bogato podzemnom vodom i do nje se dolazi na lak način iz bunara male dubine, ali uslijed neadekvatne izrade septičkih jama, odlaganja stočnog đubriva i sličnih radnji, vode u bunarima se zagađuju i ne odgovaraju Pravilniku o kvalitetu vode za piće. Za vodosnabdijevanje područja Gornje zete izgrađen je vodovod.

Odvođenje otpadnih voda

Na području Parka izgrađena je kanalizaciona mreža sa postrojenjem za prečišćavanje otpadnih voda u Virpazaru, Rijeci Crnojevića i Vranjini.

Na preostalom području NP Skadarsko jezero nema izgrađenih kanalizacionih sistema. Otpadne vode iz objekata uglavnom se odvode septičkim jamama koje ne ispunjavaju ekološke standarde (betoniranim ili ozidanim rezervoarima sa propusnim dnom, a često i sa propusnim zidovima, koji nemaju komore za taloženje i separatore masnoća), iz kojih se nedovoljno prečišćena otpadna voda upušta u okolinu.

Opštine, u slivovima rijeka Zete, Morače i Rijeke Crnojevića, čije otpadne vode dospijevaju u Skadarsko jezero, pokrenule su procedure na izradi kanalizacionih sistema i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda. Otpadne vode u granicama Parka ugrožavaju akvatorijum Skadarskog jezera i podzemne izdani u njegovom priobalju. Problem predstavljaju i otpadne vode iz značajnih urbanih centara u slivu rijeke Morače (Podgorica) i rijeke Zete (Danilovgrad i Nikšić). Otpadne vode Cetinja ugrožavaju Obodsko vrelo, tj. izvorište Rijeke Crnojevića, a time zagađuju i Skadarsko jezero.

Elektroenergetska infrastruktura

U sklopu jedinstvenog elektroenergetskog sistema Crne Gore, na prostoru Nacionalnog parka Skadarskog jezera nalaze se elektroenergetski objekti prenosne i distributivne mreže napona 400 kV, 220 kV, 110 kV, 35 kV, 10 kV i 1 kV. Preko teritorije Parka prolaze magistralni koridori dalekovoda od Podgorice ka primorju. Elektrodistributivna mreža u naseljima je takođe razvijena.

Snabdijevanje električnom energijom potrošača u NP Skadarsko jezero vrši se preko dvije najveće transformatorske stanice u Crnoj Gori, TS 220/110 kV Podgorica 1 i TS 400/110 kV Podgorica 2 koje se nalaze van teritorije Parka. Kroz zaštitnu zonu Parka prolaze djelovi koridora dalekovoda: DV 400 kV Podgorica 2 – Tirana, DV 220 kV Podgorica 1 – Albanija, DV 110 kV Podgorica 2 – Budva i DV 110 kV Podgorica – Virpazar – Bar. Pored ovih dalekovoda kroz NP Skadarsko jezero prolaze i vazdušni i kablovski vodovi naponskog nivoa 35 kV, 10 kV i 1 kV.

Elektrifikacija pruge Beograd – Bar je obezbijeđena posebnim naponskim vodom, monofaznim sistemom 25 kV 50Hz smještenim u koridoru pruge.

izvor elektroenergije na području Parka. U neposrednom okruženju Nacionalnog parka Skadarsko jezero postoji slična hidroelektrana u Podgoru.

Telekomunikaciona infrastruktura

Postojeći PTT sistem u zoni NP Skadarskog jezera omogućava funkcionisanje telefonskog saobraćaja u naseljima. Najveća telefonska centrala nalazi se u Virpazaru. Preko ove telefonske centrale povezan je telefonski saobraćaj najvećeg dijela područja u Parku i manje područne telefonske centrale.

Na prostoru Parka servise mobilne telefonije pružaju tri operatera: Telekom, M – Tel i One Crna Gora. Kvalitet pokrivenosti signalom mobilne telefonije i kvalitet mobilnog internet servisa zavisi od pozicije i udaljenosti bazne stanice i od tipa baznih stanica (ćelija): GPRS, EGPRS ili EDGE i 3 G, 4 G ili 5 G.

2.4.4. Turistička infrastruktura

Turistička infrastruktura Nacionalnog parka Skadarsko jezero obuhvata objekte, sadržaje i prateće elemente namijenjene prijemu, informisanju i usmjeravanju posjetilaca, kao i realizaciji turističkih aktivnosti u prirodi. Njeno unaprijeđenje predstavlja ključni preduslov za održivi razvoj turizma, povećanje kvaliteta posjete i bolje upravljanje turističkim tokovima.

Upravna zgrada NP Skadarsko jezero, u kojoj je smješten Centar za posjetioce i suvenirnica, predstavlja centralnu informativno-edukativnu tačku u Parku. Ispred upravne zgrade nalazi se expo prostor, koji predstavlja dodatni promotivno-edukativni prostor. Neophodna je obnova folija i kompletna konstrukcija radi osavremenjavanja i poboljšanja vizuelnog identiteta.

Pored Centra za posjetioce na Vranjini, i na Virpazaru postoji Centar adaptiran izložbenim prostorom na dva sprata, u kojem posjetioci mogu da se upoznaju sa tradicionalnim životom i ribolovom na Jezeru. Ovaj izložbeni prostor se nalazi na spratu zgrade koju koristi i Turistička organizacija Bara, te u cilju veće vidljivosti potrebno je izvršiti adminstrativnu proceduru za dobijanje dozvole za postavljanje stepenica sa spoljne strane zgrade.

Na Podhumu se nalazi još jedan Centar za posjetioce koji trenutno koristi Služba fizičke zaštite tokom kontrolisanja i čuvanja strogog rezervata prirode Pančeva oka. Centri za posjetioce u velikoj mjeri doprinose valorizaciji kulturne i prirodne baštine, te ih je u narednom periodu potrebno više promovisati.

Park raspolaže razvijenom mrežom nacionalnog registra sa devet utvrđenih pješačko-planinarskih staza, koje se održavaju i markiraju, od kojih je jedna edukativnog karaktera do Oboda pećine.
Pješačke staze su: 791 „Ceklinskim putevima“ (Rvaši – Mala Bobija); 792 B (D) „Stari karavanski put“ (Komarno – Rijeka Crnojevića); 793 „Dolina rijeke Orahovištice“; 778 „Koritom rječice Sutorman“; 796 B „Zabez – Godinje“; 795 E „Obalom Krajine kroz maslinjake“; 796 A „Centralni vidikovac Skadarskog jezera“; 792 E „Ekološko-rekreativna staza Obod“ i793 R „Vidikovac Zekova glava”.
U Parku i njegovoj kontaktnoj zoni formirano je 5 biciklističkih staza: Rijeka Crnojevića – Virpazar – Ckla, Rijeka Crnojevića – Karuč, Virpazar – Crmničko polje – Virpazar, Virpazar – Limljani – Boljevići – Virpazar i Virpazar – Sutorman – Bar, kao i dvije staze za planinski biciklizam i to: Dodoši – Žabljak Crnojevića i Virpazar – Orahovštica.

U toku je formiranje nove edukativne staze „Šuma na vodi“, koja će biti uređena u neposrednoj blizini Vranjine. Staza je koncipirana kao prostor za realizaciju radionica na otvorenom i biće od posebnog značaja s obzirom na veliki broj djece koja godišnje učestvuje u edukativnim programima Centra za posjetioce na Vranjini. Realizovana je obuka zaposlenih iz Centra za posjetioce za markiranje staza, u saradnji sa Planinarskim savezom Crne Gore. Park raspolaže sa pet utvrđenih biciklističkih staza, i dvije staze utvrđene za planinski biciklizam, koje su po stepenu zahtjevnosti lake i srednje teške staze. Za potrebe iznajmljivanja u upravnoj zgradi na Vranjini se nalaze električna bicikla.

U Parku se nalaze informativne, edukativne table i trijangli, koji upućuju i informišu posjetioce o prirodnim i kulturnim vrijednostima Parka i njegovoj turističkoj ponudi. Međutim, uslijed vremenskih uslova table je potrebno redovno održavati, a folije mijenjati. Bilbordi se nalaze na Stanaju, Vranjini i Tankom rtu.
Na putnim pravcima ka Parku i dalje nedostaju najavne, glavne i ulazne table, što otežava orijentaciju posjetilaca. Brojne table su oštećene uslijed vandalizma i vremenskih uslova, pa je predviđena njihova nabavka i montaža.

Na prostoru Parka postoji pet vidikovaca: Zekova glava, Obod, Vranjina, Pješačac i Pavlova strana. Zbog oštećenja uslijed vremenskih nepogoda, posebno na Vranjini i Obodu, neophodna je njihova adaptacija i rekonstrukcija.
Od nekadašnje tri osmatračnice, trenutno su funkcionalne osmatračnice Stanaj i Raduš.
Za potrebe razvoja turističke infrastrukture i ponude nabavljeno je plovilo koje će unaprijediti realizaciju tura za posmatranje ptica (birdwatching).
U Parku funkcionišu kontrolno-naplatni punktovi na Vranjini i u Virpazaru, koji su djelimično sanirani tokom prethodnog perioda. U funkciji je i montažno-demontažni punkt, koji se tokom turističke sezone postavlja na Lipoviku. Svi punktovi su opremljeni vidljivim cjenovnicima i osnovnim pravilima ponašanja u Parku.
Park teritorijalno pripada opštinama Bar, Cetinje, Podgorica, Tuzi i Zeta, pa je saradnja sa LTO, lokalnim turoperatorima, lokalnom upravom i lokalnom zajednicom neophodna. Obzirom da su opštine Tuzi i Zeta relativno mlade opštine kao i njihove LTO, potrebno je intenzivirati saradnju i brojne aktivnosti kako bi se poboljšala turistička infrastruktura i ponuda, promocija kao i valorizacija vrijednosti samih opština ali i Parka.

2.5. Korišćenje prostora

Prostorno korišćenje i upravljanje resursima Nacionalnog parka Skadarsko jezero predstavljaju kompleksan proces koji se razvijao kroz vrijeme, u skladu sa promjenama u društvenim, ekonomskim i ekološkim okolnostima. Tradicionalne prakse korišćenja prostora, koje su se oslanjale na prirodne cikluse i lokalno znanje, vremenom su ustupile mjesto savremenim oblicima upotrebe koji uključuju organizovani turizam, poljoprivredu i ribarstvo, kao i sve izraženiju potrebu za infrastrukturnim razvojem.
Danas se prostor Parka koristi u različite svrhe – od turizma i rekreacije, preko poljoprivrede i izgradnje privremenih objekata. Svaka od ovih aktivnosti nosi sa sobom specifične izazove, ali i prilike za unapređenje održivog upravljanja. U tom kontekstu, jasno definisani akteri – uključujući državne institucije, lokalne zajednice, privredne subjekte i nevladine organizacije – imaju važnu ulogu u sprovođenju zakonskih regulativa i očuvanju prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka.
Analiza korišćenja prostora obuhvata pregled prošlih i sadašnjih praksi, identifikaciju ključnih aktera, postojeću i planiranu infrastrukturu, postojeći regulatorni okvir, kao i rizike i izazove koji prate svaku kategoriju korišćenja. Poseban akcenat stavljen je na predloge aktivnosti koje su usmjerene za unapređenje upravljanja i prevenciju negativnih uticaja, uz sagledavanje trendova koji ukazuju na pravce budućeg razvoja. Ovakav pristup omogućava sveobuhvatno razumijevanje dinamike korišćenja prostora i pruža osnovu za donošenje informisanih i održivih odluka u planiranju i upravljanju Nacionalnim parkom Skadarsko jezero.

Tabela 7: *Analiza korišćenja prostora i resursa*

Kategorija	Korišćenje prostora i resursa - Prošlost	Korišćenje prostora i resursa - Sadašnjost	Infrastruktura i akteri	Regulacija i upravljanje	Rizici i izazovi	Predlozi mjera za upravljanje i prevenciju	Trend (prošlost - sadašnjost - budućnost)
Turizam	Tradicionalni turizam bez organizacije, oslanjanje na prirodne atrakcije.	Izazovi u regulaciji i kontroli turističkog posjećivanja	Ministarstvo turizma, NTO, JPNPCG, turističke organizacije, lokalni privrednici.	Zakonski okvir za zaštitu prirode i regulaciju turističkih aktivnosti.	Sezonski pritisak, degradacija prirode, zagađenje, neadekvatna infrastruktura.	Ograničenje broja posjetilaca u osjetljivim zonama, Edukacija turista o zaštiti prirode, Redovno održavanje i obnova staza i turističke infrastrukture Uvođenje ekoloških standarda u turizmu	Rast broja turista – pritisak na prirodu - potreba za održivim turizmom i kontrolom posjetilaca
Poljoprivreda	Ekstenzivna, tradicionalna poljoprivreda sa niskim intenzitetom.	Razvoj ekološke poljoprivrede i agroturizma.	Lokalni proizvođači	Podsticaji za održivu proizvodnju, prostorni planovi.	Konflikti sa turizmom, erozija tla, gubitak plodnog zemljišta.	Promocija ekološke i održive proizvodnje, Definisanje zona za poljoprivredu i turizam, Programi zaštite zemljišta	Smanjenje broja poljoprivrednih gazdinstava – manja obrada zemlje i razvoj ekološke poljoprivrede
Šumarstvo	Nekontrolisana eksploatacija, uglavnom za ogrjev i industriju.	Održivo gazdovanje, sanitarne sječa	JPNPCG	Zakoni, plan gazdovanja šumama	Nelegalna sječa, požari, bolesti stabala, gubitak biodiverziteta.	Pojačan nadzor i kontrole, Protivpožarne mjere i edukacija stanovništva, Monitoring zdravstvenog stanja šuma i očuvanja biodiverziteta	Smanjena eksploatacija - stabilizacija šuma - održivo upravljanje i očuvanje biodiverziteta
Ribarstvo	Tradicionalni ribolov bez nadzora i regulacije.	Regulisan sportski i rekreativni ribolov, zabrana poribljavanja Izazovi u kontroli nelegalnog ribolova.	Ribolovačke organizacije, inspektorati, lokalni ribolovci.	Regulativa ribolova, kontrole, kvote i zabrane.	Nelegalni ribolov, narušavanje ekosistema.	Kontrola ribolova i primjena sankcija, Edukacija ribolovaca, Očuvanje prirodnih staništa.	Nekontrolisan ribolov – degradacija ribljeg fonda – zaštita i unapređenje ribljeg fonda

Kategorija	Korišćenje prostora i resursa - Prošlost	Korišćenje prostora i resursa - Sadašnjost	Infrastruktura i akteri	Regulacija i upravljanje	Rizici i izazovi	Predlozi mjera za upravljanje i prevenciju	Trend (prošlost - sadašnjost - budućnost)
Ubiranje ljekovitog bilja i šumskih plodova	Neregulisana tradicionalna praksa	Održivo sakupljanje ljekovitog bilja i šumskih plodova	JPNPCG, Agencija za zaštitu životne sredine, lokalno stanovništvo	Propisi i zakoni	Nelegalno sakupljanje narušavanje ekosistema.	Kontrola ubiranja i primjena sankcija, Edukacija lokalnog stanovništva, Očuvanje staništa	Tradicionalno sakupljanje - kontrolisano i održivo sakupljanje - očuvanje staništa i biodiverzitet
Privremeni objekti	Spontani i nelegalni objekti.	Legalni kampovi, zip line, turistički objekti pod regulativom.	JPNPCG, Lokalna uprava.	Program privremeni h objekata, Urbanistički uslovi, inspekcijski nadzor.	Nelegalna gradnja, uticaj na prirodu, vizuelni pritisak.	Stroga kontrola izgradnje i redovni inspekcijski nadzor, Ograničenje broja objekata, Usklađenost sa prostorom	Neuređeni razvoj – legalizacija – planiran i održiv rast sa smanjenim uticajem na prirodu

2.5.1. Turizam

Pogodni prirodni uslovi, geografski položaj, specifična klima, vodeni baseni, blizina ravnice sa jedne i mora sa druge strane, oduvijek su omogućavali okolnom stanovništvu Skadarskog jezera da se bavi svim vidovima tradicionalnog privređivanja. Danas se u Nacionalnom parku Skadarsko jezero sve manje mještana bavi tradicionalnim zanatima i sve više ih je usmjereno na privredne aktivnosti koje podrazumijevaju i turističke djelatnosti. Razvija se izletnički turizam, a u tom pravcu i turistička infrastruktura. Brojna plovila za različite vidove krstarenja jezerom dostupna su posjetiocima, uz razvijenu ponudu ugostiteljskih i smještajnih objekata, vinarija i vinskih podruma, osmatračnica za ptice, uređenih staza, vidikovaca i kamp prostora. Nacionalni park Skadarsko jezero je razvio turističku ponudu kroz različite tipove aktivnog odmora kao što su pješačenje, biciklizam, kajakarenje, sportski ribolov, posmatranje ptica, boravak u Centrima za posjetioce. Kajakarenje predstavlja jedan od najprepoznatljivijih vidova aktivnog odmora na Jezeru. U pretohdnom periodu nabavljeni su nedostajući dijelovi opreme (vesla, sjedišta, vodootporne torbe), što je omogućilo stavljanje u funkciju kompletnog kajak inventara, koji se nalazi u upravnoj zgradi na Vranjini.

Turističku ponudu realizuju različiti akteri: Ministarstvo turizma, NTO, Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore upravljač NP Skadarsko jezero, Turističke organizacije opština Bar, Cetinje, Tuzi, Zeta, turističke agencije i privatni smještajni kapaciteti i ostali preduzetnici, dok je uloga nevladinog sektora uglavnom vezana za promociju i edukaciju.

Upravljač je odgovoran za regulisanje i nadzor turističkih aktivnosti kroz održavanje infrastrukture i sprovođenje mjera zaštite. Izazovi se ogledaju u sezonskom pritisku posjetioca, degradaciji prirode, zagađenju i neadekvatnoj infrastrukturi.

Razvoj turizma na prostoru Parka dodatno je definisan u Strategiji razvoja turizma 2022-2025. Korišćenje prostora u Nacionalnim parkovima Crne Gore je nadogradilo tradicionalne aktivnosti sa aktivnostima na zaštiti prirode i održivom turizmu. Iako je turistički razvoj znatno

doprinio lokalnoj ekonomiji, sve veći pritisak na prirodne resurse naglašava potrebu za kontrolom i upravljanjem.

2.5.2. Ribarstvo

Ribarstvo na području Skadarskog jezera, zajedno sa Rijekom Crnojevića, rijekom Moračom (nizvodno od Adžovih vrba), Šaskim jezerom i rijekom Bojanom, predstavlja najvažnije ribolovno područje u slatkovodnim vodama Crne Gore. Resursi ovog područja su obnovljivi, ali ograničeni, zbog čega je neophodan stalni monitoring ribljeg fonda.
Za privredni ribolov značajne su pojedine jezerske i migratorne (morske vrste). Ulov većih količina (u posljednje vrijeme) baziran je na svega nekoliko vrsta: krap (šaran), ukljeva, brcak (žutalj) i jegulja. Pored navedenih vrsta u jezeru love se i ekonomski koriste još: klen, ljolja, mala kubla, skakavica, levrek, kinez i grgeč.
Do prije nekih 10 godina lovile su se i druge vrste poznate u ribarstvu kao „vrste kineskog kompleksa". Ime su dobile po prirodnom staništu i po tome što ih je 1972. godine introdukovala Albanija u jezero. To su: amurska deverika, bijeli amur, crni amur, bijeli tolstolobik i sivi tolstolobik.
Od vrsta koje se sada love, jegulja je kritično ugrožena vrsta na IUCN crvenoj list.

***Tabela 8**: Ulov ekonomski značajnih vrsta riba*

Latinsko ime	Narodno ime	ulov u prošlosti (1950/70)
Alosa fallax	kubla, fraga	do 3 t
Alburnus scoranza	ukljeva	300-800 t
Cyprinus carpio	krap, šaran	do 320 t
Chondrostoma ohridanus	skobalj	do 220 t
Anguilla anguilla	jegulja	do 26 t
Liza ramada	skakavica	do 18 t
Perca fluviatilis	grgeč	-
Carassius auratus gibelio	srebrni karaš (kinez)	-

U okviru postojećih aktivnosti, sportsko-rekreativni ribolov je dobro razvijen, ulov u ovoj kategoriji nije namijenjen tržištu, već ličnoj rekreaciji. Privredni ribolov obavlja oko 480 ribolovaca uz upotrebu približno 200 malih plovila, uglavnom sa zabodnim mrežama. Ukupan ulov značajno varira (100–500 t), zavisno od godine i prirodnih uslova.
Riba se najčešće prodaje na lokalnim pijacama, pored puteva ili direktno ugostiteljskim objektima. Potražnja je naročito velika za svježim i dimljenim šaranom. Nedostatak uređenih stalnih prodajnih mjesta predstavlja problem i za ribare i za potrošače.
U oblasti prerade ribe postoji potreba za većom sigurnošću u kontinuitetu kvalitetne i lako dostupne domaće sirovine. Sektor se trenutno oslanja uglavnom na male proizvođače i tradicionalne učesnike, dok je pravno-institucionalni okvir još uvijek nedovoljno razvijen u pogledu standarda bezbjednosti hrane i adekvatne zaštite Parka.

Tabela 9: *Broj izdatih ribolovnih dozvola u 2024.godini*

Tip dozvole	Broja izdatih dozvola
Privredni ribolov	486
Sportsko rekreativni ribolov	274

Tabela 10: *Pregled izdatih dozvola za privredni ribolov u periodu 2021-2025*

Godina	2021	2022	2023	2024	2025
Jegulja	61	93	121	128	164
Pari	45	53	73	79	102
Šaran	101	85	145	229	118
Skakavica	11	12	10	13	15
Ukljeva	8	4	15	12	11

2.5.3. Poljoprivreda

Poljoprivreda na prostoru Nacionalnog parka Skadarsko jezero predstavlja jednu od ključnih tradicionalnih i savremenih djelatnosti, koja ima značajnu ulogu u ekonomiji lokalnog stanovništva.

U sjevernom i sjeveroistočnom dijelu Parka, koji obuhvata djelove opština Zeta i Tuzi, preovlađuju obradive površine pogodne za ratarstvo, povrtarstvo, voćarstvo i stočarstvo. Stanovništvo ovog područja tradicionalno se bavi proizvodnjom žitarica kao i uzgojem povrća. Posljednjih godina razvijena je plastenička proizvodnja tj. uzgoj povrća u zatvorenom prostoru, kojima se snabdijevaju tržišta opština Zete, Tuzi i Podgorice, kao i šire regije.

Vinogradi su široko rasprostranjeni, naročito u naseljima Drušići, Rvaši, Golubovci, Sukuruć, Godinje, Seoca, Limljani, Boljevići, Gluhi do i Sotonići. Kao tradicionalna vinogradarska sela posebno se ističu Drušići i Rvaši u Riječkoj nahiji, te Godinje, Boljevići, Limljani i Seoca u Crmnici, gdje se uzgoj vinove loze njeguje generacijama i predstavlja dio identiteta lokalnog stanovništva.

Najveći dio proizvedenog grožđa koristi se za domaću proizvodnju vina i rakije, što potvrđuje orijentaciju ovog područja ka malim porodičnim gazdinstvima i lokalnoj preradi. Međutim, uprkos bogatoj tradiciji, povoljnim agro-ekološkim uslovima i visokom kvalitetu vina, vinska kultura na ovom prostoru nije dovoljno razvijena, a značajan potencijal vinskog turizma i tržišnog pozicioniranja lokalnih vina ostaje nedovoljno iskorišćen. Iako područje raspolaže vrijednim autohtonim sortama vinove loze poput: vranca, kratošije, krstača i žižka, trenutni stepen obnove vinograda, modernizacije proizvodnje i očuvanja tradicionalnih tehnika nije zadovoljavajući za savremene potrebe tržišta i turizma.

Na južnim padinama koje pripadaju opštini Bar, naročito u naseljima kao što su Ostros, Livari i Ckla, maslinarstvo je dominantna djelatnost, dok se paralelno razvija i uzgoj vinove loze i smokve. Maslinjaci u ovom dijelu su često stari i više stotina godina, a njihova revitalizacija kroz projekte lokalne samouprave i nevladinog sektora doprinosi očuvanju kulturnog pejzaža i jačanju ekonomske samostalnosti lokalnih domaćinstava. Uz maslinarstvo, zastupljena je i proizvodnja nara tj. šipka.

Zbog povoljnih klimatskih i zemljišnih uslova na području Malesije i Krajine od davnina se gajio duvan izuzetnog kvaliteta. Na području Zete ova biljka zauzima manje površine. Najveće

površine i najveći broj proizvođača duvana nalaze se u Vranju, a zatim u Sukuruću, Kodrabudanu, Podhumu, Matagužima, Golubovcima i Balabanima.
Važno je spomenuti i šume pitomog kestena u Ostrosu, Murićama, Koštanjici i Limljanima.
Pčelarstvo na prostoru Nacionalnog parka Skadarsko jezero predstavlja jednu od najperspektivnijih dopunskih poljoprivrednih djelatnosti. Izuzetno bogata flora, uključujući niz ljekovitih i medonosnih biljnih vrsta karakterističnih za mediteransko i submediteransko područje, stvara odlične uslove za proizvodnju visokokvalitetnog meda i drugih pčelinjih proizvoda.
Stočarska proizvodnja na području Parka je malog obima. Zastupljeno je gajenje krupne i sitne stoke, gdje pojedinačna domaćinstva gaje krave, ovce, koze ili kokoške. Najčešće se u domaćinstvu gaji stoka da bi se zadovoljile potrebe domaćinstva ili popunio kućni budžet prodajom stočarskih proizvoda. Na ovom području i danas su zastupljene autohtone rase stoke. U govedarstvu je zastupljena buša, u ovčarstvu: ljaba, zetska žuja i bardoka, u kozarstvu domaća balkanska rasa, zatim domaći brdski konj i domaći magarac.
U cijelom prostoru Nacionalnog parka Skadarsko jezero, bez obzira na administrativnu pripadnost, podstiče se prelazak na organske metode proizvodnje, smanjenje upotrebe pesticida i integracija tradicionalnih znanja sa savremenim tehnologijama. Takođe se podstiče udruživanje proizvođača, formiranje zadruga i razvoj lokalnih brendova koji bi olakšali plasman proizvoda na tržište i dodatno ih povezali sa turističkom ponudom. Poljoprivreda se time ne razvija samo kao proizvodna djelatnost, već i kao nosilac očuvanja identiteta, kulturne baštine i životne sredine u prostoru Skadarskog jezera.

2.5.4. Šumarstvo

Šumski ekosistemi u Nacionalnom parku Skadarsko jezero, iako su prostorno manje zastupljeni od vodenih ekosistema, predstavljaju važan segment kopnenih staništa i imaju ključnu ulogu u očuvanju biodiverziteta, zaštiti zemljišta od erozije i održavanju pejzažnih vrijednosti.
U prošlosti je korišćenje šuma na području Skadarskog jezera imalo izrazito ekonomski karakter i bilo je gotovo u potpunosti izjednačeno sa režimom korišćenja van granica zaštićenih područja. Preovladavale su selektivne i povremeno čiste sječe, a lokalno stanovništvo koristilo je šume i šumska zemljišta za ogrjev, za ispašu stoke i sakupljanje nedrvnih šumskih proizvoda, što je rezultiralo snažnim pritiscima i degradacijom staništa. Kao posljedica, na relativno malim površinama danas se mogu prepoznati različiti nivoi degradacije, od izdanačkih i sekundarnih šuma do šibljaka i gariga, koji svjedoče o usporenom prirodnom obnavljanju i ranijem dugotrajnom intenzivnom i neplanskom korišćenju.
Savremeni pristup upravljanju Nacionalnim parkom Skadarsko jezero zasniva se na principima zaštite prirode, očuvanja biodiverziteta i unapređenja ekološke stabilnosti šumskih zajednica, u skladu sa Zakonom o nacionalnim parkovima, Zakonom o zaštiti prirode i Zakonom o šumama. U okviru sistema zoniranja definisanog upravljačkim dokumentima Parka, u područjima najvišeg stepena zaštite sječa je u potpunosti zabranjena, dok su u zonama sa ublaženim režimom zaštite dozvoljene isključivo sanitarne i uzgojne mjere koje imaju za cilj očuvanje vitalnosti, unapređenje zdravstvenog stanja i prirodne strukture šuma.
U Nacionalnom parku Skadarsko jezero, u oblasti šumarstva, dozvoljeno je korišćenje drvne mase isključivo u skladu sa Internom procedurom za korišćenje šuma u državnoj svojini, uz puno poštovanje važećeg zakonskog i podzakonskog okvira. Sve aktivnosti gazdovanja, uključujući i upravljanje šumama u privatnoj svojini unutar granica Parka, moraju biti usklađene

sa propisanim režimima zaštite planovima i programima upravljanja. U pogledu privatnih šuma, vlasnicima se omogućava korišćenje šuma kroz sječe obnavljanja i sanitarno–proredne zahvate, uz striktno poštovanje zakonskih procedura. Prema Zakonu o šumama i Zakonu o imovini, privatni vlasnici mogu koristiti šumu u svojini kroz godišnji Plana gazdovanja šumama. Savremeno upravljanje šumskim ekosistemima u Nacionalnom parku Skadarsko jezero počiva na prioritetu očuvanja prirodnih vrijednosti, obnovi degradiranih površina, unapređenju ekološke funkcije šuma i obezbjeđivanju stabilnosti staništa kao preduslova za budući razvoj Parka i lokalnih zajednica.

2.5.5. Ubiranje ljekovitog bilja i šumskih plodova

Na području Parka zastupljeno je ubiranje ljekovitog bilja, naročito: pelima (žalfije), smilja, majčine dušice, bijelog sljeza, bokvice, kantariona, koprive, lipe, šipuraka i dr. Poslednjih godina sve je prisutnije nekontrolisano branje pelima i to najviše na području Riječke nahije, Krajine i Malesije.
Sakupljanje divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva u nacionalnim parkovima je regulisano Zakonom o zaštiti prirode, Zakonom o nacionalnim parkovima i Pravilnikom o bližem načinu i uslovima sakupljanja, korišćenja i prometa nezaštićenih divljih vrsta životinja, biljaka i gljiva koje se koriste u komercijalne svrhe. Lokalno stanovništvo za potrebe domaćinstva može sakupljati manje količine koje su regulisane Pravilnikom za svaku dozvoljenu vrstu, a sve preko tih količina definiše se kao branje u komercijalne svrhe i potrebuje dozvolu izdatu od strane Agencije za zaštitu životne sredine. Sem vrsta i količina koje se mogu sakupljati, Pravilnikom su definisani i ne/dozvoljeni načini (alatke) sakupljanja. JPNPCG/NP Skadarsko jezero ne posjeduje podatke o komercijalnom ubiranju ljekovitog bilja i šumskih plodova.

2.5.6. Privremeni objekti

Privremeni objekti u Nacionalnom parku Skadarsko jezero imaju značajnu ulogu u unapređenju uslova za boravak posjetilaca i doprinose razvoju turističkih potencijala Parka. U ovu kategoriju spadaju informativni punktovi, ugostiteljske terase i objekti, kiosci, kampovi, štandovi, privremena parkirališta i brodovi (splavovi) koji imaju namjenu restorana. Svi ovi sadržaji se postavljaju privremeno, na 5 godina, a na osnovu Programa objekata privremenog karaktera, u skladu sa važećim zonama zaštite.
Informativni punktovi imaju prvenstveno promotivnu funkciju – koriste ih brodari za predstavljanje ponude krstarenja. Ugostiteljski objekti i terase, uključujući i brod (splav) predstavljaju dodatne sadržaje koji odgovaraju potrebama posjetilaca. Kampovi nude određeni stepen organizacije turističkog boravka.
Štandovi služe za prodaju različitih proizvoda, među kojima su i artikli domaće radinosti.
Postavljanje privremenih objekata strogo je definisano Programom, a njihovo prostorno pozicioniranje mora biti usklađeno sa režimima zaštite kako bi se izbjegao negativan uticaj na prirodna staništa, pejzažne vrijednosti i zaštićene biljne i životinjske vrste. Održivo upravljanje ovim sadržajima zahtijeva jasan nadzor, upotrebu prihvatljivih materijala i redovno održavanje, čime se osigurava njihova funkcionalnost bez narušavanja prirodnog ambijenta Parka.

Tabela 11: *Vrsta i broj privremenih objekata*

Privremeni objekat	Broj privremenih objekata
Kiosk (naplatna kućica)	3
Ugostiteljska terasa	17
Kiosk	3
Kampovi (kamp u divljini, auto kamp, kamp za mobile home)	8
Otvoreni šank/plažni bar	3
Štand	6
Ponton	12
Privremeno parkiralište	8
Objekat za nadzornike zaštićenog područja	4
Tank za vodu	1
Bioprečišćivač	1
Informacioni punkt	15
Vikend kućica	31
Promotivni natpis, skulptura i paviljon	9
Kula osmatračnica	3
Konzervator za sladoled	1
Rashladna vitrina	1
Skladište za opremu	1
Pokretna toaletna kabina/mobilni sanitarni blok	2
Objekat za iznajmljivanje sportsko-rekreativne opreme	1
Avanturistički park	1
Privremeni ugostiteljski objekat sa terasom	2
Mobilno postrojenje za dopremanje i skladištenje goriva	1
Objekat kontejnerskog tipa	3
Brod splav privezan za obalu	6
Stanica za punjenje električnih vozila	3
Privremeni ugostiteljski objekat	4
Ribarska kućica	3

2.6. Zone i režimi zaštite

Stepen zaštite pojedinog područja određuje se u skladu sa potrebama očuvanja i upravljanja prirodnim vrijednostima koje karakterišu zaštićeno prirodno dobro i na taj način ga svrstavaju u neku od definisanih kategorija zaštite. Zoniranje zaštićenog područja je jedan od osnovnih koraka u planiranju korišćenja i upravljanja prostorom, čija realizacija treba da obezbijedi očuvanje prirodnih vrijednosti tog područja. Postupkom zoniranja zaštićenih područja definiše se postojeće i planira buduće korišćenje prostora, a u skladu s ciljevima očuvanja prirode tog prostora.

Prostorni plan posebne namjene za NP Skadarsko jezero je donesen 2001. godine, odnosno prije Zakona o zaštiti prirode (SL.list. CG br.54/16), pa nema definisane zone zaštite u skladu sa članom 31. ovog Zakona. Važeći Prostorni plan posebne namjene za NP Skadarsko jezero, definiše „zone kategorija vrijednosti“ Parka, a ne „zone i režime zaštite“, kao što je definisano Zakonom. Pored toga, definisane su dvije kategorije vrijednosti, suprotno članu 31. Zakona o zaštiti prirode koji definiše tri zone zaštite. Takođe, ovim Prostornim planom su definisani

specijalni i opšti rezervati, a što je suprotno članu 20. Zakonu o zaštiti prirode, gdje se propisuju kategorije strogi rezervat i posebni rezervat.

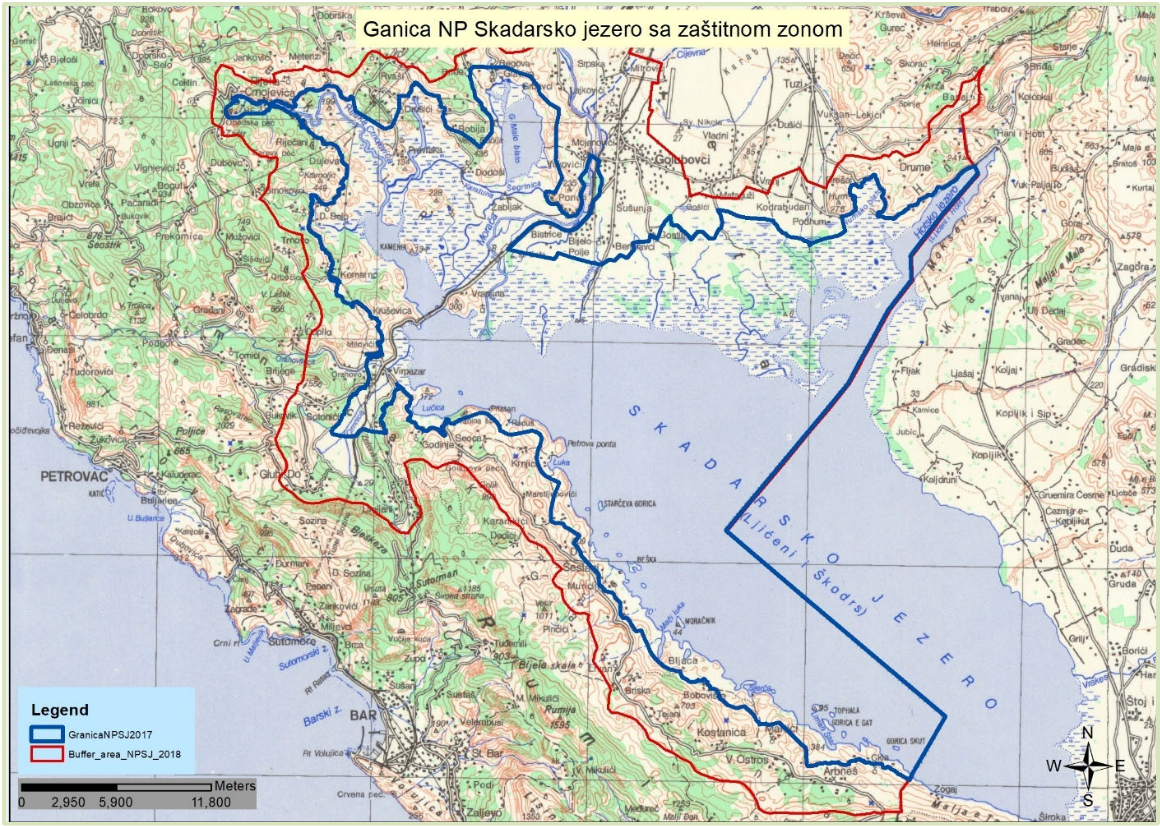

***Mapa 5**: Grafički prikaz Nacionalnog parka sa zaštitnom zonom*

3. AKCIONI PLAN

Ovaj dio plana upravljanja definira viziju, tematske oblasti i dugoročne ciljeve, evaluira stanje po tematskim oblastima, postavlja specifične ciljeve upravljanja s indikatorima, definira aktivnosti upravljanja s indikatorima te prioritetima, dinamiku sprovođenja, subjekte i saradnike realizacije, procjenu financijskih sredstava i izvore obezbjeđivanja sredstava.

Tematske oblasti predstavljaju glavne cjeline poglavlja Akcioni plan i bave se srodnim nizom pitanja tj. pojedinim segmentima upravljanja područjem. Plan upravljanja za Nacionalni park Skadarsko jezero sadrži 6 tematskih oblasti:

1. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti
2. Očuvanje kulturno - istorijskih vrijednosti
3. Održivo korišćenje prirodnih resursa
4. Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija
5. Saradnja s lokalnom zajednicom
6. Razvoj kapaciteta upravljača

Svaka tematska oblast ima svoj dugoročni cilj koji predstavlja malu viziju onog što se očekuje od pojedine oblasti plana. Dugoročni cilj je razdvojen na više specifičnih ciljeva upravljanja koji predstavljaju detaljnije i mjerljivije opise onoga što se mora postići kako bi se ostvario dugoročni cilj. Kako bi se pratilo ostvarenje specifičnih ciljeva, za svaki od njih su definisani indikatori ciljeva. Za svaku od tematskih oblasti izrađena je evaluacija stanja.
Specifični ciljevi se ostvaruju sprovođenjem planiranih upravljačkih aktivnosti, čiji indikatori omogućavaju praćenje sprovođenja Plana upravljanja i rada Javnog preduzeća. Kako bi se dobio bolji uvid u raspored i prioritete pojedinih aktivnosti, prikazana je planirana dinamika sprovođenja aktivnosti prema godinama i navedeni su ključni subjekti i saradnici realizacije za sprovođenje pojedinih djelova ili cijele aktivnosti.

Zbog ograničenih ljudskih i financijskih kapaciteta definisana su 3 nivoa prioriteta aktivnosti upravljanja:

1. **Prioritet 1** – aktivnosti koje se moraju preduzeti za vrijeme trajanja plana upravljanja. Ovo su ključne aktivnosti i njihovo neispunjavanje narušava uspješnost cijelog plana upravljanja. Prioritet 1 ne znači da se aktivnost mora prva sprovesti, nego da se mora dogoditi onda kada je planirana.
2. **Prioritet 2** – aktivnosti koje bi se trebale preduzeti za vrijeme trajanja plana upravljanja. Postoji određena fleksibilnost u realizaciji ovakve aktivnosti, ali za njihovo nesprovođenje mora postojati dobar razlog.
3. **Prioritet 3** – aktivnosti koje se mogu preduzeti kada vrijeme i/ili sredstva postanu dostupna nakon dovršenja aktivnosti 1. i 2. nivoa prioriteta. Identifikacija ovih aktivnosti je važna kako bi se u budućnosti moglo kvalitetnije odgovoriti na novonastale prilike ili mogućnosti.

Aktivnosti su dodatno grupisane prema sljedećim kategorijama aktivnosti koje Javnom preduzeću pomažu u odlučivanju smjera djelovanja: istraživanje, monitoring, regulacija, aktivno upravljanje, edukacija i interpretacija, informiranje, komunikacija, podrška, saradnja, jačanje kapaciteta upravljača, planiranje, infrastruktura i održavanje.

VIZIJA

Skadarsko jezero je živi mozaik prirode i kulture, gdje se bogatstvo biodiverziteta čuva poštovanjem tradicije uz aktivno učešće lokalnih zajednica. Park je u budućnosti primjer održivog upravljanja, koji povezuje očuvanje, razvoj i međunarodnu prepoznatljivost

TEMATSKE OBLASTI

3.1. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti

Dugoročni cilj: Populacije značajnih vrsta i stanišni tipovi kopnenih, vodenih, močvarnih i plavnih ekosistema su očuvani.

PODTEMA: Kopneni ekosistemi

Specifični cilj 1.1: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune kopnenih ekosistema.
Specifični cilj 1.2: Kopneni ekosistemi i vezane vrste su očuvani.

Kopnena vegetacija u NP Skadarsko jezero obuhvata uski obalni pojas, naročito uz južnu obalu jezera, uključujući i brojna ostrva. Karakterišu je degradirani tipovi šumske vegetacije, uglavnom šikare i kamenjari. Vegetacija ostrva je posebno interesantna zbog očuvanih sastojina lovora sa hrastom crnikom koji pripadaju stanišnom tipu 5310 Šikare lovora (*Laurus nobilis*), i zbog prisustva jedinstvene zeljaste vegetacije sa sedumima koja predstavlja prioritetni stanišni tip *6110 Zeljaste zajednice na krhotinama krečnjačkih i bazifilnih stijena (*Alysso-Sedion albi).*
U narednom planskom periodu cilj istraživanja vegetacije ostrva je da se kartiraju stanišni tipovi, utvrdi postojeće stanje, eventualni pritisci na staništa i predlože eventualne mjere konzervacije. Planirana istraživanja obuhvatiće i popis dijagnostičkih, nacionalno i/ili međunarodno zaštićenih i ekološki značajnih vrsta, uz unos dobijenih podataka u bazu podataka, njihovo prostorno mapiranje i dalju analizu u kontekstu očuvanja stanišnog diverziteta.
Kopnenu vegetaciju Parka karakteriše raznovrsnost ljekovitog bilja i šumskih plodova. Sakupljanje divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva u nacionalnom parku regulisano je Zakonom o zaštiti prirode (Sl. list CG 54/16), Zakonom o nacionalnim parkovima (Sl. list CG 28/14) i Pravilnikom o bližem načinu i uslovima sakupljanja, korišćenja i prometa nezaštićenih divljih vrsta životinja, biljaka i gljiva koje se koriste u komercijalne svrhe (Sl. list CG 062/10). Lokalno stanovništvo, za potrebe domaćinstva, može sakupljati manje količine koje su regulisane Pravilnikom za svaku dozvoljenu vrstu, a sve preko tih količina definiše se kao branje u komercijalne svrhe i potrebuje dozvolu izdatu od strane Agencije za zaštitu životne sredine. Sem vrsta i količina koje se mogu sakupljati, Pravilnikom su definisani i ne/dozvoljeni načini (alatke) sakupljanja. Nadzornici NP su dužni da na terenu kontrolišu legalnost primjene ovih mjera i da svaku nelegalnu radnju dalje procesuiraju nadležnom organu.

Ne raspolažemo podacima o stanju na terenu, tj. u kojoj mjeri i da li ove aktivnosti imaju negativne uticaje na staništa i populacije vrsta koje se sakupljaju. Ovim planskim dokumentom predviđeno je da se svi podaci koje nadzornici prikupe na terenu, koristeći odgovarajuću aplikaciju, sabiraju u bazu podataka, na osnovu koje će stručna služba raditi analizu i procjenu uticaja. Ovo je važno radi održivog upravljanja prirodnim resursima, na način da se ne ugroze populacije i ne naruše staništa.
Alohtone invazivne biljne vrste, prevashodno one koje se odlikuju brzinom širenja i zauzimanja staništa, prestavljaju ozbiljnu prijetnju za diverzitet autohtone flore područja Parka i šire. Na osnovu istraživanja na terenu, može se zaključiti da većina invazivnih vrsta nastanjuje poljoprivredna i ruderalna staništa, u plavnoj i kopnenoj zoni jezera, naročito uz sjevernu obalu jezera (*Amorpha fruticosa*, pajasen *Ailanthus altissima*, *Glaedichia triacanthos*, *Ambrosia artemisiifolia, Xanthium strumarium*, *Datura stramonium).*

Na području Parka ne postoje veći šumski kompleksi, ali su prisutne pojedine šumske zajednice i vrste od izuzetnog ekološkog značaja. Posebno se izdvajaju šume skadarskog hrasta u zoni Gostiljke rijeke, šuma vrbe na području Manastirske tapije, kao i sastojine lovora prvenstveno na ostrvima Skadarskog jezera, koje imaju visoku ekološku i pejzažnu vrijednost. Ove šumske zajednice su u dobrom stanju, ali neophodno ih je sistematski pratiti kroz kontinuirani monitoring, evidentirati eventualne promjene u njihovoj strukturi i zdravstvenom stanju, utvrđivati stepen očuvanosti i potencijalne prijetnje, te sprovoditi odgovarajuće mjere zaštite, unapređenja i po potrebi konzervacije, kako bi se obezbijedilo njihovo dugoročno očuvanje.
Posebno značajan segment evaluacije odnosi se na uspostavljanje i unapređenje sistema zaštite šuma od požara. Planirane aktivnosti obuhvataju razvoj protivpožarne infrastrukture, nabavku opreme, obuke zaposlenih i održavanje osmatračnica i signalizacije. Imajući u vidu povećanu učestalost i intenzitet požara u mediteranskim i submediteranskim područjima, ove mjere predstavljaju osnovni preduslov za smanjenje rizika od velikih šumskih požara i očuvanje šumskih ekosistema Parka.
Razvoj funkcionalne i interaktivne baze podataka o biodiverzitetu i stanju šumskih ekosistema predstavlja važan iskorak ka savremenom upravljanju šumskim ekosistemima. Ova baza omogućava sistematsko prikupljanje, čuvanje i analizu podataka, praćenje promjena u prostoru i vremenu, kao i donošenje odluka zasnovanih na pouzdanim i ažurnim informacijama.
Korišćenje šuma u privatnoj svojini je zakonom regulisano pravo. Ovo pravo do sada nije ostvarivano na području ovog Parka, ali svakako je otvorena mogućnost za ostvarivanje zakonskih mogućnosti. Izrada i usvajanje Plana gazdovanja šumama u privatnoj svojini u obuhvatu Parka dodatno doprinosi integrisanom upravljanju šumskim resursima, usklađivanju aktivnosti sa ciljevima zaštite i smanjenju neplanske i nelegalne sječe.

Na području Parka **fauna beskičmenjaka** je slabo istražena. Postoje pojedinačne publikacije vezane za pojedine vrste rodova ili familija, ali do sada nisu sprovedena sistematska naučna istraživanja. Fauna dnevnih leptira (*Rhopalocera*) prepoznata je kao veoma značajna za dalja istraživanja budući da su ovi organizmi najosjetljiviji na promjene ekoloških faktora, naročito onih koji su nastali antropogenim djelovanjima i klimatskim promjenama. Dostupni literaturni podaci govore o prisutnosti određenih vrsta, ali nedostaju podaci o njihovoj vremenskoj i prostornoj distribuciji. Na području Parka, do sada je registrovano oko 70 vrsta dnevnih leptira. Zastupljene su mediteranske, eurosibirske i pontomediteranske vrste, uključujući vrste značajne za očuvanje kao što *su Zerynthia polyxena, Euphydryas aurinia i Phengaris alcon*.

Dominiraju vrste vezane za otvorena travnata i rubna šumska staništa. Iako postoji preliminarni spisak vrsta, nedostaju sistematska istraživanja, kartiranje i monitoring populacija, posebno u kontekstu promjena staništa uslijed sukcesije, klimatskih promjena i pritisaka turizma i poljoprivrede.

Evidentirani pritisci i njihovi efekti na faunu beskičmenjaka:

- zarastanje jezera ima negativne posljedice po faunu beskičmenjaka, naročito onih koje su vezani za jezersko dno
- urbanizacija i razvoj turističke djelatnosti
- zarastanje i ne održavanje livada i poljoprivrednih površina utiče na smanjenje populacije dnevnih leptira i drugih insekata.
- pojava i širenje invazivnih vrsta takođe negativno utiče na ukupni diverzitet faune beskičmenjaka
- pojava požara, takođe utiče na smanjenje populacije pojedinih vrsta insekata koji su vezani za kopnene ekosisteme

Na osnovu do sada dostupnih literaturnih i terenskih podataka, ne može se dati dovoljno jasna procjena o stanju faune **gmizavaca** na prostoru Parka. Dosadašnja analiza distribucije vrsta urađena je korišćenjem literaturnih nalaza i terenskim obilascima različitih zona Parka, s posebnim naglaskom na zakonom zaštićene i Natura 2000 vrste.
U cilju dobijanja ukupne slike o stanju faune gmizavaca na području Parka, neophodno da se terenska istraživanja u narednom planskom periodu sprovode detaljnije i u kontinuitetu.

Ključna gnijezdilišta **ptica** uključuju ostrva: Omerova Gorica (najveća kolonija sive čaplje), Mali Moračnik, te specijalne rezervate Crni žar, Manastirska Tapija i Pančevo oko, gdje drvenaste zajednice sa populusima i vrbama (stanišni tip 92AO) pružaju zaštitu kolonijalnim vrstama. Vegetacija ostrva sa lovorom i hrastom crnikom (stanišni tip 5310) su gnijezdilišta malog i velikog kormorana, kao i sive i male bijele čaplje.
U narednom planskom periodu, nastaviće se monitoring kolonijalnih i migratornih vrsta u okviru međunarodnih programa IWC i u skladu sa AEWA konvencijom, sa primjenom savremenih metoda praćenja, uključujući dronove, automatizovane akustičke sisteme i satelitsko/GPS označavanje ptica. istraživaće se uticaji negativnih faktora – promjene vodostaja, sukcesija tršćaka, degradacija močvarnih staništa i antropogeni pritisci (turizam, ribolov, uznemiravanje). Dobijeni podaci biće osnova za donošenje zaštitnih mjera i prilagođavanje režima upravljanja.

Istraživanje **sitnih sisara** ima izuzetan značaj za razumijevanje biodiverziteta i funkcionisanja ekosistema područja NP Skadarsko jezero. Sitni sisari do sada nijesu bili predmet sistematskih i dugoročnih istraživanja. Postojeći podaci su fragmentisani i potiču uglavnom iz kratkotrajnih terenskih pregleda, na osnovu kojih se ne može izvršiti procjena stanja ove grupe organizama. Neophodno je istražiti sastav i ekologiju sitnih sisara kako bi se bolje razumjeli prirodni procesi i interakcije među vrstama.
Tokom istraživačkog kampa za sisare sprovedenog u 2024. godini, na području Nacionalnog parka Skadarsko jezero po prvi put je registrovano prisustvo malog indijskog mungosa (*Herpestes auropunctatus*). Ova vrsta je globalno prepoznata kao jedna od 100 najinvazivnijih vrsta na svijetu, poznata po svom izrazito negativnom uticaju na autohtone ekosisteme. Porijeklom iz južne Azije, mungos je oportunistički predator koji se hrani malim sisarima,

pticama, gmizavcima i jajima, čime može ugroziti populacije brojnih zaštićenih i rijetkih vrsta u Parku. S obzirom na to da je detektovano prisustvo vrste novo za područje Nacionalnog parka, neophodno je sprovesti sistematična istraživanja radi utvrđivanja njenog areala rasprostranjenja, brojnosti i dinamike širenja. Na osnovu dobijenih podataka biće moguće definisati i primijeniti odgovarajuće mjere kontrole i suzbijanja populacije mungosa, u skladu sa principima zaštite prirode i međunarodnim praksama u upravljanju invazivnim vrstama.

PODTEMA: Podzemni ekosistemi

Specifični cilj 1.3: Utvrđeno je stanje i uspostavljen monitoring podzemnih ekosistema i vezanih vrsta.
Specifični cilj 1.4: Podzemni ekosistemi i vezane vrste su očuvani.

Područje Parka karakteriše raznovrsna geološka građa s izraženim karstnim reljefom, bogatim pećinama, jamama, izvorima i ponorima koji čine složenu mrežu podzemnih ekosistema. Ovi prostori predstavljaju važne mikrohabitate za zaštićene vrste, slijepe miševe i podzemne faune beskičmenjaka, zbog čega je njihovo istraživanje i očuvanje od posebnog značaja.
Dosadašnja istraživanja podzemnih objekata u Parku zasnivala su se na ranijim speleološkim evidencijama. Iako je evidentiran određeni broj pećina, lista poznatih objekata se i dalje dopunjava. Važno je napomenuti i da do sada nijesu izrađene speleološke karte i nacrti podzemnih objekata. Izrada ovakvih nacrta podzemnih ključna je za uspostavljanje sistematičnog monitoringa i zaštite podzemnih ekosistema. Preciznim mapiranjem obezbjeđuje se bolji uvid u strukturu i prostorni raspored podzemnih formacija, što omogućava planiranje daljih istraživanja, definisanje zona zaštite i praćenje promjena u vremenu.
Istraživanja podzemne faune beskičmenjaka na području Parka do sada nijesu bila sprovođena, te stoga ne postoje sistematizovani podaci o vrstama koje nastanjuju ove specifične ekosisteme. Započinjanje ovih istraživanja ključno je za identifikaciju endemičnih i potencijalno ugroženih vrsta, kao i za razumijevanje ekoloških procesa koji se odvijaju u podzemlju. Dobijeni podaci omogućiće formiranje prve sveobuhvatne baze podataka o podzemnoj fauni, koja će služiti kao osnova za uspostavljanje sistema redovnog monitoringa, praćenje stanja populacija kroz vrijeme i planiranje adekvatnih mjera zaštite.
U prethodnom periodu sprovedena su istraživanja faune slijepih miševa na teritoriji Nacionalnog parka Skadarsko jezero, obuhvatajući kako podzemne objekte, tako i druga staništa u okviru šireg područja Parka. Rezultati dosadašnjih istraživanja ukazuju na to da su podzemni objekti – pećine, jame i slične formacije – od presudnog značaja za očuvanje populacija ove faune, jer predstavljaju ključna mjesta za njihovo razmnožavanje, hibernaciju i formiranje kolonija. Imajući u vidu važnost ovih staništa, planirano je da se naredni ciklus monitoringa fokusira upravo na sezonsko praćenje slijepih miševa u podzemnim objektima. Takav pristup omogućava detaljnije sagledavanje dinamike populacija tokom različitih faza životnog ciklusa, identifikaciju faktora ugrožavanja i praćenje promjena u korišćenju staništa kroz vrijeme.
Akcioni plan za očuvanje populacije slijepih miševa na prekograničnom području Skadarskog jezera izrađen je 2015. godine i predstavljao je važan korak u uspostavljanju osnovnih smjernica za zaštitu ove značajne grupe sisara. Međutim, s obzirom na vremenski protok i promjene u stanju populacija i staništa, postojeći dokument se smatra zastarjelim i ne odražava u potpunosti današnje stanje na terenu. U okviru planiranih aktivnosti izvršiće se revizija postojećeg Akcionog plana, zasnovana na sveobuhvatnoj analizi rezultata terenskih istraživanja sprovedenih u posljednjih pet godina, uključujući izradu speleoloških nacrta,

istraživanje podzemne faune beskičmenjaka i sezonski monitoring slijepih miševa. Takav pristup omogućiće ažuriranje i usklađivanje ciljeva, mjera i prioriteta sa savremenim saznanjima i stvarnim potrebama zaštite podzemnih ekosistema. Na osnovu revidovanog Akcionog plana, sprovešće se konkretne mjere očuvanja koje će obuhvatiti zaštitu ključnih podzemnih objekata, unapređenje uslova u skloništima, praćenje populacija i jačanje kapaciteta za upravljanje ovom grupom vrsta.

PODTEMA: Močvarni ekosistemi

Specifični cilj 1.5: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune močvarnih ekosistema.
Specifični cilj 1.6: Močvarni ekosistemi i vezane vrste su očuvani.

Močvarna vegetacija, koju čine zajednice flotantnih i emerznih makrofita, zauzima veliki prostor uz sjevernu obalu jezera, i u zalivima južne obale.
Tokom planskog perioda 2021.–2025. godine, na području NP Skadarsko jezero, akcenat je dat na istraživanjima i monitoringu populacija i staništa močvarnih biljnih vrsta *Marsilea quadrifolia* i *Caldesia parnassifolia*, koje se nalaze na nacionalnim i međunarodnim listama zaštite.

Marsilea quadrifolia je vodena paprat, rijetka i ugrožena na području cijele Evrope. Međunarodno je zaštićena Konvencijom o zaštiti evropskih divljih vrsta i prirodnih staništa (Bernska konvencija) i EU Direktivom o zaštiti prirodnih staništa i divlje faune i flore (EU Habitat direktiva An IIb i An IVb). U Crnoj Gori je zaštićena nacionalnim zakonodavstvom (Sl. list RCG 76/06). Nalazi se na preliminarnoj listi crvene flore Crne Gore, kao regionalno iščezla (EX), ili kao kritično ugrožena (CR ?), na osnovu literaturnih navoda iz 1942. i 1949. godine, za područje Plavnice i Gostiljske rijeke. Tokom višegodišnjih istraživanja od strane stručne službe, nije potvrđen njen nalaz na navedenim lokalitetima (urbanizacija i zarastanja staništa), ali se 2017. godine evidentira na području Žabljačkih livada, u koritu rijeke Moračica. Uspostavljen je monitoring, a istraživanja duž cijelog toka Moračice rezultirala su pronalaskom još jednog staništa u dijelu toka bliže jezeru. Ustanovljeno je da obje subpopulacije, s velikom pokrovnošću nastanjuju korito i plavni dio u ukupnoj dužini od oko 840 m, a u širini i do 30 m zalazeći u travnu vegetaciju obje obale. Dalja istraživanja i monitoring stanja pokazuju da postoje promjene na godišnjem nivou u veličini i gustini populacije, uslovljene promjenama na staništu. Zabilježene su:

- fluktuacije u dužini i površini areala, zavisno od klimatskih uslova i vodnog režima u godini istraživanja;
- gubitak dijela staništa na početnoj koordinati (uslijed bujanja travne vegetacije sa *Paspalum distichum*) i na krajnjoj koordinati (uslijed širenja močvarne vegetacije na ušću Moračice u jezero);
- širenje vrste *Marsilea quadrifolia* u dijelu korita između dvije subpopulacije.

Može se zaključiti da *Marsilea quadrifolia*, i pored evidentiranih pritisaka, ima brojnu i stabilnu populaciju u koritu i obalnom dijelu rijeke Moračice. Preporuka je da se i dalje prate promjene na staništu i u populaciji, uz eventualnu primjenu mjera konzervacije.

Caldesia parnassifolia je močvarna biljna vrsta koja nestaje sa prostora Evrope zbog zagađenja i ubrzanog procesa zarašćivanja njenih prirodnih staništa. Kao kritično ugrožena (CR) u više zemalja Evrope, našla se na svim značajnim listama (EU IUCN Red List,

Konvencija o zaštiti evropskih divljih vrsta i prirodnih staništa i EU Habitat direktiva (Anex II, IVb), koje joj daju status međunarodne zaštite. Predložena je da se nađe na sledećoj listi zaštićenih vrsta Crne Gore. Na preliminarnoj Listi Crvene flore CG, shodno IUCN kategorizaciji, procijenjena je kao kritično ugrožena (CR).
Nalaz ove vrste na lokalitetu Pančeva oka (Biberdžić, V. 2007) je bio jedini u Crnoj Gori sve do 2020. godine, kada je, od strane stručne službe, otkrivena na području Crnog žara, uz zapadnu obalu ostrva Koraćica. Pronađena je brojna populacija, u pojasu dužine 465 m i oko 50 m širine. Od toga, na površini od 300x50 m populacija ima gustinu i pokrovnost flotantnih listića između 50 i 80%. Uspostavljen je monitoring na godišnjem nivou i prošireno područje istraživanja, koja pokazuju:

1. da postoje fluktuacije u pogledu brojnosti i gustine populacije i površine koju zauzima, na godišnjem nivo, uslovljene visinom vodostaja i gustinom submerzne vegetacije;
2. da je prisutan opadajući trend u odnosu na komparativnu 2020. godinu;
3. da je vrsta prisutna, u manjim grupacijama, na širem području Crnog žara: uz ostrvo Grabovica i susjedna tresentna ostrvca.

Uzimajući u obzir iskustva drugih zemalja, još uvijek ne možemo izvesti zaključak koji bi objasnio evidentirani populacioni pad na ovoj lokaciji. U opticaju su dvije mogućnosti, obje uslovljene klimatskim promjenama:

1. opadajući populacioni trend uslijed kontinuiranih klimatskih promjena i zarastanja staništa, što je trajan gubitak, ili
2. ne postoji gubitak staništa, već izostaju flotantni listići, kao prilagođenost vrste na nepovoljne klimatske uslove, kada nepovoljnu fazu (koja može trajati godinama) preživljava uz pomoć podzemnih vegetativnih organa - turiona.

Iz navedenih razloga, neophodno je nastaviti monitoring stanja *Caldesia parnassifolia* i evidentiranih pritisaka na njenom staništu. Ukoliko se ukaže potreba, predložiti će se i implementirati mjere konzervacije.

Močvarni ekosistemi predstavljaju ključna mrijestilišta za brojne **riblje vrste** i, kao takvi, zahtijevaju pojačane mjere kontrole naročito tokom perioda ribolovnog zabrana, kako bi se omogućio nesmetani mrijest i time sačuvale riblje populacije. Za vrijeme mrijesta, ribe migriraju u močvarna područja, gdje postaju posebno ranjive i lak plijen za krivolovce. Zbog toga je neophodno unaprijediti nadzor i suzbijanje nelegalnih aktivnosti. Intenzivnijom kontrolom i koordinisanom saradnjom nadzornika, stručnih saradnika i ribarskih inspektora obezbijediće se efikasnija zaštita ribljeg fonda i značajno smanjenje nelegalnog ribolova.

Iako je region Skadarskog jezera označen kao potencijalno ranjivo područje, dostupni literaturni podaci i recentna terenska istraživanja ukazuju na to da su populacije **vodozemaca** stabilne. Prethodne tri godine vršena su terenska istraživanja u cilju inventarizacije, određivanja distribucije faune vodozemaca sa posebnim osvrtom na zakonom zaštićene i Natura 2000 vrste. U narednom planskom periodu potrebno je sprovesti istraživanje sezonskih lokvi, bara i močvarnih područja: Plavnice, Rijeke Crnojevića, Donjih Murića i Karuča, koja predstavljaju važne reproduktivne centre vodozemaca.

U NP Skadarsko Jezero vrši se kontinuirano praćenje brojnosti, uspješnosti gniježđenja i prostorne distribucije **kolonijalnih vrsta ptica**, sa posebnim akcentom na kudravog pelikana (*Pelecanus crispus*), malog i velikog kormorana (*Microcarbo pygmeus*, *Phalacrocorax carbo*), vrste čaplji (*Ardea cinerea, Egretta garzetta* i *Ardeola ralloides)* i bjelobrade čigre (*Chlidonias hybrida*) koje formiraju stabilne i mješovite kolonije na ostrvima i u močvarnom dijelu jezera.

Kolonija kudravog pelikana napustila je vještačke platforme na lokalitetu Pančevo oko i preselila se na ostrvo Mali Moračnik, gdje se tokom posljednje tri sezone bilježi stabilno i uspješno gniježđenje. Na ovom lokalitetu evidentirano je više od 80 aktivnih gnijezda, uz prosječno preko 60 uspješno odgajanih mladih jedinki godišnje. Preseljenje kolonije tumači se kao adaptivni odgovor vrste na povećan antropogeni pritisak i intenzivirano prisustvo ljudi na ranijem staništu.
Mali kormoran pokazuje stabilan i blago rastući trend brojnosti, sa kolonijama na: Malom Moračniku, Crnom žaru i Pančevom oku, dok kolonije čaplji i čigri pokazuju stabilnost. Najizraženiji pritisci na kolonijalne vrste odnose se na uznemiravanje tokom gniježđenja uslijed turističkih aktivnosti, nelegalnog ribolova i neregulisane plovidbe u blizini gnijezdilišta, što dovodi do smanjenja uspješnosti razmnožavanja i napuštanja pojedinih lokaliteta.
Ocjena stanja kolonijalnih vrsta je povoljna, sa blagim trendom rasta populacija najznačajnijih vrsta. Kudravi pelikan pokazuje stabilnost i oporavak, mali kormoran bilježi blagi porast brojnosti, dok se veliki kormoran i dalje smatra stabilnom vrstom sa širokom prostornom distribucijom na jezeru. Iako su pritisci prisutni, naročito u zonama pojačanog turizma i plovidbe, opšti ekološki integritet ključnih staništa kolonijalnih vrsta ostaje očuvan.
U narednom planskom periodu predviđeno je nastavak monitoringa kolonijalnih vrsta, koji će uključiti izradu mapa gnijezdilišta i hranilišta, što će omogućiti pravovremeno prepoznavanje promjena u distribuciji vrsta i identifikaciju prioritetnih područja za sprovođenje zaštitnih mjera. Rezultati monitoringa koristiće se kao osnova za adaptivno upravljanje i donošenje odluka usmjerenih na dugoročno očuvanje populacija i stabilnost ornitofaune Skadarskog jezera.
Posebna pažnja biće usmjerena na revitalizaciju staništa kudravog pelikana, kroz sanaciju i unapređenje postojećih vještačkih platformi na lokalitetu Pančevo oko. Na ostrvu Mali Moračnik, koje je kamenite strukture, preporučuje se popunjavanje plićih skrapa prirodnim materijalima kako bi se spriječilo stradanje mladih jedinki koje ispadnu iz gnijezda i obezbijedila veća sigurnost kolonije. Na ostrvu Mali Moračnik planirana se postavljanje nadzorne opreme (video i foto monitoring) u cilju neinvazivnog praćenja ponašanja i uspješnosti gniježđenja.

PODTEMA: Vodeni ekosistemi

Specifični cilj 1.7: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring faune vodenih ekosistema.
Specifični cilj 1.8: Vodeni ekosistemi i vezane vrste su očuvani.

Ozbiljna prijetnja za prirodne vodene ekosisteme i njihovu biološku raznovrsnost su **pojava i širenje vodenih makrofita *Egeria densa* i *Elodea canadensis***, zbog načina razmnožavanja i brzine osvajanja staništa. Prisustvo *Egeria densa* utvrđeno je 2018. godine u vodama rijeke Plavnice, neposredno uz istoimeni restoran, a 2019. godine i u rijeci Šegrtnici, u kojoj, u gustom sklopu, prekriva značajne površine od mosta u Ponarima do Žabljaka Crnojevića. Izostanak nalaza *Egeria densa* u Plavnici, unazad tri godine, može se objasniti saznanjem da radnici restorana Plavnica uklanjaju vegetaciju, radi lakšeg pristajanja brodova i čamaca. Uklanjanje invazivne vrste, bez utvrđene metode i bez kontrole, može imati za posljedicu njeno rasijavanje na druga staništa duž vodotoka i unošenje u jezero. Istraživanjima tokom 2023. godine konstatuje se da je ušla u vode Skadarskog jezera, te da je uz obalu Pelinovo – Vučja gora razvila gustu i prostranu populaciju (750m x 10m), pokrovnosti 80-100%. U toku 2024. godine, bilježi se proširenje areala na dužinu od oko 970 m. Takođe, 2023. godine, prvi put se bilježi prisustvo *Elodea canadensis*, i to u koritu Moračice (unutar staništa *Marsile quadrifolia*) i u vodama jezera, uz ostrvo Moračnik. Međutim, ova vrsta nije preživjela sušni period u koritu

Moračice, te od 2024. godine bilježi se njen negativan nalaz na ovom lokalitetu. Pokušaj stručne službe da mehanički ukloni jedinke tokom niskog vodostaja na lokaciji ostrva Moračnik, pokazao se neuspješnim. Najvjerovatnije su ostali iskidani djelići, iz kojih se lako obnovila i zauzela prostor unutar betonirane ponte.
Kroz staništa obje vrste svakodnevno prolaze čamci i kidajući je doprinose njihovom rasijavanju i širenju.
Stručna služba je svake godine, nakon obavljenog monitoringa, obavještavala nadležno Ministarstvo i Agenciju za zaštitu životne sredine o evidentiranom stanju i distribuciji ovih (i drugih) vrsta u ekosistemu NP Skadarsko jezero, kako bi se što prije primijenile odredbe Zakona o stranim i invazivnim strani vrstama biljaka, životinja i gliva u Crnoj Gori i uspostavila kontrola daljeg širenja. U saradnji sa nadležnim institucijama neophodno je sagledati i usaglasiti dalje korake po pitanju primjene konzervacionih mjera s obzirom da odredbe Zakona traže da mjere propiše organ uprave.
U okviru projekta „Sliv Skadarskog jezera – prekogranični rezervat biosfere“ (sproveo NVO „Program za životnu sredinu“ u saradnji sa JPNPCG i partnerima), izrađen je dokument „Upravljanje odabranim invazivnim vrstama u Nacionalnom parku Skadarsko jezero“, kojim je definisan Akcioni plan za uklanjanje invazivnih vrsta (*Amorpha fruticosa, Elodea canadensis i Egeria densa)*. Ovaj plan je integrisan u Plan upravljanja Nacionalnim parkom Skadarsko jezero za period 2026.–2030. godina.

Posljednja **ribarska osnova** izrađena je 1978. godine, nakon čega nijesu vršena sistematska i sveobuhvatna istraživanja ribljeg fonda. Iz tog razloga, trenutno raspolažemo zastarjelim podacima o sastavu, rasprostranjenosti i brojnosti ribljih populacija, odnosno o stanju ihtiofaune ni u kvalitativnom ni u kvantitativnom smislu. Saradnja sa naučnim institucijama omogućiti će sprovođenje savremenih istraživanja koja su neophodna kako bi se pravilno upravljalo ribljim fondom, planirale mjera zaštite i održivo koristili riblji resursi Skadarskog jezera. Takođe, izrada nove ribarske osnove ukazati će na mogućnost i eventualnu opravdanost reintrodukcije jadranske jesetre u Skadarsko jezero, za koju se trentno smatra da je u jezeru nema. Ukoliko se reintrodukcija jadranske jestere pokaže opravdanom, ista će se sprovesti, kroz projekat koji sprovodi organizacija Rewilding Europe. Cilj ovog projekta je obnova izgubljenih vrsta i uklanjanje prepreka za uspostavljanje prirodnog stanja ekosistema, čime bi se dugoročno doprinijelo očuvanju biodiverziteta i ekološke vrijednosti Skadarskog jezera.

Monitoring vrsta **ptica** koje zimuju na Skadarskom jezeru realizuje se kroz međunarodni program International Waterbird Census (IWC)**,** koji je započet 1991. godine. Prema podacima IWC, jezero ima kapacitet da tokom zimskih mjeseci podrži preko 500.000 ptica, dok je najveća zabilježena brojnost iznosila oko 150.000 jedinki 1999. godine. Tokom 2000-ih primjećeno je smanjenje brojnosti, uzrokovano intenzivnim uznemiravanjem i krivolovom. U posljednjoj deceniji evidentan je trend opadanja zimovalica, što se dijelom pripisuje klimatskim promjenama, konkretno promjenama nivoa vode jezera i izmjenama migracionih obrazaca.
Podaci IWC-a u posljednje tri godine pokazuju varijabilnost u brojnosti zimujućih jedinki: 2023. godine registrovano je 57.598 jedinki, s najbrojnijom vrstom liskom (*Fulica atra* – 26.267 jedinki), 2024. godine izbrojano je 11.039 jedinki, najbrojnija vrsta veliki kormoran (*Phalacrocorax carbo*), dok je 2025. godine izbrojano 31.320 jedinki, s najbrojnijom vrstom liskom (15.000 jedinki).

Tokom prethodnog planskog perioda na području Nacionalnog parka Skadarsko jezero primjenjivan je standardizovani protokol monitoringa populacije **vidre** (*Lutra lutra*), koji se zasnivao na praćenju znakova prisustva vrste (tragovi, izmet, stanišni indikatori). Iako ovaj pristup omogućava praćenje prostorne distribucije i potvrdu prisustva vrste, njegov nedostatak je ograničenost u pogledu prikupljanja podataka o veličini populacije, strukturi ishrane i genetičkoj raznolikosti. Radi unapređenja postojećeg monitoringa, planirano je sprovođenje sveobuhvatnijih istraživanja koja uključuju analizu preferencije ishrane i genetičku analizu populacije vidre. Istraživanje ishrane omogućiće bolje razumijevanje ekološke uloge vidre i njenih zahtjeva u pogledu dostupnosti plijena, dok će genetičke analize pružiti uvid u stepen povezanosti i raznolikosti unutar populacije, što je ključno za procjenu njenog dugoročnog opstanka. Na osnovu dobijenih rezultata biće definisane konkretne mjere zaštite koje će obuhvatiti očuvanje ključnih staništa, očuvanje izvora hrane i uspostavljanje sistema praćenja koji integriše biološke, ekološke i genetičke pokazatelje. Ovim pristupom obezbjeđuje se naučno utemeljeno i cjelovito upravljanje populacijom vidre, što doprinosi očuvanju ove zaštićene vrste.

Na Skadarskom jezeru ne postoje jasno definisani i obilježeni plovni putevi za turistička i rekreativna plovila, što dovodi do nekontrolisanog kretanja ovih plovila po cijelom akvatorijumu. Plovila se kreću proizvoljno, bez jasno utvrđenih ograničenja u pogledu ruta, brzine i snage motora, što ima značajne negativne posljedice po vodene i močvarne ekosisteme.
Nekontrolisano kretanje plovila, kao i neadekvatno ponašanje posjetilaca, uzrokuju uznemiravanje ptica, naročito u osjetljivom periodu gniježđenja kolonijalnih vrsta. Takođe, u posljednje vrijeme, među posjetiocima sve je popularnije ubiranje lokvanja najčešće iz estetskih razloga ili kao suvenir. Ovakve aktivnosti direktno ugrožavaju biljne zajednice, narušavaju staništa brojnih vodenih organizama i ptica.
Dodatno, nepostojanje kontrole snage motora i brzine plovidbe doprinosi povećanom nivou buke i uznemiravanju faune, dok nekontrolisana plovidba kroz osjetljive zone povećava rizik od širenja invazivnih vrsta.
Saradnja sa nadležnim institucijama i ekološkom inspekcijom u oblasti kontrole i nadzora turističkih i rekreativnih plovila trenutno je nedovoljno razvijena, te se u narednom planskom periodu planira unaprijediti suradnju i sprovoditi zajednički nadzor i kontrole. Takođe, predviđeno je uvođenje obaveznih mjera zaštite prirode i životne sredine u ugovore s brodarima, uz zahtjev da pravila ponašanja na turističkim plovilima budu jasno i vidno istaknuta. Pored toga, na terenu će biti obilježeni značajni lokaliteti za gniježđenje ptica, a prilaz plovilima tim područjima bit će strogo zabranjen u periodu gniježđenja pojedinih kolonijalnih vrsta ptica.

PODTEMA: Plavni ekosistemi

Specifični cilj 1.9: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring flore i faune plavnih ekosistema.
Specifični cilj 1.10: Plavni ekosistemi i vezane vrste su očuvani.

Na plavnim površinama zaleđa sjeverne obale NP Skadarsko jezero, tokom planskog perioda 2020.–2025. godine, akcenat je bio na istraživanju i monitoringu skadarskog hrasta *Quercus robur* subsp. *scutariensis*.
Quercus robur* subsp. *scutariensis je skadarska podvrsta hrasta lužnjaka, koji kao endem uskog rasprostranjenja ima nacionalnu zaštitu. Na području Parka, stanište mu je u slivu

Gostiljske rijeke. U zajednici sa ostalim stanišnim vrstama pripada Natura habitatu 92A0 - Galerija bijele vrbe i bijele topole.
Sprovedena istraživanja i godišnji monitoring (2017.- 2025. godina) potvrđuju da je istraživano područje primarno stanište skadarskog hrasta, te da fragmentarno, na zapuštenim parcelama, postoji spontana revitalizacija zajednice, ponegdje do nivoa šume. Međutim, jaki antropogeni uticaji ograničavaju ovaj proces i čine ga malo vjerovatnim ukoliko se ne sprovedu jače mjere kontrole i suzbijanje nelegalnih radnji - sječe i paljenja. Zbog fragmentiranosti i stalnih pritisaka na stanište, natura habitat kojem pripada (92A0 - Galerija bijele vrbe i bijele topole) ne pokazuje reprezentativnost na ovom području.
Sa biološke strane, opstanak vrste (populacije) nije upitan, jer skadarski hrast uspješno plodonosi i razvija podmlatke. Međutim, zbog prisutnih uticaja (obrađivanje, košenje, paljenje, sječa, invazivne vrste), mali broj podmladaka dostiže plodnu zrelost. Između ostalog, važno je obezbijediti opstanak starijih jedinki, naročito onih koje su izdvojene kao reprezentativna stabla ili stabla budućnosti. Stanje na terenu pokazuje da su upravo takva stabla najugroženija sječom od strane lokalnog stanovništva u čijem su vlasništvu.
U ranijem periodu, definisana je konkretna površina za očuvanje staništa, koja je 2017. godine opisana kao šumska zajednica izražene spratovnosti, dok rezultati monitoringa iz 2024. godine ukazuju na nezadovoljavajuće stanje staništa, uslijed nelegalne sječe gotovo svih većih jedinki skadarskog hrasta, kao i pratećih vrsta poput lučkog jasena (*Fraxinus angustifolia*) i brijesta (*Ulmus sp*.), što je uzrokovalo promjene u strukturi zajednice i ulazak invazivnih vrsta *Erigeron canadensis* i *Erigeron annuus*.
Evidentirani su pritisci na staništa: antropogeni (fragmentiranost, sječa, požari) i prirodni (brojnost i širenje invazivnih vrsta). Nelegalna sječa se pokazuje kao uticaj koji najviše ugrožava opstanak reproduktivnih jedinki i usporava ili ograničava revitalizaciju staniišta tamo gdje je proces počeo. Otežavajuća činjenica u sprovođenju mjera revitalizacije su neregulisani imovinsko pravni odnosi. Cijelo područje je u privatnom vlasništvu, te se stoga kao zaštitna mjera može primijeniti samo pojačana kontrola na terenu kako ne bi došlo do nelegalne sječe stabala koja plododonose. Regulacija sječe u šumama u privatnoj svojini se sprovodi kroz godišnji Plan gazdovanja šumama u privatnoj svojini.

Biljka ***Edraianthus dalmaticus***, endem je Balkanskog poluostrva (CG, BH i Hr), u Crnoj Gori zabilježena na dva lokaliteta, na vlažnim livadama Budoških bara i Rijeka Crnojevića. Nalazi se na preliminarnoj listi crvene flore Crne Gore, kao kritično ugrožena (CR) vrsta. Ne postoje podaci o veličini i stanju populacije unutar Nacionalnog parka (Rijeka Crnojevića), niti o eventualnim pritiscima na stanište, što je neophodno za primjenu adekvatnih mjera upravljanja u njenom očuvanju. Stoga su priroiteti za naredno razdoblje utvrđivanje stanja populacije i dalje praćenje.

Dosadašnja terenska istraživanja su pokazala da su plavni ekosistemi pod pritiskom **invazivnih alohtonih biljnih vrsta**. Najveće površine zauzima bagremac *Amorpha fruticosa,* uglavnom na antropogeno izmijenjenim staništima. Kao izuzetno invazivna vrsta, bagremac je napravio čiste monokulture, pokrovnost od 80 – 100%, na ranije obrađivanim površinama i na parcelama koje se ne kose uz sjevernu obalu Skadarskog jezera, naročito u dijelu oko rijeke Plavnice do Gostiljske rijeke. Prostrane monokulture bagremca mogu se vidjeti i duž magistralnog puta prema Vranjini. Prisutan je na području Rijeke Crnojevića. Duž južne obale najveće površine zauzima oko ušća Crmničke rijeke i ulazi u stanište koje je prepoznato kao Natura habitat 3280 (Obale stalnih mediteranskih rijeka obrasle biljkama sveze *Paspalo-Agrostidion* djelimično zasjenjene granama vrba i bijele topole). Na području Žabljačkih livada

javlja se sporadično ili u manjim grupacijama oko parcela. U ovom dijelu Parka veću agresivnost u širenju pokazuje *Glaedichia triacanthos.* Gledičija je prisutna u svim razvojnim fazama, od brojnog podmlatka do odraslih individua. Kao brzorastuća drvenasta vrsta zauzela je velike površine i izmijenila strukturu staništa plavnih livada. Bilježi se njeno širenje i na plavnim livadama Rijeke Crnojevića. *Xanthium strumarium* subsp*. italicum* ima veliku pokrovnost na području Žabljačkih livada, na zapuštenim livadama uz Gostiljsku rijeku i dr. ruralnim i zapuštenim staništima uz vodotoke. Veliku pokrovnost pokazuje *Ambrosia artemisiifolia,* u ruralnom dijelu Žabljaka Crnojevića, Virpazara i drugih naselja.
Erigeron annus, Erigeron canadensis i *Cynoson dactilon* bilježi se na zapuštenim livadama duž Gostiljske rijeke, na primarnom staništu skadarskog hrasta *Quercus robur* subsp. *scutariensis. Paspalum distichum* ugrožava stanište *Marsile quadrifolia*, jer se širi uz rijeku Moračicu i unutar njenog plitkog korita.
Kako je prethodno navedeno, izrađen je Akcioni plan za uklanjanje invazivnih vrsta koji obuhvata i bagremovac *Amorpha fruticosa* te je taj Akcioni plan integrisan u Plan upravljanja Nacionalnim parkom Skadarsko jezero za period 2026.–2030.godinu.

PODTEMA: Klimatske promjene

Specifični cilj 1.11.: Postojeći i budući uticaj klimatskih promjena na vrijednosti područja je procijenjen te su, prema potrebi, poduzete mjere ublažavanja i prilagođavanja.

Svi ekosistemi na prostoru NP Skadarsko jezero su pod sve izraženijim uticajima klimatskih promjena. U šumskim ekosistemima uticaji se manifestuju kroz produžene sušne periode, povećan rizik od šumskih požara, pojavu ekstremnih vremenskih događaja i promjene u dinamici štetočina i bolesti. U tom kontekstu, neophodne su mjere evaluacije sistematskog monitoringa i primjene adaptivnog upravljanja.
Klimatske promjene predstavljaju značajan dugoročni pritisak na šumske ekosisteme, jer povećana učestalost klimatskih ekstrema (suše, toplotni talasi, obilne padavine i temperaturne oscilacije) utiče na vitalnost šuma, vodni režim, procese regeneracije i pojavu štetočina i bolesti. Ovi procesi mogu dovesti i do eutrofikacije vodenih površina, sa pozitivnim ili negativnim efektima na povezane ekosisteme, dok istovremeno povećavaju osjetljivost šuma na fiziološki stres, sušenje stabala i promjene u sastavu vrsta. Zbog toga je neophodno kontinuirano praćenje klimatskih i bioloških parametara, kao i planiranje i sprovođenje adaptivnih mjera i mjera prilagođavanja na klimatske promjene, s ciljem očuvanja stabilnosti, otpornosti i dugoročne ekološke funkcionalnosti šumskih ekosistema. Obuke zaposlenih i relevantnih aktera doprinose jačanju kapaciteta za prepoznavanje ranih znakova degradacije i za primjenu adekvatnih adaptivnih mjera.
Sveukupno, planirane mjere i aktivnosti predstavljaju dobru osnovu za očuvanje i unapređenje šumskih ekosistema NP Skadarsko jezero, uz istovremeno jačanje njihove otpornosti na klimatske promjene i druge pritiske, čime se doprinosi ostvarivanju dugoročnih ciljeva zaštite i održivog upravljanja zaštićenim područjem.
Napominjemo, sve izraženije klimatske promjene, porast prosječnih temperatura i učestalost sušnih perioda dodatno ugrožavaju vitalnost preostalih šumskih zajednica, povećavajući rizik od požara i smanjujući sposobnost prirodne obnove.
Dalji izazovi u očuvanju šuma NP Skadarsko jezero zahtijevaju integrisane pristupe zaštiti, uključujući pojačani monitoring stanja šuma, preventivne mjere zaštite od požara, kontrolisano upravljanje pašom i planiranje ciljanih mjera obnove degradiranih površina pod šumskim ekosistemima.

Režim plavljena je također pod negativnim uticajem klimatskih promjena.
Klimatske promjene utiču i na vodozemce i gmizavce. Povećanje prosječnih godišnjih temperatura i učestale temperaturne oscilacije dovode do poremećaja u njihovim životnim ciklusima. Kod gmizavaca se skraćuje ili prekida hibernacija, što rezultira ranijim buđenjem i produženim periodom aktivnosti, pa se dešava da su gmizavci aktivni tokom cijele godine. Istovremeno, i kod gmizavaca i kod vodozemaca dolazi do pomjeranja reproduktivnog perioda, koji započinje ranije (april-maj) u odnosu na uobičajene sezonske obrasce (maj-jun). Ove promjene mogu dugoročno uticati na opstanak i razvoj mladih jedinki uslijed produženog sušnog perioda ili ukoliko dođe do naglog zahlađenja.
Promjene u temperaturi i obrascima padavina utiču na vodostaj jezera, dostupnost močvarnih staništa i hranidbenih resursa, što direktno utiče na distribuciju i dinamiku ptičjih populacija. Dugotrajni sušni periodi dovode do smanjenja vodene površine, degradacije tršćaka i gubitka staništa važnih za gniježđenje i ishranu vodenih ptica, dok obilne padavine i poplave mogu smanjiti reproduktivni uspjeh uništavanjem gnijezda i povećanjem mortaliteta mladunaca.
Analiza podataka Međunarodnog zimskog popisa ptica (IWC) za period 2019–2023 pokazuje da Skadarsko jezero i dalje ispunjava Ramsar kriterijum 5 i prag od 1% za šest vrsta vodenih ptica u crnogorskom dijelu jezera. Istovremeno, tokom zimskih cenzusa u posljednjih pet godina registrovan je trend smanjenja broja vrsta i jedinki koje koriste jezero kao zimovalište. Blaže zime i promjene u klimatskim uslovima dovode do skraćivanja migracionih ruta i zadržavanja ptica u sjevernijim područjima, što utiče na sezonsku distribuciju populacija.
Sve navedeno je u najvećoj mjeri ugrađeno u aktivnosti plana upravljanja drugih podtema, dok se u ovoj podtemi planiraju eventualne dodatne aktivnosti, zavisno o rezultatima istraživanja i monitoringa.

3.2. Očuvanje kulturno - istorijskih vrijednosti

Dugoročni cilj: **Kulturno-istorijske i etnografske vrijednosti i potencijali su očuvani, *unapređeni, valorizovani i prezetovani.***

Specifični cilj 2.1. Kulturna baština je inventarisana, evaluirana, očuvana i prezentovana.

Kulturno-istorijsko nasljeđe Nacionalnog parka Skadarsko jezero obuhvata raznolike arheološke lokalitete, sakralnu i fortifikacionu arhitekturu, tradicionalno graditeljstvo i nematerijalnu baštinu, koji zajedno svjedoče o kontinuitetu života i slojevitom istorijskom razvoju ovog prostora. Arheološki nalazi sa ostrva i priobalja, koji pokrivaju epohe od ilirsko-helenističkog do srednjovjekovnog perioda, djelimično su istraženi i obrađeni, a najvrjedniji materijal nalazi se u relevantnim muzejskim ustanovama. Određeni manastirski kompleksi obnovljeni su krajem XX i početkom XXI vijeka na način koji nije bio usklađen sa konzervatorskim uslovima, što je dovelo do narušavanja autentičnosti. Istovremeno, brojna srednjovjekovna utvrđenja ostavljena su bez adekvatne zaštite i izložena propadanju uslijed vremenskih uticaja i zarastanja vegetacijom.
U priobalju i zaleđu sačuvani su karakteristični primjeri tradicionalne arhitekture: ribarske kuće, ruralne cjeline, kameni mostovi, mlinovi i drugi elementi kulturnog pejzaža, koje su pojedini vlasnici obnovili u skladu sa ambijentalnim i etnološkim vrijednostima. Ovi primjeri doprinose očuvanju identiteta Parka i razvoju ekoturizma zasnovanog na autentičnom prostoru.

Nematerijalna baština i dalje živi kroz tradicionalne vještine i prakse, prije svega izradu drvenog čuna, ribarske tehnike, zanate poput čunarstva i pletarstva, kao i kroz lokalnu gastronomiju, usmenu predaju, običaje i muziku. Praksa njihovog očuvanja zavisi od malog broja nosilaca znanja, što iziskuje potrebu za aktivnim pristupom u saradnji sa lokalnim zajednicama, organizovanjem radionica, manifestacija i programa prenosa znanja. Događaji poput „Dana krapa“ i inicijative vezane za promociju nematerijalne baštine doprinose njenoj vidljivosti i integraciji u turističku ponudu, pod uslovom kontrolisanog razvoja.
Kulturno nasljeđe je istovremeno izloženo brojnim negativnim uticajima. Nekontrolisana novogradnja i komercijalni zahvati, često bez odobrenja i nadzora, predstavljaju najveću prijetnju autentičnom ambijentu i dovode do trajnog gubitka vrijednosti graditeljskog nasljeđa. Nestručne intervencije, neadekvatni materijali, zanemarivanje objekata, kao i odsustvo planskog pristupa zaštiti dodatno doprinose degradaciji kulturnih i pejzažnih vrijednosti Parka. Upravljanje kulturnim nasljeđem zahtijeva unapređenje institucionalnog okvira, definisanje jasnih smjernica za obnovu i gradnju, dosljednu primjenu konzervatorskih uslova, redovno praćenje stanja i uključivanje lokalne zajednice. Očuvanje tradicionalnog kulturnog pejzaža doprinosi i očuvanju biodiverziteta, jer zadržavanje tradicionalnih obrazaca korišćenja prostora, resursa i znanja podržava održavanje staništa, mozaične strukture pejzaža i ekoloških vrijednosti. Integrisanim pristupom u kojem se materijalna i nematerijalna baština posmatraju u svom prirodnom kontekstu JPNPCG može osigurati dugoročno očuvanje autentičnosti i prenosa kulturnih vrijednosti na buduće generacije, uz istovremenu zaštitu prirodnih karakteristika prostora.
Aktivnosti JPNPCG u narednom planskom periodu će uključivati dalje istraživanje kulturnih vrijednosti, promociju lokalnih praksi i razvoj programa koji povezuju kulturnu i prirodnu baštinu, uz intenziviranje saradnje sa institucijama kulture. Takav pristup omogućava očuvanje autentičnosti područja, jačanje lokalnog identiteta i integrisanje kulturnog nasljeđa u savremene modele upravljanja i održivog korišćenja prostora.

3.3. Održivo korišćenje prirodnih dobara

Dugoročni cilj: Održivo upravljanje prirodnim resursima Parka u skladu sa očuvanjem biodiverziteta i tradicionalnih načina privređivanja.

Specifični cilj 3.1. Održivo upravljanje ribarstvom i ribolovnim aktivnostima radi očuvanja vodenih ekosistema Parka.

Ihtiofauna Skadarskog jezera nalazi se pod snažnim uticajem brojnih antropogenih i prirodnih faktora koji dugoročno ugrožavaju stabilnost ribljih populacija i ukupnu ekološku ravnotežu ovog jedinstvenog ekosistema. Jedan od ključnih problema predstavlja nepostojanje savremene ribarske osnove, kao osnovnog planskog dokumenta koji treba da obezbijedi naučno utemeljene smjernice za upravljanje ribljim fondom. Posljednja ribarska osnova za Skadarsko jezero izrađena je 1978. godine, što je dovelo do dugogodišnjeg neadekvatnog i nedovoljno efikasnog upravljanja ihtiofaunom.
Na stanje ribljeg fonda dodatno utiču intenzivne ribolovne aktivnosti, uključujući privredni i sportski ribolov, kao i izražen problem nelegalnog ribolova dozvoljenim i nedozvoljenim sredstvima. Nelegalni izlov, u kombinaciji sa nelegalnom prodajom ribe na tržnicama, pijacama i u ugostiteljskim objektima, predstavlja jedan od najznačajnijih pritisaka na riblje

populacije. Ovakva praksa dodatno je podstaknuta činjenicom da količine ulovljene ribe nijesu poznate, ne postoji evidencija ulova niti definisana mjesta prvog iskrcaja ribe, što onemogućava praćenje ribarskog napora i realnog stanja ribljih zaliha.
Prirodni faktori, poput velikih fluktuacija vodostaja koje uključuju poplave i sušne periode, takođe značajno utiču na reprodukciju i opstanak pojedinih ribljih vrsta. Uz to, prisustvo invazivnih ribljih vrsta, koje su neplanski unesene u Jezero i čije je uklanjanje u postojećim uslovima praktično nemoguće, dovodi do poremećaja trofičkih odnosa i ugrožavanja autohtone ihtiofaune.
Antropogeni uticaji iz šireg sliva Jezera dodatno pogoršavaju stanje. Razvijena poljoprivreda u Zetskoj ravnici i na Ćemovskom polju, eksploatacija pijeska i šljunka na rijeci Morači, zagađenje ove rijeke, kao i proces eutrofikacije Skadarskog jezera, negativno utiču na kvalitet vode i riblja staništa. Izgradnja infrastrukturnih i ugostiteljskih objekata duž obala Jezera dovodi do gubitka i degradacije prirodnih mrijestilišta i zaklona za ribe. Poseban problem predstavlja i neusaglašena legislativa u oblasti ribolova između Crne Gore i Albanije, kao i doskorašnje postojanje brana i ribolovnih zamki na rijeci Bojani, koje su ometale migracije riba između mora i Jezera.

Ribarska osnova predstavlja ključni planski dokument za održivo upravljanje ribljim fondom, jer na osnovu naučnih istraživanja i kontinuiranog monitoringa definiše mjere zaštite, režime ribolova, dozvoljene količine ulova, periode zabrane i aktivnosti usmjerene ka obnovi populacija ekonomski i ekološki značajnih vrsta. Njeno dugogodišnje odsustvo rezultiralo je izostankom sistematskog praćenja dinamike ribljih populacija, naročito ugroženih vrsta, pojavom neregulisanog ribolova, smanjenjem efikasnosti zaštitnih mjera, gubitkom potencijalnih ekonomskih benefita i negativnim uticajem na ukupnu ekološku stabilnost Skadarskog jezera. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede najavilo je izradu nove ribarske osnove u ovom planskom periodu, što predstavlja važan korak ka unapređenju upravljanja ribljim fondom.

Ihtiofagne ptice Skadarskog jezera imaju značajnu ulogu u regulaciji ribljih populacija, uključujući i invazivne vrste, te predstavljaju važan element prirodne kontrole i očuvanja ekološke ravnoteže. Kao vršni i srednji predatori, vrste poput kormorana, male bijele, velike bijele i sive čaplje i pelikana utiču na brojnost, prostornu raspodjelu i strukturu ribljih populacija. Ove vrste svojim aktivnostima doprinose smanjenju pritiska invazivnih riba na autohtonu ihtiofaunu, zbog čega je očuvanje ovih ptica od ključnog značaja za dugoročno upravljanje ekosistemom Jezera. U tom kontekstu, integrisani pristup zaštiti koji obuhvata monitoring ribljih populacija, ptica i staništa predstavlja osnovu za očuvanje prirodne ravnoteže i funkcionalnosti Skadarskog jezera.
U narednom planskom periodu planirano je sprovođenje mjera usmjerenih na jačanje kontrole i suzbijanje nelegalnog ribolova. Poseban akcenat biće stavljen na obilježavanje legalnih ribolovnih alata za privredni ribolov bovama, čime će se unaprijediti kontrola ribolova, povećati bezbjednost plovidbe, zaštititi ribolovni alati od oštećenja i obezbijediti jasna povezanost alata sa nosiocima dozvola. Nakon donošenja ribarske osnove, u saradnji sa nadležnim institucijama, preduzeće se mjere za dalje uređenje privrednog ribolova kroz zakonsku regulativu, kontrolu, kao i aktivnosti informisanja i edukacije ribolovaca.

Planirano je uspostavljanje mjesta prvog iskrcaja ribe, gdje bi se vršila evidencija ulova i unos podataka u centralnu bazu podataka Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede. Ovi podaci omoguće će praćenje količina ulova kroz vrijeme, procjenu ribarskog napora i

relativnog stanja ribljih zaliha, kao i efikasnije suzbijanje krivolova kroz kontrolu porijekla ulovljene ribe. Ova aktivnost biće realizovana u bliskoj saradnji sa udruženjima ribara, imajući u vidu da se slatkovodni privredni ribolov u Crnoj Gori obavlja isključivo na Skadarskom jezeru. U cilju dodatne zaštite ribljeg fonda, obilježiće se ribarska oka kao zone prezimljavanja riba, koja će predstavljati granice ribolovnih aktivnosti, a planirano je i ponovno stavljanje u funkciju stražarskih kućica. Biće sprovođene pojačane mjere kontrole i nadzora, kao i godišnje izmjene i dopune Naredbe o ribolovnim zabranama, lovostaju i minimalnim veličinama riba i drugih vodenih organizama, kako bi se ribolovna pravila kontinuirano usklađivala sa principima održivog upravljanja.
Tokom perioda ribolovne zabrane sprovodiće se pojačane kontrole ugostiteljskih objekata u okolini Skadarskog jezera, u saradnji sa inspekcijom za ribarstvo, sa ciljem sankcionisanja nelegalnog plasmana ribe pod zabranom. Očekuje se da će ova mjera značajno smanjiti motivaciju za krivolov. Takođe, kroz stručnu podršku tokom procesuiranja ilegalnih ribolovnih aktivnosti, te vještačenje ribe i ribolovnih alata na terenu, nastojaće se da se krivolov u što većoj mjeri tretira kao krivično djelo, posebno u slučajevima upotrebe zabranjenih metoda poput elektro-ribolova.

3.4. Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija

Dugoročni cilj: Raznovrsni programi edukacije i interpretacije prožeti sa prilagođenom infrastrukturom, unaprijeđenom turističkom ponudom i jasno uspostavljenim pravilima ponašanja usmjeravaju posjetioce na očuvanje prirode, omogućavajući siguran boravak i prezentaciju vrijednosti Parka.

3.4.1 Edukacija i interpretacija

Specifični cilj 4.1. Sistem edukacije i interpretacije prirodnih i kulturnih vrijednosti NPBG razvijen i unaprijeđen do 2030. godine.

Edukacija predstavlja važan segment u procesu očuvanja prirodnih i kulturnih vrijednosti Nacionalnog parka Skadarsko jezero. Uspostavljanje edukativnih programa i interpretativnih sadržaja ima za cilj podizanje svijesti javnosti, posebno mladih, o značaju zaštite prirodnog nasljeđa, promociju održivih praksi i jačanje uloge lokalne zajednice u očuvanju prostora kojim se upravlja.
Na prostoru Parka već postoji razvijena infrastruktura i programi koji omogućavaju realizaciju obrazovnih i interpretativnih aktivnosti. Edukativne sadržaje trenutno omogućavaju dva Centra za posjetioce: na Vranjini i u Virpazaru. Centar za posjetioce na Vranjini nudi raznovrsne postavke koje prikazuju prirodne i kulturne vrijednosti svih pet nacionalnih parkova u Crnoj Gori, uključujući i etno sobu, salu za projekcije, izložbene eksponate, multimedijalne prikaze i suvenirnicu. Centar u Virpazaru fokusiran je na prezentaciju tradicionalnog ribolova i načina života lokalnog stanovništva u okolini Skadarskog jezera, ali njegova posjećenost je manja, te se planira unapređenje prostorne organizacije i promocije ovog objekta, uz podršku lokalne samouprave.
Pored zatvorenih prostora, edukacija u Parku se realizuje i u prirodi. Radionice u prirodi se održavaju na Edukativnoj stazi „Obod“, dok je u toku formiranje nove edukativne staze „Šuma

na vodi“, koja će biti uređena u neposrednoj blizini Vranjine. Planirano je njihovo redovno održavanje, kao i razvoj dodatnih sadržaja, poput interpretativnih tabli i interaktivnih postavki. Poseban akcenat u narednom planskom periodu biti će stavljen na unapređenje sadržaja namijenjenih upoznavanju ornitofaune Parka, imajući u vidu da je Skadarsko jezero međunarodno značajno stanište ptica.

Edukativne aktivnosti su usmjerene na više ciljnih grupa, školsku djecu, lokalno stanovništvo i domaće i strane turiste. Redovno se organizuju radionice kao što su „Obradujmo prirodu – NP Skadarsko jezero“, „Mladi čuvari Parka“, i radionice tematski posvećene vrstama i zaštiti staništa. Uvođenje godišnjih tematskih programa poput „Biljka i životinja godine“ planirano je kao sredstvo za dodatno angažovanje javnosti i promociju istraživačkog rada zaposlenih.

Interpretacija sadržaja u Parku trenutno se najvećim dijelom odvija putem izložbenih postavki, dok je potreba za vođenim turama i tematskim interpretativnim šetnjama izražena, ali nedovoljno razvijena. Zbog toga je neophodno jačati kapacitete zaposlenih kroz dodatnu edukaciju i sticanje licenci za vodiče, kao i unaprijediti komunikacijske vještine osoblja koje ima direktan kontakt sa posjetiocima.

Uprkos aktivnostima koje se već sprovode, određeni izazovi i ograničenja i dalje su prisutni. Nedostatak organizovanog prevoza za školsku djecu iz udaljenih sredina ograničava obuhvat obrazovnih programa. Takođe, kapaciteti za realizaciju volonterskih aktivnosti nijesu sistematski razvijeni, iako postoji interesovanje posjetilaca da se aktivno uključe u rad Parka kroz učenje i doprinos zaštiti.

U cilju podrške edukativnim aktivnostima, u prethodnom periodu razvijeni su brojni materijali: brošure, multimedijalne prezentacije, edukativni bukleti izrađeni u saradnji sa Ministarstvom prosvjete, te online platforma „Edukativni kutak“ na sajtu Javnog preduzeća. Planira se izrada novih promotivno-edukativnih sadržaja prilagođenih različitim ciljnim grupama, kao i razvoj korporativnih materijala sa logom Parka radi jačanja vizuelnog identiteta i prepoznatljivosti brenda „NP Skadarsko jezero“.

Prikladnost prostora za edukaciju i interpretaciju može se reći da je dobra, s obzirom na postojanje funkcionalne infrastrukture, raznovrsnost tema i potencijale za dalji razvoj sadržaja u saradnji sa obrazovnim i naučnim institucijama. Potrebno je, međutim, unaprijediti koordinaciju programa, povećati obuhvat i raznovrsnost ciljnih grupa, i dodatno integrisati edukaciju o Parku u školske kurikulume na nacionalnom nivou.

3.4.2 Posjetilačka infrastruktura

Specifični cilj 4.2: Poboljšana posjetiteljska infrastruktura I raznovrsna turistička ponuda omogućavaju posjetiocima svih uzrasta I interesovanja kvalitetno uživanje I doživljaj Parka.

Turistička infrastruktura u Nacionalnom parku Skadarsko jezero obuhvata niz objekata i sistema koji omogućavaju organizovano posjećivanje, informisanje i uživanje u prirodnim i kulturnim vrijednostima Parka.

Park raspolaže centrima za posjetioce na Vranjini i u Virpazaru. Centar na Vranjini je smješten u sklopu upravne zgrade i zahtijeva adaptaciju unutrašnjih prostorija i opremanje savremenim interpretativnim sredstvima.[1] Centar u Virpazaru posjeduje izložbenu postavku i prepoznatljivost kulturno-istorijskih vrijednosti NP Skadarsko jezero, ali se nalazi na spratu zgrade čiji se prizemni dio koristi od strane Turističke organizacije Bar, što otežava pristup i

[1] Aktivnost je predviđena kroz Tematsku oblast 5 s obzirom da zahtijeva veća ulaganja.

vidljivost. Planirana je izrada dodatnog spoljnog pristupa, uz saglasnost opštine Bar, radi unapređenja dostupnosti i funkcionalnosti objekta.[2]

Kontrolno-naplatni punktovi nalaze se na Vranjini, Virpazaru i Lipovik, dok je prodaja ulaznica omogućena i u centrima za posjetioce. Međutim, pokrivenost ovim kontrolno naplatnim punktovima nije sveobuhvatna. Više frekventnih lokaliteta unutar Parka, posebno onih koje posjetioci koriste za neformalni ulazak, ostaju van institucionalne kontrole, što uzrokuje: gubitke u prihodima od ulaznica, otežan nadzor nad kretanjem i ponašanjem posjetilaca, i povećan rizik od negativnih uticaja na prirodne vrijednosti zbog nekontrolisanog korišćenja prostora. Ovo stanje negativno utiče na efikasnost ukupnog sistema upravljanja posjetiocima, koji u zaštićenim područjima mora biti zasnovan na principima nosivog kapaciteta, pristupačnosti, usmjeravanja i kontrole ponašanja posjetilaca. Tokom planskog perioda, planirano je proširenje sistema kontrole i naplate na dodatne lokacije sa povećanim brojem posjetilaca, kako bi se uspostavio efikasniji mehanizam za evidenciju, nadzor i upravljanje turističkim tokovima.

Postojeći sistem pješačkih i biciklističkih staza predstavlja važan segment turističke infrastrukture. Međutim, utvrđeno je da većina staza zahtijeva redovno održavanje, zamjenu oštećenih smjerokaza, zamjenu informativnih tabli i krčenje zarasle vegetacije.

U Parku su formirane i dvije edukativne staze: „Ekološko-rekreativna staza Obod“ i „Šuma na vodi“.

Na glavnim putnim pravcima prema Parku nedostaju najavne i glavne informativne table, što umanjuje vidljivost i informisanost posjetilaca. Planirano je postavljanje: 5 informativno-najavnih tabli, 4 table dobrodošlice, 8 smjerokaza (ka i unutar Parka) u skladu sa postojećim Elaboratom i nakon sprovođenja administrativnih procedura.

Sistem informisanja unutar Parka je ocijenjen kao nedovoljan, neophodno je postavljanje dodatnih tabli koje prikazuju prirodne i kulturne vrijednosti ovog područja.

Većina atrakcija u Parku trenutno nije pristupačna osobama sa invaliditetom. Tokom planskog perioda, planirano je prilagođavanje pristupa centrima za posjetioce na Vranjini i Virpazaru, kao i pristaništima, postavljanjem rampi, uređenjem staza i osiguravanjem bezbjednog kretanja za osobe sa smanjenom pokretljivošću.

Nacionalni park Skadarsko jezero posjeduje značajan potencijal za razvoj ornitološkog turizma, s obzirom na bogatstvo ptičjih vrsta i prisustvo međunarodno značajnih staništa. Ipak, postojeća infrastruktura za ovu vrstu turizma je u lošem stanju i trenutno ne zadovoljava potrebe posjetilaca niti standarde za kvalitetno posmatranje ptica.

Na lokalitetima Stanaj i Raduš nalaze se ornitološke osmatračnice koje su ranije rekonstruisane, ali nijedna od njih nije u funkcionalnom stanju. Potrebna je sveobuhvatna rekonstrukcija ovih objekata, uključujući sanaciju platformi i stubova, zamjenu oštećenih elemenata, postavljanje informativnih tabli i uređenje pristupnih staza. Bez ovih intervencija, posmatranje ptica ostaje ograničeno na neorganizovane ture, koje često nijesu u skladu s principima očuvanja biodiverziteta. Kako bi ovaj vid specijalizovanog turizma zaživio i bio u potpunosti uključen u turističku ponudu Parka, neophodno je i obezbijediti turistički brod namijenjen upravo za ornitološke ture. Ovakvo plovilo bi omogućilo organizovane i stručno vođene obilaske jezera.

Park trenutno ne posjeduje kamp prostor niti infrastrukturu potrebu za ovaj vid turističke ponude. Posjetioci koriste privatne kampove izvan granica Parka. U planskom periodu predviđeno je definisanje potencijalnih lokacija za kamping zonu, uz minimalan uticaj na životnu sredinu i obezbjeđenje elektro i vodovodne infrastrukture.

[2] Aktivnost je predviđena kroz Tematsku oblast 5 s obzirom da zahtijeva veća ulaganja.

3.4.3 Upravljanje posjetiocima

Specifični cilj 4.3. Osiguran i razvijen sistem posjećivanja sa planom upravljanja posjetiocima uz afirmisana pravila ponašanja.

Turistička ponuda unutar Nacionalnog parka Skadarsko jezero utemeljena je na aktivnostima u prirodi, pri čemu dominiraju izletnički i sportsko-rekreativni turizam. Krstarenja jezerom i upoznavanje prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka, koje organizuju lokalni preduzetnici, čine najzastupljeniji oblik izletničkog turizma. Među sportsko-rekreativnim aktivnostima najčešće su vožnja kajakom, posmatranje ptica, pješačenje, biciklizam i sportski ribolov.
Posjete se ostvaruju putem turističkih agencija, turoperatora, individualnih dolazaka, kao i organizovanih studijskih posjeta, đačkih ekskurzija i volontiranja. Posebno je zapaženo interesovanje volonterskih organizacija, naročito iz Belgije koje, u saradnji sa zaposlenima Parka, sprovode terenske aktivnosti i kroz odgovoran angažman jačaju svijest o vrijednostima zaštićenog područja. Broj turista koji posjećuju Nacionalni park Skadarsko jezero bilježi konstantan porast, što potvrđuju i zvanični podaci o posjećenosti, ukazujući na rastuće interesovanje domaćih i stranih posjetilaca za ovaj nacionalni park (Grafikon 4).

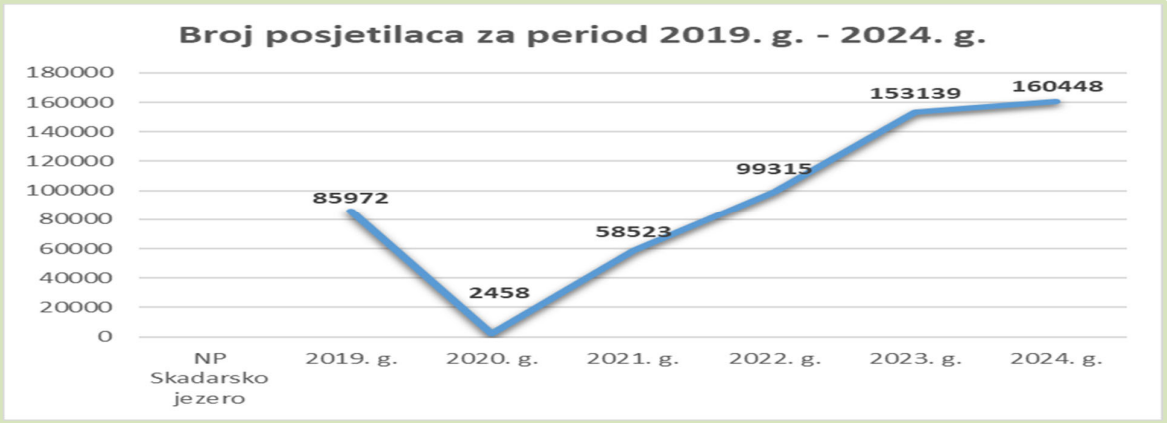

***Grafikon 4**: Broj posjetilaca u periodu 2019-2024.godina*

Kontrola i naplata ulaznica sprovodi se putem naplatnih punktova na Vranjini, Virpazaru i Rijeci Crnojevića, dok je u prethodnom periodu naplata bila i u Centima za posjetioce na Vranjini i Virpazaru. Najveća posjećenost bilježi se od aprila do oktobra, sa izraženom koncentracijom na lokalitetu Virpazar (Grafikon 5). Tokom ljetnje sezone redovno se sprovodi anketiranje posjetilaca, koje pruža uvid u njihovu strukturu, motivaciju i očekivanja, i time služi kao podloga za prilagođavanje i unapređenje ponude. Ovaj proces je dodatno unaprijeđen kroz digitalne ankete dostupne putem zvanične web stranice i u narednom periodu planirano je pomoću QR kodova koji bi bili postavljeni na frekventnim lokacijama u Parku.

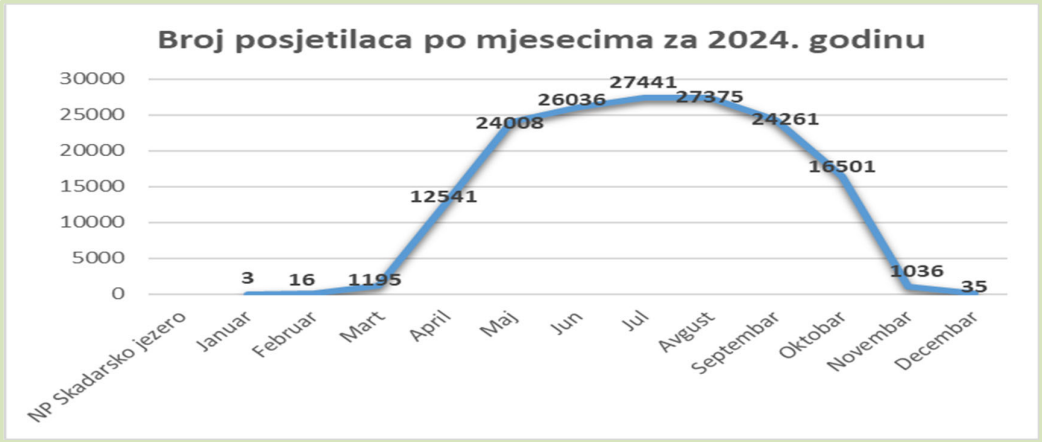

***Grafikon 5**: Broj posjetilaca po mjesecima u toku 2024.godine*

Analiza posjećenosti ukazuje na potrebu za ravnomjernijom prostornom distribucijom posjetilaca, kako bi se rasteretile najopterećenije zone i valorizovali manje poznati lokaliteti. U prethodnom periodu preduzeti su koraci u tom pravcu kroz promociju alternativnih vidova turističke ponude. U narednom periodu fokus će biti na razvoju organizovanih tura koje usmjeravaju posjetioce ka različitim dijelovima Parka, uz očuvanje prirodnih vrijednosti.
Turistička ponuda Parka mora biti u skladu sa važećim propisima o zaštiti prirode i principima održivog turizma. Poseban naglasak biti će na aktivnostima koje podstiču edukaciju, direktan kontakt sa prirodom i razvoj svijesti o očuvanju biodiverziteta. Posjetiocima je tokom cijele godine dostupna paleta aktivnosti prilagođena godišnjim dobima i vremenskim uslovima, a najpopularnije među njima su vožnja kajakom, sportski ribolov i krstarenje.

Centri za posjetioce na Vranjini i Virpazaru projektovani su za prihvat većeg broja posjetilaca i predstavljaju važne tačke za distribuciju informacija i promociju vrijednosti Parka.
Planira se i reaktivacija bivših punktova na Plavnici i u Murićima, čime bi se dodatno rasteretili najposjećeniji lokaliteti i unaprijedila teritorijalna pokrivenost. Lokalitet Virpazar, kao glavni ulaz u Park, trenutno je značajno preopterećen tokom turističke sezone (Grafik xx), što dodatno ukazuje na potrebu za ravnomjernijom prostornom raspodjelom posjetilaca i funkcionalnim rasterećenjem postojećih kapaciteta.

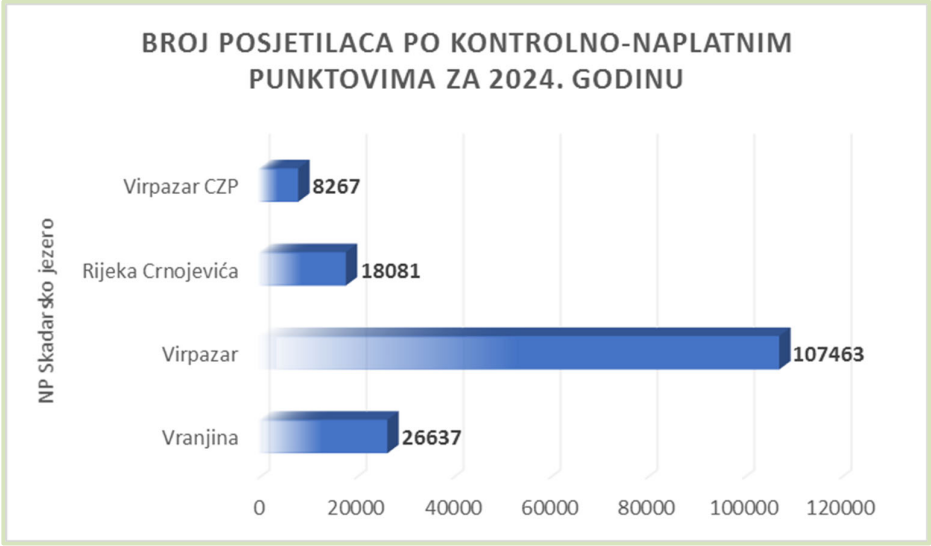

***Grafikon 6**: Broj posjetilaca po kontrolno-naplatnim punktovima*

Za potrebe efikasnijeg upravljanja i planiranja, tokom narednog planskog perioda biće izrađena studija prihvatnih kapaciteta, sa fokusom na najopterećenije zone. Paralelno će se raditi na unapređenju sistema za prikupljanje i analizu podataka o posjećenosti, razvoju interpretativnih programa i dodatne turističke infrastrukture. Time će se obezbijediti sistemski pristup koji omogućava istovremeno očuvanje prirodnih resursa i visok kvalitet iskustva za posjetioce.

3.4.4 Promocija i komunikacija

Specifični cilj 4.4. Javnost je informisana o najznačajnijim aktivnostima NP u cilju zaštite, očuvanja i promocije zaštićenog područja.

Promotivne i komunikacione aktivnosti Nacionalnog parka Skadarsko jezero tokom planskog perioda bile su usmjerene na predstavljanje prirodnih i kulturnih vrijednosti, podizanje svijesti o značaju njihove zaštite, promociju održivog turizma i unapređenje saradnje sa lokalnim zajednicama i drugim partnerima.
U kontinuitetu je ostvarivana saradnja sa elektronskim i štampanim medijima kroz distribuciju informacija i organizaciju gostovanja predstavnika Parka, kao i kroz snimanje tematskih priloga i emisija o prirodnim vrijednostima i projektima Parka. Ovaj vid promocije imao je pozitivan efekat na vidljivost Parka u javnosti, iako postoji prostor za unapređenje frekvencije i kvaliteta medijskog prisustva, posebno u smislu proaktivnog odnosa prema medijima.
Digitalna komunikacija bilježi napredak, zvanični web sajt Javnog preduzeća je redovno ažuriran, unaprijeđen dodatnim funkcionalnostima poput online prodaje ulaznica i rubrike „Priče iz parkova“, što je doprinijelo boljem informisanju javnosti o aktivnostima na terenu. Prisustvo na društvenim mrežama (Facebook, Instagram, YouTube) koristi se za distribuciju promotivnih sadržaja, ali i za angažovanje publike kroz interaktivne edukativne formate, što predstavlja iskorak u odnosu na prethodni planski period.
Promotivni i edukativni događaji, poput manifestacije „Dan krapa“, doprinijeli su jačanju imidža Parka kao prostora očuvane prirode i bogate kulturne tradicije. Ovi događaji ujedno su poslužili

kao platforma za uključivanje lokalnih zajednica, proizvođača i kulturnih udruženja, čime je ostvarena direktna saradnja između upravljača i lokalnog stanovništva.
Dizajn i dostupnost promotivnih materijala unaprijeđeni su u saradnji sa Nacionalnom turističkom organizacijom, naročito prilikom predstavljanja Parka na međunarodnim sajmovima i u okviru promotivnih aktivnosti Centara za posjetioce. Međutim, i dalje postoji potreba za redovnim osavremenjavanjem sadržaja i vizuelnog identiteta promotivnih materijala, kao i za povećanjem njihove dostupnosti u digitalnoj formi.
Saradnja sa NTO CG i lokalnim turističkim organizacijama je uspostavljena i dala je pozitivne rezultate, ali nedovoljna koordinacija i fragmentisanost u planiranju zajedničkih aktivnosti ograničili su promotivni potencijal. Takođe, promocija Parka kao Ramsar lokaliteta i prekograničnog područja još uvijek nije dovoljno vidljiva, što predstavlja prostor za dodatna unapređenja.
Iako je ostvaren napredak u oblasti promocije i komunikacije, naročito u digitalnim kanalima i u okviru pojedinačnih događaja, neophodno je ojačati sistemski pristup promociji Parka, povećati vidljivost u tradicionalnim i digitalnim medijima, i unaprijediti stratešku saradnju sa ključnim partnerima.

3.5. Saradnja s lokalnom zajednicom

Dugoročni cilj: ***Razvijena održiva i participativna lokalna zajednica koja, kroz efikasnu koordinaciju i transparentnu komunikaciju, aktivno doprinosi očuvanju prirode i kulturnog nasljeđa, odgovorno koristi prirodne resurse i podstiče lokalni razvoj.***

Specifični cilj 5.1: Unaprijeđena komunikacija i uključenost lokalne zajednice u procesima odlučivanja.
Specifični cilj 5.2: Lokalna zajednica ima jasne benefite od očuvane prirode i saradnje sa NP Skadarsko jezero

Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore (JPNPCG) prioritizuje jačanje saradnje sa lokalnim zajednicama kroz različite modele partnerstva. U tom kontekstu, 2015. godine formirani su socio-ekonomski forumi kao savjetodavna tijela za svaki nacionalni park, uključujući NP Skadarsko jezero. Cilj je bio omogućiti dvosmjernu komunikaciju, podstaći lokalnu ekonomiju i integrisati lokalne interese u upravljanje zaštićenim područjima. Ovi forumi, zasnovani na međunarodnim preporukama (IUCN, WWF, UNESCO) i praksama, predstavljaju pokušaj da se omogući transparentnost, participativnost i dvosmjerna komunikacija između upravljača i zajednica koje žive unutar granica nacionalnih parkova.
U periodu 2023.–2024. godine, saradnja sa lokalnim zajednicama na području Nacionalnog parka Skadarsko jezero dodatno je intenzivirana. Organizovani su brojni sastanci sa predstavnicima turističkih agencija, privatnog smještaja, ugostitelja, vinara, nevladinih organizacija, mjesnih zajednica, ribolovaca i inspekcijskih službi. Takođe, ostvarena je saradnja sa lokalnim upravama i turističkim organizacijama kroz zajedničke promocije, kao i kroz edukativne i ekološke manifestacije. Ovakav pristup doprinio je unapređenju turističke ponude i promociji vrijednosti Parka.

U cilju boljeg razumijevanja dinamike, sprovedeno je prikupljanje i klasifikacija podataka o korisnicima prostora unutar granica Parka. U okviru Nacionalnog parka Skadarsko jezero i njegove gravitacione zone identifikovano je ukupno 11 klastera, koji obuhvataju 264 korisnika. Klasteri predstavljaju organizovane grupe i subjekte koji svojim djelovanjem doprinose razvoju turizma, očuvanju prirodne i kulturne baštine, kao i unapređenju životne sredine i lokalnih zajednica.

Tabela 12: *Identifikovani klasteri i broj korisnika prostora Parka*

Klaster	Broj korisnika
NVO	136
Turističke agencije	31
Brodari	26
Vinari	20
Restorani	18
Privatni smještaj	11
Mjesne zajednice	9
Turističke organizacije	5
Privredni i sportski ribari	3
MPSV	3
Hoteli	2
Ukupan broj korisnika	**264**

Nevladine organizacije (136) imaju ključnu ulogu u sprovođenju projekata zaštite prirode, edukaciji lokalnih zajednica i podršci održivom razvoju Parka. Turističke agencije (31) i turističke organizacije (4) organizuju posjete, ture i promociju Parka, doprinoseći razvoju turizma i podizanju svijesti o vrijednostima ovog zaštićenog područja.
Brodari (26) i vinari (20) predstavljaju značajne privredne aktere čije aktivnosti zavise od očuvanja ekosistema i prirodnih resursa Parka. Restorani (18) i privatni smještaj (11) pružaju turističke usluge i doprinose razvoju lokalne ekonomije. Mjesne zajednice (9) aktivno učestvuju u lokalnim inicijativama i očuvanju zajedničkog prostora, dok udruženja privrednih i sportskih ribara (3) održavaju tradiciju ribarstva, uz poštovanje ekoloških standarda.
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (3) ima regulatornu ulogu, osiguravajući usklađenost aktivnosti korisnika sa zakonskim i zaštitnim okvirima. Hoteli (2) doprinose razvoju višednevnog turizma i pružaju dodatne sadržaje za posjetioce.
Ovaj pregled klastera i korisnika pruža jasan uvid u raznolikost subjekata koji djeluju u NP Skadarsko jezero i predstavlja osnovu za bolje planiranje aktivnosti, koordinaciju i unapređenje participativnog upravljanja Parkom. Razumijevanje strukture korisnika omogućava jačanje saradnje između upravljača, turističkog područja i lokalnih zajednica, stvarajući balans između razvoja i očuvanja prirodnih resursa.

Ipak, praksa je pokazala da socio-ekonomski forumi još uvijek nisu u potpunosti zaživjeli u svakodnevnom upravljanju Parkom. Nedostatak administrativne podrške, nelegalna gradnja, slaba uključenost mjesnih zajednica u sveukupnu problematiku upravljanja, problemi sa otpadom, kanalizacijom i nedostatkom parking prostora, posebno na lokacijama poput Vranjine i Virpazara, predstavljaju ozbiljne izazove. Takođe, prisutni su problemi sa neuređenim pristaništima i plovnim putevima, kao i ambivalentan odnos dijela lokalnog stanovništva prema pravilima zaštite, što dodatno otežava sprovođenje nadzora i implementaciju mjera.

Uprkos ovim izazovima, lokalno stanovništvo sve više prepoznaje značaj očuvanja Parka kao strateške prednosti za razvoj sopstvene zajednice. Pozitivne interakcije ogledaju se u zajedničkim inicijativama poput promocije tradicionalnih proizvoda, edukativnih kampanja, ekoloških akcija i razvoja održivih turističkih paketa. Međutim, da bi se postigao veći stepen participacije i prihvaćenosti upravljačkih odluka, neophodno je dodatno ojačati direktnu komunikaciju sa svim korisnicima prostora, naročito onima koji su do sada bili manje uključeni – ribarima, stočarima, zanatlijama i malim preduzetnicima.

Jedan od ciljeva razvoja zaštićenih područja u Crnoj Gori jeste zaustavljanje depopulacije i degradacije seoskih naselja, te obezbjeđivanje višeg kvaliteta života lokalnog stanovništva. Iako područje Nacionalnog parka Skadarsko jezero obiluje prirodnim resursima i turističkim potencijalom, razvoj je bio obilježen sporim ekonomskim rastom i ispod prosječnim pokazateljima u odnosu na nacionalni nivo. Negativni migracioni tokovi i socio-ekonomski izazovi i dalje predstavljaju prepreku održivom razvoju. U tom kontekstu, sprovedeno je i istraživanje kroz upitnike sa ciljem da se ispita uticaj Parka na lokalno stanovništvo, uključujući opštu situaciju, odnos prema zaštiti i procjenu dosadašnje saradnje. Međutim, zbog malog broja validnih odgovora, rezultati analize nisu validni, što ukazuje na potrebu za boljim metodama uključivanja zajednice u ovakve procese.

Dalji razvoj saradnje treba usmjeriti na formalizaciju Socioekonomskih foruma kroz delegiranje stalnih predstavnika iz relevantnih državnih institucija, koji mogu adekvatno odgovoriti na potrebe i izazove svih klastera. Istovremeno, potrebno je nastaviti s jačanjem participacije lokalnih aktera putem foruma, klastera i radionica, kako bi se postojeći mehanizmi dodatno osnažili i obezbijedilo njihovo kontinuirano i mjerljivo učešće u procesima donošenja odluka.

Poseban akcenat treba staviti na unapređenje saradnje s lokalnim proizvođačima, razvoj i promociju tradicionalnih proizvoda, očuvanje tradicionalnih praksi i održivo korišćenje prirodnih resursa.

Takođe, važno je dalje razvijati programe sertifikacije lokalnih proizvoda i usluga (geografski sertifikat) i inicirati otvaranje linija za finansiranje održivih praksi, kako bi lokalna zajednica imala jasne, dugoročne i mjerljive koristi od očuvane prirode i partnerstva sa Parkom.

Sveobuhvatan, transparentan i participativan pristup saradnji sa lokalnim zajednicama predstavlja ključni preduslov za dugoročno očuvanje izuzetnih prirodnih vrijednosti Nacionalnog parka Skadarsko jezero i unapređenje kvaliteta života stanovništva ovog područja, kroz razvoj partnerstva zasnovanog na povjerenju, zajedničkoj odgovornosti i principima održivog razvoja.

S obzirom na važnost ribarstva za lokalno stanovništvo, u narednom planskom periodu se planira dati u zakup privremene objekte u službi prvog iskrcaja ribe, oformiti nova mjesta za privez plovila i lokalnih preduzetnika i ribara te dati u zakup privremeni objekat u službi priveza plovila – ako se uspiju osigurati svi potrebni preduvjeti. Također se planira unaprijediti svijest o značaju očuvanja prirodne ihtiofaune, posebno među ribolovcima.

Zaključno, interakcija između lokalnih zajednica i Nacionalnog parka Skadarsko jezero pokazuje pozitivan trend, sa jasnim potencijalom za razvoj održivih modela upravljanja. Unapređenje participacije, jačanje komunikacije i bolja integracija lokalnih djelatnosti u razvojne planove Parka ostaju ključni prioriteti u narednom periodu, kako bi se obezbijedila ravnoteža između zaštite prirode i ekonomskih interesa zajednice**.**

3.6. Razvoj kapaciteta upravljača

Dugoročni cilj: ***Kadrovski i materijalni kapaciteti upravljača su ojačani.***

Efikasno funkcionisanje Parka kao i cjelokupnog preduzeća direktno zavisi od kvaliteta i kapaciteta zaposlenih, kao i od njihove stručne kompetencije, tehničke i stručne osposobljenosti. U tom kontekstu, kadrovski kapaciteti predstavljaju osnovu za realizaciju svih strateških ciljeva i realizaciju planiranih aktivnosti. S tim u vezi, JPNPCG je preduzelo već reviziju postojeće Sistematizacije radnih mjesta u smislu opisa poslova, stepena obrazovanja i broja potrebnih radnih mjesta.
U narednom petogodišnjem periodu, potrebno je da preduzeće preduzme niz mjera usmjerenih ka jačanju kadrovskih potencijala i to:

1. Sistematsko kadrovsko planiranje koje uključuje analizu potreba po službama i definisanje profila stručnjaka neophodnih za savremeno upravljanje parkovima.
2. Povećanje ulaganja u obuke i profesionalni razvoj, stručne kompetencije u stručnim službama.
3. Uvođenje sistema za praćenje učinka zaposlenih, radi bolje evaluacije, motivacije i usmjeravanja ka rezultatima.
4. Jačanje saradnje sa obrazovnim institucijama, kroz programe stručne prakse, zajedničkih istraživačkih projekata.

3.6.1. Pravni i planski okvir i interni akti

Specifični cilj 6.1: Pravni i planski okvir i interni akti JPNPCG odgovaraju potrebama upravljanja te je unapređena institucionalna koordinacija.

U dosadašnjem periodu prepoznato je više izazova koji utiču na efikasnost upravljanja i sprovođenja aktivnosti u okviru Nacionalnog parka Skadarsko jezero i JP za Nacionalne parkove Crne Gore. Prije svega, uočena je potreba za jasnijim definisanjem nadležnosti i formiranjem funkcionalnih međuinstitucionalnih radnih tijela koja bi obuhvatala relevantne aktere na državnom i lokalnom nivou, uključujući nadležna ministarstva, lokalne samouprave i Agenciju za zaštitu životne sredine. Nedostatak sistemske koordinacije do sada je otežavao rješavanje pitanja koja zahtijevaju zajednički pristup, pa će u narednom periodu prioritet biti uspostavljanje mehanizama redovne saradnje i razmjene informacija kroz zajedničke inicijative i sastanke. Kroz navedeno se planira riješiti pitanje studije revizije i PPPN-a te pitanje Programa objekata privremenog karaktra.
Takođe, prepoznata je potreba za prilagođavanjem Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta stvarnim potrebama upravljanja. Postojeća sistematizacija ne obezbjeđuje u potpunosti optimalan raspored poslova i zadataka, što se odražava na efikasnost i obim realizacije poslova. U narednom periodu planirano je redefinisanje radnih mjesta i funkcionalnih jedinica kako bi se osnažili stručni i operativni kapaciteti neophodni za sprovođenje zadataka iz nadležnosti JPNPCG/NP Skadarsko jezero.
U segmentu izrade i primjene unutrašnjih akata, iako su uvedene određene interne procedure koje su unaprijedile upravljanje, prepoznata je potreba za njihovim daljim usavršavanjem i ažuriranjem. U narednom periodu planirano je sistematsko sređivanje i dopuna postojećih akata, kako bi se osigurala veća doslijednost, transparentnost i praktična primjena u svakodnevnom radu.

U pogledu pravnog usklađivanja, iako su osnovni akti u skladu sa važećim propisima, evidentno je da česte izmjene zakonodavnog okvira zahtijevaju kontinuirano praćenje i bržu reakciju u ažuriranju internih dokumenata. Stoga će se u narednom periodu uspostaviti redovan mehanizam za praćenje propisa i usklađivanje pravnih akata, što će doprinijeti dosljednom poštovanju zakona i efikasnosti rada.
Dosadašnje učešće JPNPCG u izradi državnih i lokalnih planskih i strateških dokumenata ogleda se kroz učešće u radnim grupama, kao i dostavljanje mišljenja i komentara. Ova praksa će se nastaviti i ubuduće, kako bi interesi zaštite prirode bili uključeni u sve relevantne razvojne planove.
Zaključno, uočeni problemi i ograničenja ukazuju na potrebu nastavka sprovođenja svih navedenih aktivnosti, ali i intenziviranje radnih procesa u narednom periodu. Njihova realizacija je ključna za unapređenje institucionalne strukture, jačanje međusektorske saradnje, efikasnije upravljanje resursima i dosljednu primjenu zakonskih propisa, čime će se obezbijediti stabilniji i funkcionalniji sistem upravljanja Nacionalnim parkom Skadarsko jezero.

3.6.2. Kadrovski kapaciteti

Specifični cilj 6.2: Unaprijeđen nivo znanja i vještina zaposlenih u JPNPCG/NP Skadarsko jezero kroz sistematsku izgradnju kapaciteta i stručno usavršavanje.

Specifični cilj 6.3: Povećana opremljenost JPNPCG/NP Skadarsko jezero.

Analiza postojećih kapaciteta pokazuje da su službe i odjeljenja unutar sistema upravljanja raznovrsno pozicionirane, sa jasno definisanim zadacima, ali i sa izraženim razlikama u stepenu operativne spremnosti (Tabela 13).
Služba fizičke zaštite raspolaže znanjem i iskustvom u nadzoru terena i sprječavanju nelegalnih aktivnosti, ali se suočava sa izazovima poput nedostatka tehničke opreme i ograničenog broja kadrova, što otežava pokrivenost velikih površina Parka. Slično tome, služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture ima jasno definisane zadatke, ali nedostatak radne snage i opreme ograničava njen učinak, posebno tokom perioda pojačanog turističkog pritiska.
Administrativno-tehnički poslovi i služba za finansije pokazuju stabilnost u organizaciji i odgovornostima, ali i potrebu za kontinuiranim stručnim usavršavanjem kako bi se povećala efikasnost i smanjilo opterećenje drugih sektora. Služba za naplatu, iako funkcionalna, suočava se sa sezonskim izazovima i visokim radnim pritiskom, što ukazuje na potrebu za dodatnim kadrovskim jačanjem i digitalizacijom procesa.
Poseban izazov predstavlja služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, koja raspolaže stručnim kadrom i osnovnom tehničkom opremom, ali joj nedostaju specijalizovani profili, terenska vozila i digitalni alati. S obzirom na rastuće zahtjeve za monitoring i očuvanje resursa, neophodno je proširenje kapaciteta i uvođenje savremenih tehnologija.
Služba za promociju, edukaciju i marketing pokazuje potencijal kroz postojeće iskustvo i infrastrukturu, ali je ograničena sezonskim kadrovskim deficitom, nedostatkom znanja stranih jezika i digitalne opreme. S obzirom na potrebu za međunarodnom vidljivošću, ulaganje u edukaciju i modernizaciju promotivnih alata je od velikog značaja.
Služba za projekte i međunarodnu saradnju ima iskustvo u pripremi i realizaciji projekata, ali nedovoljna edukacija za EU fondove predstavlja rizik za propuštanje važnih razvojnih prilika.

Služba za javne nabavke funkcioniše kroz centralizovani sistem, ali joj nedostaje kadrova i kontinuirano stručno usavršavanje, što može dovesti do kašnjenja u realizaciji nabavki.
Na kraju, Služba za kontrolu i monitoring, iako stabilna po broju zaposlenih, suočava se sa tehničkim ograničenjima u nadzoru, te sa rastućim zahtjevima za izvještavanje i praćenje stanja na terenu.
Ova sveobuhvatna analiza ukazuje na potrebu za strateškim pristupom razvoju kapaciteta upravljača, kroz kadrovsko jačanje, tehničko opremanje, digitalizaciju procesa i kontinuiranu edukaciju. Samo na taj način moguće je osigurati efikasno, transparentno i održivo upravljanje nacionalnim parkovima u skladu sa savremenim standardima zaštite prirode.

Tabela 13: *Analiza stanja kadrovskih kapaciteta*

Služba / Odjeljenje	Snage	Slabosti	Prilike	Prijetnje	Ocjena stanja
Služba fizičke zaštite	- 24/7 nadzor i kontrola terena - Sprječavanje nelegalnih radnji - Poznavanje zakonskog okvira (NP, zaštita prirode, lica i imovine)	- Velika površina Parka otežava pokrivenost - Ograničena tehnička oprema (vozila, plovila, video nadzor, oružje) - Potreba za redovnim obukama i doškolovanjem	- Nabavka vozila, plovila i tehničke opreme - Redovne edukacije i doškolovanje - Uvođenje modernih sredstava prinude i video nadzora	- Krivična i prekršajna djela - Visoki zahtjevi za intervenciju s ograničenim kadrovima	Umjereno do loše
Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture	- Jasno definisani zadaci: čišćenje staza, odlaganje otpada, održavanje infrastrukture	- Nedovoljno radnika (9) - Nedostatak terenskog vozila - Ograničena materijalno-tehnička oprema	- Nabavka dodatnog vozila i opreme - Zapošljavanje dodatnog kadra - Bolja koordinacija sa komunalnim preduzećima	- Nesavjesno odlaganje otpada - Pritisak velikog broja posjetilaca	Umjereno
Odjeljenje za administrativno-tehničke poslove	- Evidencija i dokumentacija - Održavanje vozila i tehničke opreme - Komunikacija sa nadležnim organima	- Ograničeni ljudski resurs i- Kašnjenje administrativnih procesa može otežati rad drugih službi	- Digitalizacija procesa - Edukacije za poboljšanje administrativnog i tehničkog rada		Dobro
Odjeljenje za naplatu	- Postojanje sistema za naplatu ulaznica i taksi	- Nedovoljno osoblja u sezoni - Visok radni pritisak - Kašnjenje i gužve u naplati	- Zapošljavanje sezonskog kadra - Digitalni sistemi naplate - Edukacije za poboljšanje korisničkog iskustva		Umjereno
Služba za zaštitu prirodne i kulturne	- Stručnjaci za floru, faunu, šumarstvo i	- Nedostatak ključnih stručnjaka (npr.	- Proširenje kadra i stručnih profila	- Rast turističkog pritiska	Umjereno

Služba / Odjeljenje	Snage	Slabosti	Prilike	Prijetnje	Ocjena stanja
baštine i održivi razvoj	druge oblasti - Postojanje osnovne tehničke opreme i monitoring sistema	beskičmenjaci, održivi razvoj) - Nedovoljni kadrovski resursi - Ograničena oprema i terenska vozila - Nedostatak edukacija i digitalnih alata	- Edukacije iz GIS, monitoring tehnika, održivog razvoja - Nabavka digitalnih alata, dronova i terenske opreme	- Povećani zahtjevi za praćenje prirodnih resursa	
Služba za promociju, edukaciju i marketing	- Iskustvo u promociji, edukaciji i turizmu - Postojanje Centra za posjetioce	- Nedovoljno kadra u sezoni - Ograničeno znanje stranih jezika - Nedostatak digitalne opreme	- Kursevi stranih jezika - Edukacije iz digitalnog marketinga - Modernizacija sajta i promotivne opreme	- Visoki zahtjevi tokom turističke sezone - Potreba za međunarodnom vidljivošću	Umjereno
Služba za projekte i međunarodnu saradnju	- Iskustvo u pripremi i implementaciji projekata - Postojanje osnovnog kadrovskog jačanja (4+šef)	- Nedovoljno osoblja za sve obaveze - Nedostatak edukacija za EU fondove i projektno pisanje - Problemi sa prepoznavanjem JPNPCG kao neprofitnog subjekta	- Dalje jačanje kadrova - Edukacije i učešće u međunarodnim projektima - Pristup EU fondovima i međunarodnoj saradnji	- Rizik propuštanja projekata zbog nedostatka kapaciteta	Umjereno
Služba za javne nabavke	- Centralizacija nabavki za sve službe - Jasna sistematizacija	- Dva upražnjena radna mjesta - Potreba za kontinuiranim stručnim usavršavanjem - Rizik kašnjenja u nabavkama	- Popunjavanje upražnjenih mjesta - Edukacije i seminari za zakonodavstvo i procedure	- Povećan obim nabavki	Umjereno
Služba za finansije	- Dovoljno radnika za osnovne poslove - Jasna organizacija i odgovornosti	- Potreba za kontinuiranim stručnim usavršavanjem - Rizik pogrešnog knjiženja ili kašnjenja obračuna bez dodatnih obuka	- Edukacije za povećanje efikasnosti i smanjenje opterećenja drugih službi		Dobro
Služba za kontrolu i monitoring	- Stabilan broj zaposlenih (13) - Ključna služba za nadzor NP	- Nedostatak video nadzora u NP Skadarsko jezero - Ograničeni IT i	- Nabavka i instalacija video nadzora - Jačanje IT kapaciteta i	- Rizik nedovoljne pokrivenosti nadzora - Povećani zahtjevi za	Umjereno

Služba / Odjeljenje	Snage	Slabosti	Prilike	Prijetnje	Ocjena stanja
		serverski kapaciteti	softverskih rješenja	praćenje i izvještavanje	

U cilju unapređenja efikasnosti i kvaliteta rada Javnog preduzeća za nacionalne parkove, za potrebe ovog Plana upravljanja sprovedena je interna procjena kapaciteta ključnih službi i odjeljenja. Analiza je obuhvatila tri osnovna aspekta: ljudske resurse, tehničku opremljenost i razvijenost radnih procesa i nivo edukacije. Ocjene su izražene na skali od 1 do 5, pri čemu viša ocjena označava viši stepen razvijenosti (Tabela 14).

Služba fizičke zaštite i služba za održavanje higijene i infrastrukture pokazuju solidne kadrovske kapacitete (ocjena 3), ali istovremeno bilježe slabiju tehničku opremljenost (ocjena 2), što može ograničiti njihovu operativnu efikasnost. Radni procesi i edukacije ocijenjeni sa 3, što ukazuje na potrebu za dodatnim stručnim usavršavanjem.

Odjeljenja za administrativno-tehničke poslove i naplatu imaju uravnotežene kapacitete. Tehnička oprema i radni procesi su na zadovoljavajućem nivou, dok ljudski resursi pokazuju prostor za dodatno jačanje stručnosti.

Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj bilježi nisku ocjenu u domenu tehničke opreme (2) i edukacije (3), što ukazuje na potrebu za dodatnim ulaganjima u specijalizovane alate i obuke iz oblasti zaštite i očuvanja prirodnih vrijednosti.
Služba za promociju, edukaciju i marketing, kao i služba za javne nabavke, pokazuju stabilne kapacitete u svim kategorijama, sa ocjenama 3 i 4, ali bi dodatna digitalizacija i inovativni pristupi mogli unaprijediti njihov učinak.

Služba za projekte i međunarodnu saradnju ima dovoljno kadrovskih kapaciteta u pogledu ljudstva. Edukacija je ocijenjena sa 2, što sugeriše potrebu za dodatnim obukama u oblasti projektne dokumentacije i stranih jezika.

Služba za finansije pokazuje kadrovsku stabilnost (ocjena 4), dok tehnička oprema i radni procesi ostaju na zadovoljavajućem nivou.

Služba za kontrolu i monitoring ima nižu ocjenu u tehničkoj opremljenosti (2), što može ograničiti kvalitet praćenja i izvještavanja, dok su ostali aspekti ocijenjeni sa 3.

Ova skala omogućava jednostavno poređenje među službama i identifikaciju oblasti koje zahtijevaju dodatna ulaganja ili unapređenja. Na osnovu dobijenih ocjena, može se zaključiti da većina službi funkcioniše na umjerenom do dobrom nivou, ali da postoje izraženi izazovi u pogledu tehničke opremljenosti i kadrovskog jačanja, naročito u sektorima koji su operativno najopterećeniji ili direktno uključeni u terenski rad i međunarodnu saradnju.
Tabelarni prikaz koji slijedi daje pregled ocjena po službama i jasno ukazuje na prioritete za budući razvoj kapaciteta, s posebnim fokusom na edukaciju, digitalizaciju, tehničko osnaživanje i kadrovsko popunjavanje ključnih pozicija. Ovakav pristup omogućava strateško planiranje i usmjeravanje resursa ka oblastima koje imaju najveći potencijal za unapređenje ukupne efikasnosti sistema upravljanja nacionalnim parkovima.

Tabela 14: *Ocjena stanja kadrovskih kapaciteta*

Služba / Odjeljenje	Ljudski resursi	Tehnička oprema	Radni procesi / Edukacije
Služba fizičke zaštite	3	2	3
Služba za održavanje higijene i infrastrukture	3	2	3
Odjeljenje za administrativno-tehničke poslove	3	3	3
Odjeljenje za naplatu	2	3	3
Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	3	2	2
Služba za promociju, edukaciju i marketing	3	3	3
Služba za projekte i međunarodnu saradnju	3	3	2
Služba za javne nabavke	3	3	3
Služba za finansije	4	3	3
Služba za kontrolu i monitoring	3	2	3

Skala: 1 – vrlo loše; 2 – loše ; 3 – umjereno; 4 – dobro; 5 – izvrsno

NP Skadarsko jezero nema jasno obilježene granice na terenu, što predstavlja veliku prepreku i izazov za zaštitu i upravljanje prostorom parka. S tim u vezi, potrebno je da u saradnji sa organima državne uprave nadležnim za poslove šumarstva i zaštite životne sredine, organom uprave nadležnim za poslove katastra, gradskim opštinama i opštinama na čijoj se teritoriji nalazi park formirati radno tijelo koje će procijeniti finansiranja, budžet i dinamiku za utvrđivanje i obilježavanje jasnih granica Parka.

3.6.3. Saradnja sa drugim nacionalnim i međunarodnim organizacijama i institucijama

Specifični cilj 6.4: Osigurana saradnja na svim nivoima koja doprinosi razmjeni znanja, jačanju kapaciteta i unapređenom i održivom upravljanju NP Skadarsko jezero.

U periodu 2020–2025. godine zabilježen je značajan napredak u oblasti saradnje sa lokalnim i međunarodnim partnerima, koji je rezultirao brojnim projektima važnim za Nacionalni park Skadarsko jezero. Uspostavljanje Službe za projekte i međunarodnu saradnju predstavlja važan institucionalni iskorak u ovom periodu. Iako je formirana uz ograničene kadrovske i organizacione kapacitete, služba je efikasno odgovorila na izazove, uspostavila funkcionalnu mrežu partnerstava i otvorila pristup ranije nedostupnim izvorima finansiranja kada je u pitanju NP Skadarsko jezero.
Realizovani projekti obuhvatali su širok spektar tematskih oblasti, uključujući zaštitu biodiverziteta, održivo upravljanje vodama, borbu protiv zagađenja i upravljanje otpadom, promociju održivog turizma, kao i jačanje fizičke i institucionalne zaštite područja. Ovi projekti su sprovođeni u kompleksnom međusektorskom okruženju, uz aktivno učešće institucija sa lokalnog, nacionalnog i međunarodnog nivoa, što je doprinijelo jačanju kapaciteta upravljača i promociji NP Skadarsko jezero kao pouzdanog i vidljivog partnera u regionu.

Među najznačajnijim inicijativama izdvajaju se projekat EcoDaLLi, koji je omogućio testiranje inovativnih pristupa restauraciji vodenih ekosistema i uspostavljanje koncepta „Living Lab“ kroz digitalna rješenja i kružne usluge. Projekat For Clean Montenegro bio je fokusiran na suzbijanje zagađenja u zaštićenim područjima i aktivnu participaciju lokalnih zajednica u zaštiti prostora. Projekti podržani od strane EKO Fonda Crne Gore doprinijeli su unapređenju fizičke zaštite, kao i modernizaciji infrastrukture u funkciji očuvanja vodnih resursa. Posebno se ističe i PA.CON projekat, kojim je valorizovana ornitofauna u kontekstu razvoja eko-turizma i unaprijeđena prateća infrastruktura, uključujući rekonstrukciju centara za posjetioce, vidikovaca, postavljanje pontona, nabavku električnih bicikala i izgradnju solarne punionice.
U okviru prekogranične saradnje između Crne Gore i Albanije, značajan doprinos ostvaren je kroz realizaciju projekta „Sliv Skadarskog jezera – prekogranični rezervat biosfere“, finansiranog iz IPA programa prekogranične saradnje Crna Gora – Albanija. Projekat je odgovor na potrebu za integrisanim i koordinisanim upravljanjem zajedničkim prirodnim resursima u slivu Skadarskog jezera, koje se, uprkos višestrukim režimima zaštite, suočava sa pritiscima izazvanim neodrživim razvojem, nelegalnim aktivnostima i fragmentiranim planiranjem. Kroz projektne aktivnosti, iniciran je proces zajedničkog određivanja ovog područja kao UNESCO prekograničnog rezervata biosfere, u skladu sa principima programa „Čovjek i biosfera“. Time su postavljeni temelji za održivo i kolaborativno upravljanje u interesu očuvanja biodiverziteta i dobrobiti lokalnih zajednica s obje strane granice. Specifični doprinos projekta ogleda se u jačanju prekogranične koordinacije, razmjeni podataka i planiranju očuvanja prirodnih vrijednosti, kao i u sprovođenju konkretnih restauratorskih aktivnosti na terenu. U okviru projekta obezbijeđena je nova oprema za praćenje stanja biodiverziteta i pritisaka na ekosistem, čime je unaprijeđen kapacitet relevantnih institucija za zaštitu prirode u obje zemlje. Projekat je, pored očiglednog ekološkog značaja, poslužio i kao platforma za institucionalno učenje i jačanje povjerenja među partnerima u prekograničnom kontekstu.
Tokom 2025. godine, Nacionalni park Skadarsko jezero postao je dio prestižne međunarodne inicijative Wilder Parks, koju sprovodi međunarodna organizacija Rewilding Europe, čime je svrstan među svega deset nacionalnih parkova u Evropi odabranih da do 2030. godine dostignu status „Wilder Park“. Učešće u ovoj inicijativi predstavlja priznanje dosadašnjim naporima u oblasti očuvanja prirode, ali i obavezu ka daljem unapređenju upravljanja zasnovanog na obnovi prirodnih procesa, jačanju otpornosti ekosistema i smanjenju antropogenih pritisaka. Inicijativa podrazumijeva saradnju sa međunarodnim ekspertima i partnerskim institucijama, razmjenu znanja i strateško pozicioniranje NP Skadarsko jezero u evropskom okviru savremenih „rewilding“ praksi upravljanja zaštićenim područjima.
Centar za zaštitu i proučavanje ptica u okviru IUCN RESCOM programa započeo je realizaciju projekta „Povratak na tradicionalne prakse korišćenja zemljišta na vlažnim livadama Skadarskog jezera“, u septembru 2025.godine, koji će trajati do februara mjeseca 2027.godine. Projekat obuhvata mapiranje i kontrolu invazivnih biljnih vrsta (posebno *Amorpha fruticosa* i *Ailanthus altissima*) na području Golubovaca, organizaciju volonterskih akcija, mehaničko uklanjanje vegetacije na pilot parceli, kao i uvođenje kontrolisane ispaše kroz donaciju stoke radi dugoročnog održavanja livada. U okviru projekta potpisan je Memorandum o razumijevanju između CZIP-a i JPNPCG, što dodatno jača saradnju i koordinaciju aktivnosti u NP Skadarsko jezero. Realizacijom projekta doprinosi se smanjenju pritiska invazivnih vrsta i očuvanju vlažnih, močvarnih i plavnih staništa, čime se direktno podržava očuvanje biodiverziteta i ostvarenje ciljeva upravljanja zaštićenim područjem.

Postignuti rezultati ogledaju se u povećanoj vidljivosti NP Skadarsko jezero na regionalnoj i međunarodnoj sceni, jačanju administrativnih i operativnih kapaciteta kroz obuke i nove

tehničke resurse, povećanom institucionalnom učenju i razmjeni znanja kroz međunarodne forume, kao i direktnom doprinosu unapređenju stanja biodiverziteta i turističke ponude parka. Saradnja sa lokalnim i međunarodnim organizacijama u periodu 2020–2025. se može ocijeniti kao uspješna, sa jasnim i mjerljivim benefitima za očuvanje i upravljanje NP Skadarsko jezero.

3.6.4. Stalni objekti u vlasništvu NP Skadarsko jezero i objekti privremenog karaktera na području Parka

Specifični cilj 6.5: Objekti nad kojim pravo raspolaganja ima NP Skadarsko jezero su funkcionalni.

Specifični cilj 6.6: Korišćenje privremenih objekata je plansko i kontrolisano.

Stalni objekti

Stalni objekti Nacionalnog parka Skadarsko jezero imaju ključnu ulogu u funkcionisanju Parka, obavljanju administrativnih i stručnih poslova, kao i u razvoju i realizaciji ponude za posjetioce. Njihovo trenutno stanje je neujednačeno i zahtijeva različite nivoe održavanja i adaptacije.

Upravna zgrada na Vranjini predstavlja centralni upravni, informativni i edukativni objekat Parka. Iako funkcionalno obuhvata više sadržaja (suvenirnicu, Centar za posjetioce i ugostiteljski objekat u zakupu), zgrada je u lošem stanju i zahtijeva kompletnu adaptaciju kako bi ispunila savremene standarde rada, prijema i boravka posjetilaca.

Objekat za nadzornike na Vranjini koristi se za administrativno-tehničke potrebe Službe fizičke zaštite i Službe za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture. Objekat je u upotrebi, ali zahtijeva redovno i kontinuirano održavanje kako bi se obezbijedili adekvatni uslovi za rad zaposlenih. Pomoćni objekat – skladište, koristi se kao magacin i takođe zahtijeva redovno održavanje.

Centar za posjetioce u Virpazaru je adaptiran prije nekoliko godina i trenutno je u dobrom funkcionalnom stanju. Omogućava kvalitetan prijem posjetilaca i realizaciju edukativnih aktivnosti, uz potrebu za redovnim tehničkim održavanjem.

Objekat stare karaule u Podhumu, koji je dat na upravljanje Nacionalnom parku Skadarsko jezero, trenutno ne ispunjava svoju prvobitno planiranu namjenu Centra za posjetioce i istraživačke stanice. Objekat koristi Služba fizičke zaštite za kontrolu prostora Parka, i podrazumijeva tekuće održavanje.

Privremeni objekti

Program objekata privremenih objekata predviđa postavljanje objekata privremenog karaktera u cilju obezbjeđenja kvalitetnih sadržaja unutar Nacionalnog parka. Na osnovu Uredbe o povjeravanju dijela poslova Ministarstva prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine, Javno preduzeće za nacionalne parkove izdaje urbanističko-tehničke uslove (UTU). Urbanističko-tehnički uslovi se izdaju na osnovu smjernica iz Programa i omogućavaju tipizaciju objekata i njihovih sadržaja. Na osnovu UTU se izrađuje tehnička dokumentacija koja se dostavlja inspekcijskim organima prilikom prijave za postavljanje/izgradnju objekata. Na osnovu izdatih urbanističko-tehničkih uslova izrađuje se mapa sa lokacijama privremenih objekata, što omogućava precizno planiranje i kontrolu korišćenja prostora.

Program objekata privremenog karaktera za Nacionalni park Skadarsko jezero 2025-2029. godina još nije donesen jer važećim Prostornim planom posebne namjene iz 2001. godine

nijesu jasno definisane zone zaštite, pa je potrebno donijeti smjernice sa zonama zaštite kako bi se Program mogao usvojiti.
Postavljanje privremenih objekata strogo je definisano Programom, a njihovo prostorno pozicioniranje mora biti usklađeno sa režimima zaštite kako bi se izbjegao negativan uticaj na prirodna staništa, pejzažne vrijednosti i zaštićene biljne i životinjske vrste. Održivo upravljanje ovim sadržajima zahtijeva jasan nadzor, upotrebu prihvatljivih materijala i redovno održavanje, čime se osigurava njihova funkcionalnost bez narušavanja prirodnog ambijenta Parka.
Kako je prethodno navedeno, ova problematika se planira, između ostalog, rješavati i kroz međuinstitucionalna radna tijela.

3.6.5. Ostvarivanje uslova za efikasno sprovođenje Plana upravljanja

Specifični cilj 6.7: Baze podataka JPNPCG su redovno ažurirane te su uspostavljeni su mehanizmi za efikasno sprovođenje Plana upravljanja.

Evaluacija dosadašnjeg rada pokazuje da je sistematski pristup upravljanju resursima JPNPCG rezultirao značajnim postignućima, ali istovremeno opravdava potrebu za kontinuiranim unapređivanjem radnih procesa. Uspostavljanjem i ažuriranjem baze podataka na nivou JPNPCG, uključujući nabavku odgovarajućeg servera i obezbjeđivanje funkcionalnosti baze, predstavlja temelj za kvalitetno i efikasno upravljanje svim relevantnim informacijama. Takva baza podataka omogući će pravovremeno i tačno praćenje aktivnosti, kao i izradu svih strateških i finansijskih izvještaja, čime se obezbjeđuje efikasnost i transparentnost procesa upravljanja.
Na godišnjem nivou izrađuju su godišnji programi upravljanja i izvještaji o realizaciji godišnjih programa upravljanja, što omogućava praćenje ostvarivanja strateških ciljeva, identifikaciju mogućih odstupanja i pravovremenu korekciju planova.
Sličan princip primijenjen je u finansijskom upravljanju – godišnji finansijski planovi, kao i kvartalni i godišnji izvještaji o ostvarenju obezbjeđuju stabilnost, racionalno korišćenje sredstava i transparentnost. Izrada završnog računa i vođenje finansijskih dokumenata dodatno garantuju usklađenost sa propisima, kontrolu realizacije sredstava i podršku donošenju strateških odluka na osnovu preciznih podataka.
Planiranje i sprovođenje javnih nabavki organizovani su kroz godišnje planove i redovne izvještaje o realizaciji. Takav pristup omogućava optimalno korišćenje materijalnih i finansijskih resursa, pravovremeno izvršenje nabavki i minimiziranje rizika od kašnjenja ili nepravilnosti. Sprovođenje javnih nabavki dodatno obezbjeđuje dostupnost neophodnih resursa za realizaciju svih aktivnosti JPNPCG, čime se održava kontinuitet rada i ostvarivanje strateških ciljeva.
Upravljanje materijalnim resursima, kao i troškovima redovnog rada, ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi), službenih putovanja, goriva, režija i održavanja objekata, vozila i plovila, kao i pripadajućim troškovima (proporcionalni udio) Uprave JPNPCG, dodatno doprinosi efikasnosti organizacije obezbjeđujući dostupnost resursa potrebnih za sprovođenje aktivnosti u zemlji i inostranstvu, uz optimizaciju troškova i planiranje resursa.
Efikasno sprovođenje Plana upravljanja podrazumijeva i odgovarajuća sredstva iz državnog budžeta.
Sve ove aktivnosti zajedno predstavljaju temelje efikasne, transparentne i održive organizacije. Njihovo nastavak i dalji razvoj je neophodan kako bi se obezbijedila ažurnost

podataka, kvalitetno planiranje, kontrola resursa i finansijska stabilnost, što sve doprinosi dugoročnoj održivosti i uspješnom ostvarivanju strateških ciljeva JPNPCG.

3.6.6. Ostvarivanje uslova za efikasno sprovođenje Plana upravljanja

Specifični cilj 5.7: *Baze podataka JPNPCG su redovno ažurirane te su uspostavljeni mehanizmi za efikasno sprovođenje Plana upravljanja.*

Evaluacija dosadašnjeg rada pokazuje da je sistematski pristup upravljanju resursima JPNPCG rezultirao značajnim postignućima, ali istovremeno opravdava potrebu za kontinuiranim unapređivanjem radnih procesa. Uspostavljanjem i ažuriranjem baze podataka na nivou JPNPCG, uključujući nabavku odgovarajućeg servera i obezbjeđivanje funkcionalnosti baze, predstavlja temelj za kvalitetno i efikasno upravljanje svim relevantnim informacijama. Takva baza podataka omogućiće pravovremeno i tačno praćenje aktivnosti, kao i izradu svih strateških i finansijskih izvještaja, čime se obezbjeđuje efikasnost i transparentnost procesa upravljanja.
Na godišnjem nivou izrađuju su godišnji programi upravljanja i izvještaji o realizaciji godišnjih programa upravljanja, što omogućava praćenje ostvarivanja strateških ciljeva, identifikaciju mogućih odstupanja i pravovremenu korekciju planova.
Sličan princip primijenjen je u finansijskom upravljanju – godišnji finansijski planovi, kao i kvartalni i godišnji izvještaji o ostvarenju obezbjeđuju stabilnost, racionalno korišćenje sredstava i transparentnost. Izrada završnog računa i vođenje finansijskih dokumenata dodatno garantuju usklađenost sa propisima, kontrolu realizacije sredstava i podršku donošenju strateških odluka na osnovu preciznih podataka.
Planiranje i sprovođenje javnih nabavki organizovani su kroz godišnje planove i redovne izvještaje o realizaciji. Takav pristup omogućava optimalno korišćenje materijalnih i finansijskih resursa, pravovremeno izvršenje nabavki i minimiziranje rizika od kašnjenja ili nepravilnosti. Sprovođenje javnih nabavki dodatno obezbjeđuje dostupnost neophodnih resursa za realizaciju svih aktivnosti JPNPCG, čime se održava kontinuitet rada i ostvarivanje strateških ciljeva.
Upravljanje materijalnim resursima, kao i troškovima redovnog rada, ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi), službenih putovanja, goriva, režija i održavanja objekata, vozila i plovila, kao i pripadajućim troškovima (proporcionalni udio) Uprave JP, dodatno doprinosi efikasnosti organizacije obezbjeđujući dostupnost resursa potrebnih za sprovođenje aktivnosti u zemlji i inostranstvu, uz optimizaciju troškova i planiranje resursa.
Efikasno sprovođenje Plana upravljanja podrazumijeva i odgovarajuća sredstva iz državnog budžeta.
Sve ove aktivnosti zajedno predstavljaju temelje efikasne, transparentne i održive organizacije. Njihovo nastavak i dalji razvoj je neophodan kako bi se obezbijedila ažurnost podataka, kvalitetno planiranje, kontrola resursa i finansijska stabilnost, što sve doprinosi dugoročnoj održivosti i uspješnom ostvarivanju strateških ciljeva JPNPCG.

3.6.7. Postojeći načini i izvori finansiranja i mogućnosti dodatnih

Mogućnosti dodatnih načina i izvora finansiranja obuhvataju:

- **Državna i lokalna sredstva**: pregledi postojećih budžetskih linija koje su već predviđene za zaštitu prirode i razvoj turizma.
- **Donacije i međunarodni fondovi**: mogućnosti za korišćenje fondova EU, UNESCO-a, Globalnog fonda za zaštitu prirode i drugih organizacija.
- **Privatni sektor i partnerstva**: identifikovanje mogućnosti za partnerstva sa privatnim sektorom, turističkim operaterima i organizacijama koje se bave zaštitom prirode.
- **Uključivanje javnih i privatnih investicija** u ekološke projekte, održivi turizam i infrastrukturu parka.
- **Kontrola i izvještavanje o troškovima**: razvijanje mehanizama za efikasno praćenje i upravljanje troškovima.

U cilju planiranja rashoda za obavljanje poslova Javnog preduzeća i prihoda kao izvora finansiranja, izrađuje se Godišnji finansijski plan, radi stvaranja uslova za nesmetano i pravilno raspolaganje finansijskim sredstvima Javnog preduzeća.

Finansijski plan za jednu godinu se radi na bazi:

- prihoda i rashoda ostvarenih u prethodnoj godini,
- procjene troškova po osnovu aktivnosti predviđenih programima upravljanja za svaki park,
- procjene prihoda po osnovu korišćenja dobara i pružanja usluga u narednoj godini,
- Plana javnih nabavki,
- odobrenih sredstava državnim budžetom za narednu godinu.

Sredstva koja Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore ostvari na godišnjem nivou iz sopstvenih prihoda nijesu dovoljna za samostalno funkcionisanje i realizaciju tekućih i programskih aktivnosti, te se programske aktivnosti finansiraju uglavnom subvencijama iz državnog budžeta.

Sredstva za rad preduzeća obezbjeđuju se iz:

- budžeta Crne Gore;
- naknada za korišćenje dobara nacionalnih parkova (što je propisano članom 21 Zakona o nacionalnim parkovima);
- donacija;
- kredita;
- drugih izvora u skladu sa zakonom.

Priprema nacrta Godišnjeg finansijskog plana vrši se u okviru stručne službe Javnog preduzeća nakon čega slijedi usvajanje plana od strane Upravnog odbora Javnog preduzeća. Izvještavanje o realizaciji finansijskog plana prema Upravnom odboru vrši se kvartalno.

Na kraju kalendarske godine vrši se izrada Završnog računa (bilans stanja, bilans uspjeha, statistički aneks, promjene na kapitalu, tok gotovine, napomene uz finansijske izvještaje). Završni račun usvaja Upravni odbor Javnog preduzeća. Usvojeni Završni račun se predaje Poreskoj upravi Crne Gore.

Prihodi

Odlukom o visini i načinu obračuna i plaćanja naknada za korišćenje dobara nacionalnih parkova definisane su naknade u skladu sa članom 21 Zakona o nacionalnim parkovima, a odnose se na sljedeće:

- ulazak u nacionalni park;
- pružanje usluga posjetiocima (korišćenje vodiča, razgledanje zbirke, korišćenje informativno-edukativnog materijala i dr.);
- ugostiteljske, prodajne, smještajne i infrastrukturne objekte (stalne i privremene);
- iznajmljivanje i/ili korišćenje objekata i prostorija nacionalnog parka;
- korišćenje mineralnih sirovina;
- iznajmljivanje sredstava i opreme za sport i rekreaciju (čamaca, brodova, kajaka, bicikala i dr);
- organizovano posmatranje ptica;
- kampovanje;
- splavarenje i rafting;
- loženje vatre na posebno uređenim mjestima;
- džiping ture;
- parking;
- sportske i kulturne manifestacije;
- korišćenje plaža;
- trafo stanice;
- uspostavljanje zona sanitarne zaštite vodozahvata u sistemima javnog vodosnadbijevanja;
- korišćenje prostora za žičare, uspinjače i ski liftove;
- postavljanje privremenih objekata;
- postavljanje bilborda i reklamnih panoa;
- snimanje igranih i komercijalnih filmova, TV reklama i spotova;
- privredni i sportsko rekreativni ribolov;
- splavarenje i upotrebu plovila u sportsko-rekreativne svrhe;
- korišćenje imena i znaka nacionalnog parka;
- sakupljanje i branje šumskih plodova i gljiva u komercijalne svrhe;
- druge radnje, aktivnosti i djelatnosti u skladu sa zakonom.

Rashodi

Finansijska sredstva Javnog preduzeća troše se u skladu sa zakonom i opštim aktima preduzeća, donijetim odlukama, planovima i programima rada, zaključenim ugovorima i drugim aktima, u cilju izvršavanja obaveza i zadataka iz nadležnosti Javnog preduzeća, a odnose se na:

- investiciona ulaganja (izrada tehničke dokumentacije, elaborati, studije, geodetska snimanja, recenzije, izvođenje radova sa nadzorom);

- troškove tekućeg održavanja opreme, vozila, plovila, objekata i drugih osnovnih sredstava;
- monitoring i praćenje stanja životne sredine;
- ostale poslovne rashode (troškovi struje, vode, telefon, internet, reklama, zakup prostorija, kancelarijski materijal, održavanje higijene i ostali režijski troškovi);
- osnovna sredstva (nabavka opreme, vozila i dr);
- zarade i ostala lična primanja zaposlenih;
- prenesene aktivnosti.

3.7. Pregled potrebnih finansijskih sredstava

Planiranje godišnjeg finansijskog okvira zasniva se na ciljevima koji treba da se postignu. U skladu sa planiranim razvojem, urađene su projekcije finansijskih pokazatelja od jedne fiskalne godine. Pri tome su uzeti u obzir trendovi poslovanja iz prethodnih godina, kao i poslovna politika i strategija menadžmenta koja je usmjerena na budući rast i razvoj preduzeća. Takođe, analizirani su aktuelni ekonomski faktori, uključujući inflaciju i druge izazove koji utiču na domaću i svjetsku privredu.

Tabela 15: *Prikaz ukupnih rashoda i prihoda po godinama*

Elementi	2026	2027	2028	2029	2030	Ukupno
I Projektovani rashodi i ulaganja	1.646.280,00	1.870.930,00	2.094.480,00	2.144.730,00	2.244.380,00	**10.000.800,00**
II Projektovani sopstveni prihodi	1.298.000,00	1.362.900,00	1.431.000,00	1.502.600,00	1.577.700,00	**7.172.200,00**
Razlika (II-I)	-348.280,00	-508.030,00	-663.480,00	-642.130,00	-666.680,00	**-2.828.600,00**

Projektovani rashodi i ulaganja obuhvataju procjenu sredstava za sve aktivnosti iz Akcionog plana ovog Plana upravljanja. U okviru Akcionog plana, osim planskih aktivnosti, prikazani su troškovi redovnog rada, troškovi ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi), troškovi goriva, režija i održavanja objekata, vozila i plovila, kao i pripadajući troškovi (proporcionalni udio) Uprave JP, s obzirom na to da su radi obavljanja zajedničkih poslova i objedinjene funkcije svih nacionalnih parkova formirane službe zajedničkih poslova, a njihove aktivnosti se odvijaju u korist svih parkova, uključujući NP „Skadarsko jezero“.
Projektovani sopstveni prihodi prikazuju kontinuirani rast tokom petogodišnjeg perioda. U prvoj planskoj godini se očekuje donošenje nove Odluke o visini i načinu obračuna i plaćanja naknada za korišćenje dobara nacionalnih parkova. Ukoliko, iz nekog razloga, ne dođe do usvajanja nove Odluke, projektovani prihodi će izvjesno biti manji u odnosu na prikazanu procjenu.
Nedostajuća finansijska sredstva biće obezbijeđena kroz projekte, donacije i druge izvore, u skladu sa važećim zakonodavstvom, uzimajući u obzir definisane prioritete i dostupne mogućnosti.

U nastavku je tabelarni prikaz procijenjenih finansijskih sredstava po godinama prema tematskim oblastima, prioritetima i kategorijama aktivnosti.

Tabela 16: *Procjena sredstava za sprovođenje aktivnosti prema tematskim oblastima*

TEMATSKA OBLAST	G1	G2	G3	G4	G5
1	63.290,00	70.790,00	103.390,00	86.940,00	110.190,00
2	1.840,00	1.840,00	1.840,00	1.840,00	1.840,00
3	4.250,00	39.250,00	29.500,00	29.500,00	34.000,00
4	49.400,00	64.400,00	64.500,00	67.100,00	42.100,00
5	7.700,00	8.450,00	8.450,00	8.450,00	8.450,00
6	1.519.800,00	1.686.200,00	1.886.800,00	1.950.900,00	2.047.800,00
UKUPNO	**1.646.280,00**	**1.870.930,00**	**2.094.480,00**	**2.144.730,00**	**2.244.380,00**

Tabela 17: *Procjena sredstava za sprovođenje aktivnosti prema prioritetima*

PRIORITET	G1	G2	G3	G4	G5
1	1.573.090,00	1.671.490,00	1.895.090,00	1.954.640,00	2.037.290,00
2	45.090,00	143.590,00	168.540,00	130.740,00	77.740,00
3	28.100,00	55.850,00	30.850,00	59.350,00	129.350,00
UKUPNO	**1.646.280,00**	**1.870.930,00**	**2.094.480,00**	**2.144.730,00**	**2.244.380,00**

Tabela 18: *Procjena sredstava za sprovođenje aktivnosti prema kategorijama aktivnosti*

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	G1	G2	G3	G4	G5
Aktivno upravljanje	48.400,00	91.150,00	111.650,00	95.150,00	126.650,00
Aktivno upravljanje, Informisanje	10.000,00	10.000,00	10.000,00	10.000,00	10.000,00
Edukacija	13.000,00	13.000,00	13.000,00	13.000,00	13.000,00
Edukacija, Promocija	1.500,00	1.500,00	1.500,00	1.500,00	1.500,00
Edukacija, Saradnja	2.000,00	17.000,00	7.000,00	2.000,00	7.000,00
Infrastruktura	3.000,00	88.000,00	88.000,00	68.000,00	73.000,00
Infrastruktura, Aktivno upravljanje	14.000,00	14.000,00	14.000,00	14.000,00	14.000,00
Istraživanje	14.190,00	13.740,00	16.490,00	8.290,00	4.390,00
Istraživanje, Aktivno upravljanje	300,00	300,00	300,00	300,00	300,00
Jačanje kapaciteta upravljača	1.488.500,00	1.562.400,00	1.640.000,00	1.721.600,00	1.807.500,00
Komunikacija	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00
Monitoring	3.340,00	3.540,00	3.490,00	3.340,00	3.490,00
Održavanje	10.000,00	10.000,00	10.000,00	10.000,00	10.000,00
Održavanje, Infrastruktura	4.600,00	4.600,00	4.600,00	4.600,00	4.600,00
Planiranje	2.200,00	2.200,00	2.200,00	2.200,00	2.200,00
Podrška	400,00	1.150,00	1.150,00	1.150,00	1.150,00
Podrška, Promocija	1.500,00	1.500,00	1.500,00	1.500,00	1.500,00
Promocija	13.000,00	13.000,00	13.000,00	13.000,00	13.000,00
Promocija, Komunikacija	1.800,00	6.800,00	6.800,00	1.800,00	1.800,00
Regulacija	1.900,00	4.400,00	137.400,00	135.900,00	136.900,00
Regulacija, Infrastruktura	0,00	0,00	0,00	25.000,00	0,00
Regulacija, Saradnja	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00
Saradnja	6.250,00	6.250,00	6.000,00	6.000,00	6.000,00
Saradnja, Aktivno upravljanje	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00
Saradnja, Informisanje	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00
Saradnja, Podrška	4.200,00	4.200,00	4.200,00	4.200,00	4.200,00
Saradnja, Promocija	600,00	600,00	600,00	600,00	600,00
UKUPNO	**1.646.280,00**	**1.870.930,00**	**2.094.480,00**	**2.144.730,00**	**2.244.380,00**

Prikaz elemenata akcionog plana

TEMATSKA OBLAST 1: Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti

Dugoročni cilj: Populacije značajnih vrsta i stanišni tipovi kopnenih, vodenih, močvarnih i plavnih ekosistema su očuvani.

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
PODTEMA: KOPNENI EKOSISTEMI												
Specifični cilj 1.1: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune kopnenih ekosistema.												
Indikator specifičnog cilja 1.1: Karta distribucije stanišnih tipova napravljena. Definisano stanje vrsta i staništa. Definisane mjere upravljanja. Izrađena ček lista flore i faune.												
Istraživanje	**1.1.1**	Utvrditi stanja stanišnih tipova na ostrvima, kroz analizu dijagnostičkih vrsta	Izvještaj o stanju stanišnih tipova područja istraživanja	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.1.2**	Utvrditi stanje stanišnog tipa 5310 Šikare lovora (*Laurus nobilis*) kroz analizu dijagnostičkih vrsta na ostrvima jezera	Izvještaj o stanju stanišnog tipa	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	5,000.00	JPNPCG / Donacije
Istraživanje	**1.1.3**	Utvrditi stanje prioritetnog stanišnog tipa *6110 Zeljaste zajednice na krhotinama krečnjačkih i bazifilnih stijena (Alysso-Sedion albi) kroz analizu dijagnostičkih vrsta na ostrvima jezera	Izvještaj o stanju stanišnih tipova	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Istraživanje	**1.1.4**	Uraditi popis nacionalno /međunarodno značajnih biljnih taksona na ostrvima Skadarskog arhipelaga	Evidencija popisanih biljnih taksona	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.5**	Izraditi mapu distribucije stanišnih tipova na ostrvima Skadarskog arhipelaga na osnovu terenskih i GIS podataka istraživanja	Urađena QGIS mapa distribucije stanišnih tipova	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.6**	Sprovesti monitoring dnevnih leptira	Izvještaj o monitoringu dnevnih leptira	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.1.7**	Objediniti literaturne i terenske podatke o fauni gmizavaca*	Evidencija unesenih podataka u bazu	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.8**	Pratiti stanje faune gmizavaca i po potrebi predlagati mjere zaštite i očuvanja gmizavaca*	Broj popisanih vrsta gmizavaca i predložene mjere zaštite i očuvanja	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.1.9**	Procjeniti stanišne uslove i ekstremne faktore koji utiču na sive čaplje	Izvjestaj o identifikovanim ugroženim lokalitetima i mjera za njihovu zaštitu	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.1.10**	Izvršiti pregled literaturnih istraživanja sitnih sisara	Popis bibliografski opisanih prisutnih vrsta	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.1.11**	Sprovesti monitoring sitnih sisara	Izrađen i usvojen Protokol za istraživanja sitnih sisara; Lista prisutnih vrsta; Mapirana	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	2,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

			staništa sitnih sisara; Definisano stanje populacije značajnih vrsta faune sitnih sisara; Definisati upravljačke mjere									
Specifični cilj 1.2: Kopneni ekosistemi i vezane vrste su očuvani.												
Indikator specifičnog cilja 1.2: Kopneni ekosistemi i vezane vrste su u povoljnom stanju očuvanosti. Baza podataka za kontrolisanje ubiranja flore se redovno koristi. Stanje vezano za ubiranje divlje flore utvrđeno. Izrađena mapa staništa koja su pod pritiskom. Nelegalna sječa je smanjena. Nelegalna gradnja je smanjena.												
Aktivno upravljanje	**1.2.1**	Definisati areal rasprostranjenja i mjere suzbijanja širenja mungosa (*Herpestes aurupunctatus*)	Izrađena mapa distribucije vrste; Definisane mjere suzbijanja širenja mungosa	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.2.2**	Prema potrebi sprovodit mjere suzbijanja širenja mungosa (*Herpestes aurupunctatus*)	Izvještaj o sprovedenim mjerama suzbijanja širenja mungosa	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.2.3**	Stavljanje u funkciju vještačkih platformi (Pančeva oka) i reparacija prirodnih ostrva za kudravog pelikana *(Pelecanus crispus*)	Evidencija funkcionalnih platformi i repariranih ostrva	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje, Informisanje	**1.2.4**	Sprovoditi preventivne mjere zaštite od požara i drugih katastrofa	Evidencija sprovedenih edukativnih radionica i kampanja; Izvještaj o nabavci protivpožarne opreme	2						JPNPCG, Direktorat za vanredne situacije	50,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta / Donacije
Aktivno upravljanje	**1.2.5**	Prema potrebi, revitalizovati opožarene površine	Površina na kojoj je provedena revitalizacija	3						JPNPCG	20,000.00	JPNPCG / Donacije
Aktivno upravljanje	**1.2.6**	Izraditi i sprovoditi Plan gazdovanja šumama u privatnoj svojini u obuhvatu NP	Izrađen i realizovan Plan gazdovanja; broj izdatih rješenja za sječu; količina dozvoljene sječe (m^3)	1						JPNPCG	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.2.7**	Kontrolisati ubiranje divlje flore i gljiva u komercijalne svrhe	Evidencija izvršenih kontrola; Evidencija	1						Služba fizičke zaštite, Služba	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

			terenskih podataka unijetih u bazu							za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj		
Aktivno upravljanje	**1.2.8**	Izvršiti analizu stanja i mapirati staništa na kojima je vršeno ubiranje divlje flore i gljiva u komercijalne svrhe	Izvještaj o stanju sa mapom staništa koja su pod pritiskom ubiranja	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.2.9**	Sprovoditi terensku kontrolu i nadzor vezano za nelegalne sječe, posebno u kritičnim zonama uz saradnju s nadležnim institucijama	Zapisnici o izvršenim kontrolama	1						Služba fizičke zaštite	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.2.10**	Sprovoditi kontrolu prostora Parka u cilju suzbijanja nelegalne gradnje uz suradnju s nadležnim institucijama	Evidencija prijavljenih i procesuiranih nelegalnih objekata	1						JPNPCG, Građevinska inspekcija	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
PODTEMA: PODZEMNI EKOSISTEMI												
Specifični cilj 1.3: Utvrđeno je stanje i uspostavljen monitoring podzemnih ekosistema i vezanih vrsta.												
Indikator specifičnog cilja 1.3: Nacrti podzemnih objekata su izrađeni. Broj vrsta slijepih miševa i podzemne faune beskičmenjaka, definisano stanje njihovih populacija i skloništa.												
Istraživanje	**1.3.1**	Izraditi speleološki nacrt podzemnih objekata	Izrađen nacrt	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.3.2**	Istražiti faunu podzemne faune beskičmenjaka	Izvještaj o istraživanju podzemne faune beskičmenjaka	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.3.3**	Istraživati faunu slijepih miševa kroz uspostavljen standardizovan protokol	Izvještaj o istraživanju slijepih miševa	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	4,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Specifični cilj 1.4: Podzemni ekosistemi i vezane vrste su očuvani.												
Indikator specifičnog cilja 1.4: Stanje populacija slijepih miševa i podzmene faune beskičmenjaka je povoljno (povoljno stanje će se definisati nakon istraživanja).												
Aktivno upravljanje	**1.4.1**	Izvršiti reviziju Akcionog plana za očuvanje populacije slijepih miševa	Revidovan Akcioni plan	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.4.2**	Shodno preporukama Akcionog plana, sprovesti mjere očuvanja populacije slijepih miševa	Izvještaj o sprovedenim mjerama očuvanja	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	2,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
PODTEMA: MOČVARNI EKOSISTEMI												
Specifični cilj 1.5: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune močvarnih ekosistema.												
Indikator specifičnog cilja 1.5: Definisano stanje populacija *Marsilea quadrifolia* i *Caldesia parnassifolia*. Definisano stanje faune vodozemaca. Definisane mjere upravljanja.												
Monitoring	**1.5.1**	Pratiti stanje populacije *Marsilea quadrifolia* na lokalitetu Moračica	Izvještaj o stanju populacije	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	200.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.5.2**	Pratiti stanje populacije *Caldesia parnassifolia* na lokalitetu Koraćica	Izvještaj o nalazu i stanju populacije	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	300.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.5.3**	Pratiti stanje faune vodozemaca i po potrebi predlagati mjera zaštite i očuvanja vodozemaca*	Izvještaj o stanju faune vodozemaca; Predložene mjere zaštite i očuvanja	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.5.4**	Sprovoditi monitoring kolonijalnih vrsta ptica, primjenom standardizovanih metodologija	Izvještaj o stanju kolonijalnih i indikatorskih vrsta – brojnost, uspješnost gniježđenja, promjene u distribuciji i identifikacija faktora	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	2,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

			rizika po stabilnost kolonija								
Monitoring	**1.5.5**	Sprovoditi monitoring staništa kao i indikatorskih vrsta ptica - kudravog pelikana (*Pelecanus crispus),* patke crnke (*Aythya nyroca*) i malog kormorana (*Microcarbo pygmeus*)**	Izvještaj o sprovedenom praćenju stanja sa georeferenciranim podacima o brojnosti jedinki, rasprostranjenosti i veličini staništa za vrste, pritiscima, prijetnjama i preporukama za upravljanje	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	2,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.5.6**	Kartirati ključna staništa (gnijezdeće kolonije i hranilišta) na močvarnim staništima i na ostrvima***	Izvještaj o indentifikovanom broju staništa pogodnih za očuvanje kolonijalnih i migratornih vrsta	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	2,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 1.6: Močvarni ekosistemi i vezane vrste su očuvani.											
Indikator specifičnog cilja 1.6: Populacije *Marsilea quadrifolia* i *Caldesia parnassifolia* na lokalitetu Koraćica je u dobrom stanju očuvanosti. Nelegalni ribolov u močvarnim ekosistemima je kontrolisan.											
Aktivno upravljanje	**1.6.1**	Sprovoditi mjere očuvanja populacije *Marsilea quadrifolia* na lokalitetu Moračica	Izvještaj o sprovedenim mjerama očuvanja	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	20,000.00	JPNPCG / Donacije
Aktivno upravljanje	**1.6.2**	Po potrebi, sprovoditi mjere očuvanja populacije *Caldesia parnassifolia* na lokalitetu Koraćica	Izvještaj o sprovedenim mjerama očuvanja	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	40,000.00	JPNPCG / Donacije
Aktivno upravljanje	**1.6.3**	Sprovoditi pojačanu kontrolu u močvarnom dijelu jezera tokom mrijesta ribe	Izvještaj o sprovedenoj kontroli i uočenim nelegalnim	1						Služba fizičke zaštite	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

			aktivnostima tokom zabrane									
Aktivno upravljanje	**1.6.4**	Održavati postojeće platforme za gnijžđenje pelikana na lokalitetu Pančevo oko, eventualno uspostaviti nove	Evidencija održavanja postojećih platformi. Evidencija uspostavljanja novih platformi	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj. Služba fizičke zaštite	35,000.00	JPNPCG/Donacija
PODTEMA: VODENI EKOSISTEMI												
Specifični cilj 1.7: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring faune vodenih ekosistema.												
Indikator specifičnog cilja 1.7: Definisano stanje ihtiofaune. Definisano stanje populacije vidre. Definisane mjere upravljanja.												
Istraživanje	**1.7.1**	Vršiti istraživanja ihtiofaune u saradnji sa naučnim institucijama	Izvještaj o sprovedenim istraživanjima	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	**1.7.2**	Sprovoditi monitoring migratornih i zimovališnih vrsta, kroz zimske cenzuse vodenih ptica (IWC)**** (sprovodi se u vodenim i močvarnim ekosistemima)	Izvještaj o sprovedenom monitoringu s georeferenciranim podacima o rasprostranjenosti vodenih vrsta ptica	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	2,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.7.3**	Sprovesti istraživanja vidre kroz standardizovan protokol	Izvještaj o istraživanju vidre	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	2,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.7.4**	Analizirati preferenciju ishrane vidre (*Lutra lutra*)	Izvještaj o prehrambenoj raznolikosti ishrane vidre	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	4,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Istraživanje	**1.7.5**	Izvršiti genetičke analize populacije vidre	Definirana brojnost, polna i starosna struktura populacije	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, UCG-PMF	7,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	**1.7.6**	Definisati mjere zaštite vidre na osnovu dobijenih rezultata istraživanja	Definisane mjere zaštite	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 1.8: Vodeni ekosistemi i vezane vrste su očuvani.												
Indikator specifičnog cilja 1.8: Širenje invazivnih vodenih vrsta Egeria densa i Elodea canadensis je pod kontrolom. Mrijestilišta riba su očuvana. Vidra je u povoljnom stanju. Izvještaj o sprovedenim mjerama reintrodukcije jadranske jesetre. Brodari poštuju pravila ponašanja.												
Aktivno upravljanje	**1.8.1**	Kontrolisati stanje na terenu i mapirati promjene u staništu vezano za invazivne vodene vrste *Egeria densa* i *Elodea canadensis*	Izvještaj o stanju sa mapom staništa koja su pod pritiskom; Broj lokaliteta sa izrađenim GIS mapama invazivnih vrsta	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.8.2**	Implementisati Akcioni plan za uklanjanje invazivnih vrsta (*Egeria densa* i *Elodea canadensis*)	Sprovedene mjere za uklanjanje invazivnih vodenih vrsta	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	30,000.00	JPNPCG / Donacije
Aktivno upravljanje	**1.8.3**	U skladu sa Zakonom o stranim invazivnim vrstama sprovoditi upravljanje u koordinaciji sa nadležnim institucijama	Inicijativa prema nadležnim institucijama; Evidencija sprovođenja upravljanja invazivnim vrstama	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Aktivno upravljanje	**1.8.4**	Shodno rezultatima istraživanja sprovesti mjere zaštite vidre	Vibracione trake postavljene na magistralnom putu	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Uprava za saobraćaj	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.8.5**	Ukoliko ribarska osnova pokaže opravdanost, sprovesti reintrodukciju jadranske jesetre	Izvještaj o sprovedenim mjerama reintrodukcije	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, MPŠV, AZŽS, Rewilding Europe	25,000.00	JPNPCG / Donacije
Aktivno upravljanje	**1.8.6**	U saradnji sa nadležnim institucijama sprovoditi kontrolu snage motora za kretanje plovila na jezeru	Zapisnici o izvršenim kontrolama	3						Služba fizičke zaštite, nadležne institucije	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.8.7**	Revidirati ugovore s brodarima s ciljem uvrštavanja mjera zaštite prirode i životne sredine	Revidirani ugovori s brodarima	2						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.8.8**	Vidno istaknuti pravila ponašanja u zaštićenim područjima na turističkim plovilima	Pravila ponašanja istaknuta na turističkim brodovima	3						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove, Služba za promociju, marketing i turizam	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**1.8.9**	Sprovoditi kontrolu i nadzor turističkih i rekreativnih plovila u saradnji s turističkom i ekološkom inspekcijom	Zapisnici o izvršenim kontrolama	1						Direktor Parka, Služba fizičke zaštite, Turistička inspekcija, Ekološka inspekcija	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Aktivno upravljanje	**1.8.10.**	Strogo zabraniti prilaz plovilima u periodu gniježđenja za pojedine kolonijalne vrste ptica	Na terenu obilježeni značajni lokaliteti za gniježđenje ptica; Izvještaji nadzora o kršenju pravila	1						Direktor Parka, Služba fizičke zaštite, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
PODTEMA: PLAVNI EKOSISTEMI											
Specifični cilj 1.9: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring flore i faune plavnih ekosistema.											
Indikator specifičnog cilja 1.9: Definisan areal i stanje populacije vrste *Edraianthus dalmaticus*.											
Istraživanje	**1.9.1.**	Uraditi istraživanja *Edraianthus dalmaticus* na lokalitetu Rijeka Crnojevića	Izvještaj o nalazu i stanju populacije	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	400.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 1.10: Plavni ekosistemi i vezane vrste su očuvani.											
Indikator specifičnog cilja 1.10: Širenje invazivne vrste *Amorpha fruticosa* je pod kontrolom.											
Aktivno upravljanje	**1.10.1.**	Implementirati Akcioni plan za uklanjanje invazivne vrste *Amorpha fruticosa*	Izvještaj o sprovođenju mjera uklanjanja invazivnih vrsta	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	50,000.00	JPNPCG / Donacije
PODTEMA: KLIMATSKE PROMJENE											
Specifični cilj 1.11: Postojeći i budući uticaj klimatskih promjena na vrijednosti područja je procijenjen te su, prema potrebi, preduzete mjere ublažavanja i prilagođavanja.											
Indikator specifičnog cilja 1.11: Prikupljeni su i analizirani podaci relevantni za praćenje klimatskih promjena (meteorološki podaci). Utvrđeni su trendovi promjena te su prepoznati pritisci od klimatskih promjena na vrijednosti područja. Prema potrebi, definisane su smjernice za sprovođenje mjera ublažavanja i prilagođavanja. Prema potrebi, sprovedene su mjere ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene.											

Monitoring	**1.11.1.**	Identifikovati pritiske od klimatskih promjena na vrijednosti područja	Izvještaj o identifikovanim pritiscima od klimatskih promjena; Evidentirani pritisci, promjene i stanje ekosistema od klimatskih promjena	3						JPNPCG	1,500.00	JPNPCG / Donacije
Aktivno upravljanje	**1.11.2.**	Sprovoditi mjere očuvanja koje doprinose ublažavanju klimatskih promjena (dio se sprovodi kroz aktivnosti prethodnih specifičnih ciljeva)	Evidencija realizovanih monitoring ciklusa; Broj učesnika na obukama; Evidencija lokaliteta sa sprovedenim adaptivnim mjerama (npr. popunjavanje sadnicama, zaštita tla, mikrolokalne intervencije i dr)	3						JPNPCG	10,000.00	JPNPCG / Donacije

Napomena:
*** Aktivnost će se sprovoditi u svim ekosistemima - kopneni, vodeni, močvarni, plavni, podzemni ekosistemi.**
**** Aktivnost će se sprovoditi u močvarnim i kopnenim ekosistemima.**
***** Aktivnost će se sprovoditi u močvarnim, kopnenim i vodenim ekosistemima.**
****** Aktivnost će se sprovoditi u vodenim i močvarnim ekosistemima.**

Evidencija *predstavlja sistematsko vođenje zapisa o sprovedenim aktivnostima, događajima ili prikupljenim podacima u okviru realizacije Plana upravljanja. Vodi se u pisanom ili elektronskom obliku i sadrži osnovne informacije o aktivnosti (datum, opis, lokaciju po potrebi, učesnike i ostvareni rezultat), te služi kao dokaz realizacije aktivnosti i osnova za praćenje i izvještavanje o sprovođenju Plana upravljanja.*

TEMATSKA OBLAST 2: Očuvanje kulturno-istorijskih vrijednosti

Dugoročni cilj: Kulturno-istorijske i etnografske vrijednosti i potencijali su očuvani, unaprijeđeni, valorizovani i prezetovani.

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Specifični cilj 2.1: Kulturna baština je inventarisana, evaluirana, očuvana i prezentovana.												

Indikator specifičnog cilja 2.1: Elementi kulturne baštine popisani. Inicijative za uspostavljanje zaštite kulturnih dobara pokrenute. Manifestacije, sajmovi, izložbe i kulturno-umjetnički programi realizovani.											
Istraživanje	**2.1.1**	Inventarisati i dokumentovati nematerijalnu kulturnu baštinu Parka	Evidencija popisanih elemenata nematerijalne kulturne baštine	2						Služba za promociju, marketing i turizam	1,700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Aktivno upravljanje	**2.1.2**	Pokretati inicijative za uspostavljanje zaštite kulturnih dobara na osnovu istraživačkih nalaza i drugih dokaza o svojstvu, osobenosti i značaju tog dobra	Evidencija pokrenutih inicijativa i broj zaštićenih kulturnih dobara	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Informisanje	**2.1.3**	Unaprijediti nematerijalnu kulturnu baštinu kroz osmišljavanje i realizovanje manifestacija, sajmova, izložbi i kulturno-umjetničkih programa	Evidencija organizovanih manifestacija, sajmova i izložbi i kulturno umjetničkih programa	2						Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, Lokano stanovništvo, KUD-ovi	5,000.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka
Istraživanje, Aktivno upravljanje	**2.1.4**	Učestvovati u projektima istraživanja, i sprovođenja mjera zaštite i prezentacije kulturnog nasljeđa, koje implementiraju nadležne institucije zaštite	Evidencija odrađenih projekata	2						Služba za promociju, marketing i turizam UZZKD, MKM, JUCZKACG, CANU	1,500.00	JPNPCG / Donacije

***Evidencija** predstavlja sistematsko vođenje zapisa o sprovedenim aktivnostima, događajima ili prikupljenim podacima u okviru realizacije Plana upravljanja. Vodi se u pisanom ili elektronskom obliku i sadrži osnovne informacije o aktivnosti (datum, opis, lokaciju po potrebi, učesnike i ostvareni rezultat), te služi kao dokaz realizacije aktivnosti i osnova za praćenje i izvještavanje o sprovođenju Plana upravljanja*

TEMATSKA OBLAST 3: Održivo korišćenje prirodnih dobara

Dugoročni cilj: Održivo upravljanje prirodnim resursima Parka u skladu sa očuvanjem biodiverziteta i tradicionalnih načina privređivanja.

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Specifični cilj 3.1: Održivo upravljanje ribarstvom i ribolovnim aktivnostima radi očuvanja vodenih i močvarnih ekosistema Parka.												
Indikator specifičnog cilja 3.1: Populacije ciljnih vrsta riba su stabilne ili u porastu.												
Saradnja	**3.1.1**	Sarađivati na izradi ribolovne osnove za Skadarsko jezero	Stručni saradnik učestovao u izradi ribolovne osnove; Na osnovu ribolovne osnove utvrđeno stanje ihtiofaune i date mjere upravljanja	1						Direktor Parka, Služba fizičke zaštite, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Ministarstvo proljoprivrede šumarstva i vodoprivrede	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**3.1.2**	Na osnovu ribolovne osnove utvrditi stanje ihtiofaune i mjere upravljanja	Utvrđeno stanje ihtiofaune; Propisane mjere upravljanja	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Ministarstvo proljoprivrede šumarstva i vodoprivrede
Aktivno upravljanje	**3.1.3**	Vršiti evidenciju ulova u bazi podataka u saradnji sa udruženjem ribara i Ministarstvom poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	Baza za evidenciju ulova koju će voditi Ministratvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	3						Ministarstvo proljoprivrede šumarstva i vodoprivrede	5,000.00	JPNPCG / Ministarstvo proljoprivrede šumarstva i vodoprivrede

Aktivno upravljanje	**3.1.4**	Označiti ribolovne alate	Ribolovni alati su adekvatno označeni (bove)	1						Direktor Parka, Služba fizičke zaštite, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	20,000.00	Ministarstvo proljoprivrede šumarstva i vodoprivrede
Aktivno upravljanje	**3.1.5**	Obilježiti ribarska oka na terenu	Ribarska oka obilježena na terenu (bove)	2						Direktor Parka, Služba fizičke zaštite, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**3.1.6**	Sprovoditi pojačane mjere kontrole i nadzora ribarskih oka	Izvještaj o sprovednim mjerama kontrole i nadzora (uređene stražarske kućice, angažovani nadzornici u kontroli)	2						Služba fizičke zaštite	100,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Aktivno upravljanje	**3.1.7**	Sa Ministarstvom poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede raditi na daljem uređenju privrednog ribolova	Zapisnici sa zajedničkih sastanaka; Evidencija mjera predloženih od JPNPCG (novi podzakonski akti, ribolovna naredba)	2						JPNPCG, spoljni saradnici	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Aktivno upravljanje	**3.1.8**	Tokom ribarske zabrane intenzivno sarađivati s nadležnim inspekcijama vezano za kontrolu plasiranja ribe	Zapisnici o izvršenim kontrolama	1						JPNPCG, inspektor za ribartsvo	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	**3.1.9**	Davati stručnu podršku tokom procesuiranja nelegalnih ribolovnih aktivnosti	Broj stručnih mišljenja ihtiologa	1						JPNPCG	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Evidencija *predstavlja sistematsko vođenje zapisa o sprovedenim aktivnostima, događajima ili prikupljenim podacima u okviru realizacije Plana upravljanja. Vodi se u pisanom ili elektronskom obliku i sadrži osnovne informacije o aktivnosti (datum, opis, lokaciju po potrebi, učesnike i ostvareni rezultat), te služi kao dokaz realizacije aktivnosti i osnova za praćenje i izvještavanje o sprovođenju Plana upravljanj*

TEMATSKA OBLAST 4: Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija

Dugoročni cilj: Raznovrsni programi edukacije i interpretacije prožeti sa prilagođenom infrastrukturom, unaprijeđenom turističkom ponudom i jasno uspostavljenim pravilima ponašanja usmjeravaju posjetioce na očuvanje prirode, omogućavajući siguran boravak i prezentaciju vrijednosti Parka.

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Specifični cilj 4.1: Sistem edukacije i interpretacije prirodnih i kulturnih vrijednosti Nacionalnog parka Skadarsko jezero razvijen i unaprijeđen do 2030. godine.												
Indikator specifičnog cilja 4.1: Popis edukativnih programa. Popis edukativnih materijala. Statistika sprovođenja edukativnih programa. Statistika sprovođenja obilježavanja značajnih ekoloških datuma i drugih događaja. Statistika sprovođenja programa obilaska Parka.												
Edukacija	**4.1.1**	Razvijati i sprovoditi postojeće edukativne programe za školsku populaciju	Evidencija sprovedenih edukativnih radionica i šetnji prema postojećim edukativnim programima; Broj učesnika; Evidencija novih edukativnih programa	1						Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Obrazovne ustanove, Ministarsvto prosvjete, nauke i inovacija	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Edukacija, Promocija	**4.1.2**	Obilježavati značajne ekološke datume i druge događaje	Evidencija održanih događanja godišnje; Broj učesnika; Razvijen interpretativni program	1						Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, lokalno stanovništvo, Obrazovne ustanove	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija, Promocija	**4.1.3**	Izraditi i sprovoditi program obilaska Parka	Osmišljen i izrađen program obilaska Parka; Broj realizovanih obilazaka	2						Direktor JPNPCG, Direkor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, lokalno stanovništvo i pružaoci usluga, Interpret Europe	2,500.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka
Edukacija	**4.1.4**	Pripremiti, dizajnirati i izraditi edukativni materijal	Evidencija izrađenog materijala	2						Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	4,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 4.2: Poboljšana posjetilačka infrastruktura i raznovrsna turistička ponuda omogućavaju posjetiocima svih uzrasta i interesovanja kvalitetno uživanje i doživljaj Parka.												
Indikator specifičnog cilja 4.2: Evidencija i stanje staza (edukativnih, tematskih, planinarskih i biciklističkih) i sistema signalizacije. Evidencija i stanje prateće infrastrukture. Evidencija turističke ponude Parka. Statistika turističke ponude Parka. Izložbena postavka Centra za posjetioce uređena.												

Održavanje, Infrastruktura	**4.2.1**	Redovno održavati i po potrebi unaprijediti staze i sistem signalizacije i markacije u Parku (edukativne, tematske, pješačke, planinarske)	Evidencija obnovljenih elemenata informativne i edukativne signalizacije; Izvještaj o uređenju i broj unaprijeđenih staza	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, PSCG, TO sa prostora Parka	20,000.00	JPNPCG / Donacije / PSCG
Održavanje, Infrastruktura	**4.2.2**	Unaprijediti biciklističke staze kroz saradnju sa Biciklističkim savezom Crne Gore	Izvještaj o uređenju biciklističkih staza, broj unaprijeđenih staza	2						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, BSCG, TO sa prostora Parka	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Infrastruktura, Aktivno upravljanje	**4.2.3**	Unaprijediti postojeću i pokrenuti izgradnju nove prateće infrastrukture na području Parka (npr. nadstrešnice pristup o.s.i., turistički mobilijar, expo prostor, kontrolno naplatni punktovi, ulazi u Park, vidikovci, parking mjesta)	Evidencija unaprijeđene infrastrukture; Evidencija nove infrastrukure	1						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	70,000.00	JPNPCG / Donacije
Regulacija, Infrastruktura	**4.2.4**	Izraditi i postaviti najavne, glavne i informativne table ka i u Parku	Evidencija postavljenih tabli	2						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, Opštine, TO sa prostora Parka, Ministarstvo saobraćaja	25,000.00	JPNPCG / Opštine / TO sa prostora Parka / Ministarstvo saobraćaja
Promocija	**4.2.5**	Unaprijediti postojeću turističku ponudu Parka	Izvještaj o unaprijeđenju turističke ponude	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	30,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Infrastrukt ura	**4.2.6**	Unaprijediti postojeću izložbenu postavku centara za posjetioce na Vranjini i Virpazaru	Izvještaj o uređenju izložbenih postavki	2						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 4.3: Osiguran i razvijen sistem posjećivanja sa planom upravljanja posjetiocima uz afirmisana pravila ponašanja.												
Indikator specifičnog cilja 4.3: Mišljenja, potrebe i očekivanja posjetilaca se redovno prate. Plan upravljanja posjetiocima je donešen i sprovodi se. Pravila ponašanja su jasno istaknuta u Parku.												
Komunikaci ja	**4.3.1**	Istražiti mišljenja, potrebe i očekivanja posjetilaca putem anketa (uz postavljene digitalne ankete na sajtu)	Sprovedeno anketno istraživanje i izrađen izvještaj o analizi podataka	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Jačanje kapaciteta upravljača	**4.3.2**	Koristiti, održavati i unaprijeđivati sistem za elektronsku kontrolu i praćenje naplate ulaznica i ostalih naknada i sistem za online kupovinu ulaznica	Izvještaj o softverskim korektivnim mjerama; Izrađen izvještaj o broju posjetilaca; Izvještaji za potrebe drugih službi; Aplikacije za naplatu redovno ažurirane; Softver za praćenje i kontrolu redovno ažuriran; Broj obuka za korišćenje aplikacija i softvera; Izvještaji o broju intervencija; Broj elektronskih aktivacija novih prodajnih mjesta; Broj otvorenih i zatvorenih korisničkih naloga; Broj sastanaka sa spoljnim saradnicima	1						Služba za promociju, marketing i turizam	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Istraživanje	**4.3.3**	Izraditi studiju kapaciteta nosivosti za najposjećenije lokalitete u Parku, i plan upravljanja posjetiocima	Izrađena studija nosivosti; Izrađen Plan	1						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	25,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**4.3.4**	Regulisati broj posjetilaca u najopterećenijim zonama *(nakon izrađene Studije kapaciteta nosivosti i dosenog Plana upravljanja posjetiocima)*	Izvještaj o kretanju i broju posjetilaca	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	2,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija	**4.3.5**	Promovisati "leave no trace" princip među posjetiocima	Pravila odgovornog ponašanja jasno su istaknuta i promovisana u Parku	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 4.4: Javnost je informisana o najznačajnijim aktivnostima Nacionalnog parka Skadarsko jezero u cilju zaštite, očuvanja i promocije zaštićenog područja.												
Indikator specifičnog cilja 4.4: Statistika web sajta. Statistika mobilne aplikacije. Evidencija i statistika PR kampanja i pojavljivanja u medijima. Evidencija i statistika promotivnog i korporativnog materijala. Godišnjak JPNPCG izrađen svake godine. Evidencija promocije Parka putem drugih aktera. Trend rasta interakcija s javnošću.												
Promocija, Komunikacija	**4.4.1**	Izraditi novi web sajt i ažurirati mobilnu aplikaciju JPNPCG	Novi web sajt je u funkciji; Ažurirana mobilna aplikacija; Ažurirani podaci o NP Skadarsko jezero na novom sajtu	1						Direktor JPNPCG, Služba za promociju, marketing i turizam	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Promocija, Komunikacija	**4.4.2**	Sprovoditi PR kampanje i sarađivati sa medijima	Izvještaj o sprovedenim kampanjama; Evidencija medijskih nastupa predstavnika JPNPCG; Broj objavljenih tekstova	1						Direktor JPNPCG, Služba za promociju, marketing i turizam	7,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Promocija	**4.4.3**	Pripremiti, dizajnirati i izraditi promotivni i korporativni materijal	Evidencija izrađenog materijala	1						Služba za promociju, marketing i turizam	15,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija	**4.4.4**	Učestvovati na turističkim sajmovima	Evidencija međunarodnih i nacionalnih turističkih sajmova na kojima je JPNPCG uzelo učešće	1						Direktor JPNPCG, Služba za promociju, marketing i turizam	15,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija, Komunikacija	**4.4.5**	Izraditi godišnjak (*annual report*) JPNPCG	Izrađen godišnjak	2						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija, Komunikacija	**4.4.6**	Objavljivati promotivne i informativne tekstove na zvaničnim kanalima komunikacije JPNPCG i raditi analizu reakcija	Broj objavljenih tekstova; Broj izvještaja sa statistikama	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija	**4.4.7**	Podržati manifestacije i događaje drugih aktera u cilju promocije Parka	Evidencija održanih manifestacija i događaja	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, Opštine Parka	5,000.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka / Opštine Parka

***Evidencija** predstavlja sistematsko vođenje zapisa o sprovedenim aktivnostima, događajima ili prikupljenim podacima u okviru realizacije Plana upravljanja. Vodi se u pisanom ili elektronskom obliku i sadrži osnovne informacije o aktivnosti (datum, opis, lokaciju po potrebi, učesnike i ostvareni rezultat), te služi kao dokaz realizacije aktivnosti i osnova za praćenje i izvještavanje o sprovođenju Plana upravljanja*

TEMATSKA OBLAST 5: Saradnja sa lokalnom zajednicom

Dugoročni cilj: Razvijena održiva i participativna lokalna zajednica koja, kroz efikasnu koordinaciju i transparentnu komunikaciju, aktivno doprinosi očuvanju prirode i kulturnog nasljeđa, odgovorno koristi prirodne resurse i podstiče lokalni razvoj.

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Specifični cilj 5.1: Unaprijeđena komunikacija i uključenost lokalne zajednice u procesima odlučivanja.												
Indikator specifičnog cilja 5.1: Procenat lokalne zajednice i aktera koji aktivno učestvuju u forumima, klasterima i konsultacijama.												
Saradnja, Podrška	**5.1.1**	Unaprijediti rad Socio-ekonomskog foruma	Imenovani su formalni predstavnici instituicija i organizacija; Plan rada foruma; Evidencija održanih foruma/klastera godišnje; Evidencija izrađenih i usvojenih evalucionih izvještaja godišnje; Evidencija preporuka iz evaluacije koje su implementirane u radu NP-a; Evidencija podržanih lokalnih inicijativa	1						Nadležne institucije i organizacije, Lokalna zajednica, NP Skadarsko jezero, JPNPCG	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Podrška	**5.1.2**	Uspostaviti i sprovoditi ostale mehanizme dvosmjerne i transparentne komunikacije (klasteri, online kanali, dan otvorenih vrata)	Broj aktivnih klastera koji funkcionišu u Parku; Ažurirana baza klastera; Uspostavljeni i funkcionalni online komunikacioni kanali; Uspostavljen Dan otvorenih vrata za direktnu komunikaciju sa lokalnim stanovništvom; Procenat učesnika iz lokalne zajednice koji smatraju da su	1						JPNPCG, Lokalna zajednica	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

			adekvatno informisani (anketa)								
Saradnja, Podrška	**5.1.3**	Povećati zastupljenost ciljnih grupa u rad foruma i klastera (NVO, poljoprivrednici, turistički sektor, mjesne zajednice, dijaspora)	Evidencija održanih sastanaka foruma/klastera prema ciljnim grupama; Evidencija izrađenih i usvojenih evalucionih izvještaja godišnje; Evidencija preporuka iz evaluacije koje su implementirane u radu NP-a	1						JPNPCG, Lokalna zajednica	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Podrška	**5.1.4**	Podržavati organiziranje tematskih radionica za lokalnu zajednicu u Parku (razmjena iskustva, promocija dobrih praksi)	Evidencija održanih edukacija/radionica godišnje; Evidencija učesnika iz lokalne zajednice; Evidencija inicijativa koje su pokrenute	1						JPNPCG, Lokalna zajednica	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija	**5.1.5**	Unaprijediti edukaciju i svijest o značaju očuvanja prirodne ihtiofaune, posebno među ribolovcima.	Broj održanih sastanaka	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštie i održivi razvoj, Direktor parka, Udruženja ribolovaca, ribolovci	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 5.2: Lokalna zajednica ima jasne benefite od očuvane prirode i saradnje sa Nacionalnim parkom Skadarsko jezero.												
Indikator specifičnog cilja 5.2: Evidencija i statistika saradnji s lokalnim proizvođačima (proizvodi, usluge, ponuda). Evidencija poziva i subvencija za održive prakse.												

Podrška, Promocija	**5.2.1**	Promovisati i podsticati prodaju tradicionalnih proizvoda lokalnih proizvođača	Evidencija lokalnih proizvođača domaćih proizvoda s kojima je uspostavljena saradnja; Evidencija različitih vrsta proizvoda	2						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, lokalna zajednica	5,000.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka
Podrška, Promocija	**5.2.2**	Promovisati i sertifikovati lokalne usluge i proizvode (geografski sertifikat)	Evidencija setifikovanih lokalnih proizvoda i proizvođača uključenih u program	1						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, lokalna zajednica	2,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Podrška	**5.2.3**	Podsticati tradicionalne prakse u seoskim naseljima	Evidencija aktivnih seoskih naselja i tradicionalnih praksi. Zapisnici sastanaka sa lokalnim stanovništvom koji njeguju tradicionalne načine privređivanja	2						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Lokalna zajednica	3,000.00	JPNPCG / lokalno stanovništvo / Opštine sa prostora Parka

Podrška	**5.2.4**	Inicirati otvaranje linija za finansiranje održivih praksi lokalnih zajednica u zaštićenim područjima	Evidencija pokrenutih inicijativa	2						Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Služba za projekte i međunarodnu saradnju, Ministarstvo turizma, NTO, Eko-fond, Ministarstvo poljoprivrede	2,000.00	JPNPCG / Ministarstvo turizma / NTO / Eko-fond / Ministarstvo poljoprivrede
Saradnja, Promocija	**5.2.5**	U saradnjim sa lokalnom zajednicom razvijati i promovisati ponudu baziranu na tradicionalnoj praksi	Evidencija razvijenih i promovisanih turističkih aktivnosti	1						Služba za promociju, marketing i turizam, lokalni privrednici, TO sa prostora Parka	3,000.00	JPNPCG / lokalni privrednici / TO Parka
Saradnja, Podrška	**5.2.6**	Dati u zakup privremene objekte u službi prvog iskrcaja ribe	Evidencija objekata datih u zakup	3						JPNPCG, MPŠV	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Podrška	**5.2.7**	Oformiti nova mjesta za privez plovila lokalnih preduzetnika i ribara	Evidencija novih mjesta za privez plovila	3						JPNPCG	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Podrška	**5.2.8**	Dati u zakup privremeni objekat u službi priveza plovila	Privremeni objekat je dat u zakup	3						JPNPCG	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

***Evidencija** predstavlja sistematsko vođenje zapisa o sprovedenim aktivnostima, događajima ili prikupljenim podacima u okviru realizacije Plana upravljanja. Vodi se u pisanom ili elektronskom obliku i sadrži osnovne informacije o aktivnosti (datum, opis, lokaciju po potrebi, učesnike i ostvareni rezultat), te služi kao dokaz realizacije aktivnosti i osnova za praćenje i izvještavanje o sprovođenju Plana upravljanja*

TEMATSKA OBLAST 6: Jačanje upravljačkih kapaciteta

Dugoročni cilj: Kadrovski i materijalni kapaciteti upravljača su ojačani.

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Specifični cilj 6.1: Pravni i planski okvir i interni akti JPNPCG odgovaraju potrebama upravljanja te je unapređena institucionalna koordinacija.												
Indikator specifičnog cilja 6.1: Interni akti JPNPCG usklađeni su sa zakonskim obvezama i potrebama upravljanja područjem. Pravni i planski okvir omogućavaju upravljanje područjima.												
Regulacija	**6.1.1**	Definisati jasne nadležnosti i formirati međuinstitucionalna radna tijela (ministarstva, lokalna samouprava, AZŽS)	Evidencija zajedničkih sastanaka i inicijativa na godišnjem nivou; Riješeno pitanje studije revizije i PPPN-a; Riješeno pitanje Programa objekata privremenog karaktera	1						JPNPCG, MERS, AZŽS	1,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**6.1.2**	Prilagoditi Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta potrebama upravljanja	Ažuriran Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**6.1.3**	Redovno usklađivati pravne akte JPNPCG sa zakonima i propisima te potrebama upravljanja	Evidencija usklađivanja pravnih akata JPNPCG na godišnjem nivou	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija, Saradnja	**6.1.4**	Učestvovati u izradi državnih i lokalnih sektorskih strategija, programa, elaborata i prostornih planova vezanih za Nacionalni park Skadarsko jezero	Pregled izdatih mišljenja	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, NP Skadarsko jezero	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Regulacija	**6.1.5**	Izraditi unutrašnje akte za sprovođenje aktivnosti neophodnih za upravljanje šumama	Donešena Interna procedura za korišćenje šume za potreba JPNPCG; Donešena Interna procedura za dodjelu ogrijeva socijalno ugroženom stanovništvu; Donešeni untrašnji akti na preventivi, zaštiti i revitalizaciji degradiranih površina	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**6.1.6**	Izraditi pravilnik o korišćenu mjesta prvog iskrcaja ribe	Donesen pravilnik	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**6.1.7**	Uvesti standarde za *green office* u prostorijama NP Skadarsko jezero	Uveden standard za green office	2						Direktor Parka	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**6.1.8**	Zaključiti ugovore za korišćenje dobara NP Skadarsko jezero sa korisnicima koji obavljaju privrednu djelatnost prevoza turista brodom	Evidencija zaključenih ugovora	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**6.1.9**	Inicirati uspostavljanje plovnih puteva kod državnom organu uprave nadležnom za saobraćaj i pomorstvo	Evidencija upućenih inicijativa	2						Direktor Parka, Ministarstvo pomorstva, Lučka kapetanija Bar	0,00	JPNPCG/ Subvencije budžeta
Specifični cilj 6.2: Unaprijeđen nivo znanja i vještina zaposlenih u JPNPCG / NP Skadarsko jezero kroz sistematsku izgradnju kapaciteta i stručno usavršavanje.												
Indikator specifičnog cilja 6.2: JPNPCG/ NP Skadarsko jezero ima na raspolaganju zaposlene sa svim kompetencijama potrebnim za sprovođenje ovog plana upravljanja. Kompetencije zaposlenih kontinuirano se razvijaju u skladu sa ustanovljenim potrebama i prioritetima.												

Edukacija, Saradnja	**6.2.1**	Učestvovati na nacionalnim i međunarodnim radionicama, obukama i sastancima sa temom upravljanja, zaštite, očuvanja i održivog korišćenja u zaštićenim područjima	Evidencija radionica, obuka i sastanaka; Broj učesnika predstavnika upravljača	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održi razvoj, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Edukacija, Saradnja	**6.2.2**	Shodno mogućnostima, organizovati posjete drugim zaštićenim područjima sa ciljem razmijene iskustva i dobrih praksi upravljanja	Evidencija realizovanih posjeta; Broj predstavnika	2						Sve službe i zaposleni NP Skadarsko jezero i JPNPCG	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Edukacija	**6.2.3**	Organizovati i učestvovati na obukama za zaposlene	Evidencija obuka; Broj obučenih predstavnika	2						Sve službe i zaposleni NP Skadarsko jezero i JPNPCG	25,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija	**6.2.4**	Uspostaviti sistemski pristup razvoju kapaciteta zaposlenih kroz procjenu postojećih kompetencija, definisanje prioritetnih oblasti edukacije i izraditi i realizovati godišnji plan obuka (teorijskih i terenskih) uz uključivanje relevantnih stručnjaka.	Izrađena procjena kompetencija i usvojen Godišnji plan obuka; Evidencija realizovanih obuka (teorijskih i terenskih) i Evidencija zaposlenih uključenih u programe usavršavanja.	2						Sve službe i zaposleni NP Skadarsko jezero i JPNPCG	25,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija, Saradnja	**6.2.5**	Organizovati stručno-naučnu konferenciju s međunarodnim učešćem	Izvještaj o organizovanoj stručno-naučnoj konferenciji	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održi razvoj, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	15,000.00	JPNPCG / Donacije
Specifični cilj 6.3: Povećana opremljenost JPNPCG/ NP Skadarsko jezero.												
Indikator cilja: Oprema JPNPCG odgovara potrebama upravljanja NP Skadarsko jezero.												

Infrastruktura	**6.3.1**	Nabaviti opremu za sprovođenje kontrole prostora i monitoringa	Popis nabavljene opreme	2						Služba za kontrolu i monitoring, Služba za javne nabavke	15,000.00	JPNPCG / Donacije
Infrastruktura	**6.3.2**	Nabaviti nova službena vozila i plovila za potrebe Službe zaštite	Nabavljena novo vozilo i plovilo	2						Služba za logistiku, Služba za javne nabavke, Direktor JPNPCG	70,000.00	JPNPCG / Donacije
Održavanje	**6.3.3**	Po potrebi izvršiti nabavku ljetnjih i zimskih uniformi i obuće za zaposlene	Popis nabavljenih uniformi; Uniforme za zaposlene u centrima za posjetioce i na naplatnim punktovima su nabavljene	2						NP Skadarsko jezero, Direktor JPNPCG, Služba za javne nabavke	25,000.00	JPNPCG / Donacije
Održavanje	**6.3.4**	Nabaviti alate i sredstva neophodna za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture	Popis nabavljenih alata i sredstava	2						Služba za logistiku, Služba za javne nabavke	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Održavanje	**6.3.5**	Uspostaviti redovan sistem tehničkog održavanja video nadzora	Broj izvršenih servisa godišnje	1						Služba za kontrolu i monitoring, Služba zaštite NP Skadarsko jezero	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**6.3.6**	Obilježiti granice NP	Radno tijelo formirano; Granice NP obilježene na terenu	1						Direktor Parka, Komisija za obilježavanje granica NP Skadarsko jezero	400,000.00	Kapitalni budžet / Donacije
Specifični cilj 6.4: Osigurana saradnja na svim nivoima koja doprinosi razmjeni znanja, jačanju kapaciteta i unapređenom i održivom upravljanju NP Skadarsko jezero.												
Indikator specifičnog cilja 6.4: Evidencija partnerstva prema nivoima (međunarodni, regionalni, nacionalni, lokalni). Evidencija projektnih prijava.												

Saradnja, Podrška	**6.4.1**	Održavati i unaprjeđivati postojeću mrežu međunarodnih i regionalnih partnerstava, te aktivno istraživati mogućnosti za uspostavljanje novih saradnji relevantnih za zaštitu i upravljanje zaštićenim područjima	Evidencija novih uspostavljenih partnerstava (godišnje); Evidencija održanih sastanaka sa partnerima (najmanje 1 godišnje); Evidencija poslatih inicijativa ili dopisa za saradnju (najmanje 2 godišnje)	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja	**6.4.2**	Organizovati međunarodni i regionalni investicioni vebinar na temu plana rada Nacionalnog parka Skadarsko jezero, sa fokusom na mogućnosti saradnje i projektne inicijative	Broj učesnika na vebinaru; Evidencija prezentovanih investicionih inicijativa i/ili projektnih prijedloga	2						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Podrška	**6.4.3**	Identifikovati projektne partnere i pripremiti projektne aplikacije za međunarodne i regionalne pozive u oblasti zaštite prirode i upravljanja zaštićenim područjima	Evidencija identifikovanih donatora; Evidencija analiziranih i relevantnih međunarodnih/regionalnih poziva; Evidencija uspostavljenih projektnih partnerstava	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Jačanje kapaciteta upravljača	**6.4.4**	Usmjeriti aktivnosti na stvaranje partnerstava sa organizacijama civilnog društva, kao i lokalnim i nacionalnim institucijama koje mogu doprinijeti pripremi i sprovođenju projekata od značaja za NP Skadarsko jezero	Evidencija dentifikovanih i angažovanih organizacija civilnog društva, lokalnih i nacionalnih institucija; Evidencija održanih sastanaka sa relevantnim akterima; Evidencija različitih	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Donacije

Saradnja	**6.4.5**	Implementirati obaveze i aktivnosti proistekle iz učešća Nacionalnog parka Skadarsko jezero u međunarodnoj inicijativi Wilder Parks (Rewilding Europe), sa ciljem dostizanja statusa „Wilder Park“ do 2030. godine	Evidencija sprovedenih aktivnosti definisanih akcionim planom Wilder Parks Initiative; Evidencija održanih koordinacionih sastanaka sa predstavnicima Rewilding Europe i partnerskih institucija (najmanje 1 godišnje); Broj izrađenih i ažuriranih planskih, izvještajnih ili monitoring dokumenata u vezi sa Wilder Parks Initiative	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju, Rewilding Europe,	10,000.00	JPNPCG, Donacije
Saradnja	**6.4.6**	Organizovati nacionalni i/ili lokalni sastanak sa akterima iz civilnog, javnog i biznis sektora na temu plana rada Nacionalnog parka Skadarsko jezero, uključujući info sesiju o mogućnostima saradnje, finansiranja i učešća u razvoju projektnih inicijativa	Broj učesnika na događaju; Evidencija predstavljenih investicionih i projektnih inicijativa; Evidencija lokalnih i nacionalnih partnera koji su izrazili interes za dalje učešće	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Specifični cilj 6.5: Objekti koji su u vlasništvu NP Skadarsko jezero su funkcionalni.											
Indikator specifičnog cilja 6.5: Evidencija objekata u vlasništvu NP Skadarsko jezero i njihovo stanje.											
Infrastrukt ura	**6.5.1**	Izraditi idejna rješenja adaptacije i rekonstrukcije objekata u vlasništvu i koje koristi NP Skadarsko jezero	Izrađena projektna dokumentacija za centre za posjetioce Vranjina i Virpazar	3						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održvi razvoj, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	20,000.00	JPNPCG / Donacije

Infrastruktura	**6.5.2**	Urediti kamp zonu „Mobile Home“ na lokalitetu Komarno, u skladu sa održivim standardima	Revidiran glavni projekat uređenja „Mobil-Homa“; Mobil Home je u funkciji posjetilaca	3						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održvi razvoj, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	60,000.00	JPNPCG / Donacije
Regulacija	**6.5.3**	Inicirati prenos vlasništva za nekadašnje ribarske kućice	Prenos vlasništva izvršen	2						Direktor Parka	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Infrastruktura	**6.5.4**	Rekonstruisati pješački podvožnjak kod Virpazara	Pješački podvožnjak kod Virpazara rekonstruiran	1						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održvi razvoj, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	20,000.00	JPNPCG / Donacije
Infrastruktura	**6.5.5**	Adaptirati upravnu zgradu Vranjina	Zgrada adaptirana i u funkciji zaposlenih i posjetioca	2						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održvi razvoj, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	80,000.00	JPNPCG / Donacije

Infrastrukt ura	**6.5.6**	Izgraditi spoljašnje stepenište objekta u kojem je smješten Centar za posjetioce u Virpazaru	Izgrađeno spoljašno stepenište objekta u kojem je smješten Centar za posjetioce u Virpazaru	3						Direktor Parka, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	30,000.00	JPNPCG / Donacije
Infrastrukt ura	**6.5.7**	Održavati objekat u Podhumu u funkcionalnom stanju	Objekat u Podhumu je u funkcionalnom stanju	2						Direktor Parka	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 6.6: Korišćenje privremenih objekata je plansko i kontrolisano.												
Indikator specifičnog cilja 6.6: Program objekata privremenog karaktera je urađen i sprovodi se.												
Regulacija	**6.6.1**	Izraditi urbanističko-tehničke uslove	Evidencija izdatih UT uslova	2						Ministarstvo prostornog planiranja urbanizma i državne imovine, JPNPCG	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**6.6.2**	Izraditi mape privremenih objekata	Izrađene mape privremenih objekata	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održvi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	**6.6.3**	Izraditi i sprovoditi Program objekata privremenog karaktera	Urađen Program objekata privremenog karaktera; Godišnja evidencija sprovođenja Programa	1						Ministarstvo prostornog planiranja urbanizma i državne imovine, JPNPCG,	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 6.7: Baze podataka JPNPCG su redovno ažurirane te su uspostavljeni mehanizmi za efikasno sprovođenje Plana upravljanja.												
Indikator specifičnog cilja 6.7: Baze podataka JPNPCG obuhvataju sve postojeće stručne podloge, literaturu, znanja i informacije relevantne za upravljanje ovim područjem i redovno se ažuriraju na osnovu novih saznanja. Godišnji programi upravljanja, godišnji izvještaji o realizaciji programa upravljanja, godišnji finansijski planovi, kvartalni i godišnji izvještaji o ostvarenju finansijskih planova i plan javnih nabavki redovno se izrađuju. Završni račun i finansijska dokumenta se redovno izrađuju. Javne nabavke se redovno sprovode.												

Jačanje kapaciteta upravljača	**6.7.1**	Uspostaviti i ažurirati bazu podataka na nivou JPNPCG sa svim podacima relevantnim za upravljanje	Nabavka servera; Ažurirana i funkcionalna baza podataka JPNPCG	1						Služba za logistiku, Služba za javne nabavke, Direktor JPNPCG	20,000.00	JPNPCG
Planiranje	**6.7.2**	Na godišnjem nivou izrađivati Godišnji program upravljanja i Godišnji izvještaj o realizaciji programa upravljanja	Godišnji program; Godišnji izvještaji	1						Sve službe i zaposleni NP Skadarsko jezero i JPNPCG	0.00	JPNPCG
Planiranje	**6.7.3**	Izrađivati godišnje finansijske planove i izvještaje o ostvarenju (kvartalne i godišnje)	Godišnji finansijski plan; Kvartalni i godišnji finansijski izvještaj	1						Služba za finansije	0.00	JPNPCG
Planiranje	**6.7.4**	Izrađivati završni račun i finansijske dokumente	Završni račun i fnansijski dokumenti	1						Služba za finansije	6,000.00	JPNPCG
Planiranje	**6.7.5**	Izrađivati plan javnih nabavki i izvještaje iz oblasti javnih nabavki	Plan javnih nabavki izrađen svake godine; Izvještaj o ostvarenju plana javnih nabavki; Izvještaj o zaključenim ugovorima	1						Služba za javne nabavke	0.00	JPNPCG
Planiranje	**6.7.6**	Sprovoditi javne nabavke	Javne nabavke su sprovedene	1						Služba za javne nabavke	5,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	**6.7.7**	Upravljati troškovima ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi)	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	4,960,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	**6.7.8**	Upravljati pripadajućim troškovima ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi) Uprave JPNPCG	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	2,000,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	**6.7.9**	Upravljati troškovima goriva, režija i održavanja objekata, plovila i vozila	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	830,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	**6.7.10**	Upravljati pripadajućim troškovima goriva, režija i održavanja objekata i vozila Uprave JPNPCG	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	380,000.00	JPNPCG

***Evidencija** predstavlja sistematsko vođenje zapisa o sprovedenim aktivnostima, događajima ili prikupljenim podacima u okviru realizacije Plana upravljanja. Vodi se u pisanom ili elektronskom obliku i sadrži osnovne informacije o aktivnosti (datum, opis, lokaciju po potrebi, učesnike i ostvareni rezultat), te služi kao dokaz realizacije aktivnosti i osnova za praćenje i izvještavanje o sprovođenju Plana upravljanja*

Prilog I: *Lista dnevnih leptira sa nacionalnim i međunarodnim statusom zaštite*

Br.	Naučni naziv	*Narodni naziv*	*IUCN RLCG*	*IUCN RL EU*	*HABITAT DIREKTIVA*	*BERN KONVENCIJA*	*ZAŠTIĆENA VRSTA CG*
HESPERIIDAE							
1.	*Erynnis tages*	Tamni skelar	LC	LC			
2.	*Carcharodus alcae*	Sljezov skelar	LC	LC			
3.	*Carcharodus orientalis*	Istočni debeloglavac	LC	LC			
4.	*Pyrgus malvae*	Sljezov pirgus	LC	LC			
PAPILIONIDAE							
5.	*Iphiclides podalirius*	Prugasto jedarce	NT	LC			DA
6.	*Papilio machaon*	Lastin repak	NT	LC			DA
7.	*Zerynthia polyxena*	Uskršnji leptir	VU	LC	IV	II	DA
PIERIDAE							
8.	*Anthocharis cardamines*	Zorica	LC	LC			
9.	*Aporia crataegi*	Glogovac	LC	LC			
10.	*Colias crocea*	Obični poštar	LC	LC			
11.	*Euchloe ausonia*	Čipkasti bijelac	LC	LC			
12.	*Gonepteryx farinosa*	Oblakov limunovac	DD	LC			
13.	*Gonepteryx rhamni*	Limunovac	LC	LC			
14.	*Leptidea duponcheli*	Balkanski bijelac	DD	LC			
15.	*Leptidea sinapis*	Gorušičin bijelac	LC	LC			

Br.	Naučni naziv	*Narodni naziv*	*IUCN RLCG*	*IUCN RL EU*	*HABITAT DIREKTIVA*	*BERN KONVENCIJA*	*ZAŠTIĆENA VRSTA CG*
16.	*Pieris brassicae*	Veliki kupusar	LC	LC			
17.	*Pieris mannii*	Dalmatinski kupusar	LC	LC			
18.	*Pieris napi*	Žiličasti kupusar	LC	LC			
19.	*Pieris rapae*	Mali kupusar	LC	LC			
20.	*Pontia chloridice*						
21.	*Pontia edusa*	Zeleni kupusar	LC	LC			
LYCAENIDAE							
22.	*Aricia agestis*	Obični mrki plavac	LC	LC			
23.	*Callophrys rubi*	Zeleni kupinar	LC	LC			
24.	*Celastrina argiolus*	Vrijesov plavac	LC	LC			
25.	*Leptotus pirithous*	Mali tigrasti plavac	LC	LC			
26.	*Glaucopsyche alexis*	Zelenokrili plavac	LC	LC			
27.	*Lycaena phlaeas*	Vatreni dukat	LC	LC			
28.	*Lycaena ottomana*	Grčki vatreni dukat	LC	LC			
29.	*Phengaris alcon*	Mali pjegavac	VU	NT			
30.	*Plebejus argus*	Stooki plavac	LC	LC			
31.	*Plebejus idas*	Idin plavac	LC	LC			
32.	*Polyommatus amandus*	Amandin plavac	LC	LC			

Br.	Naučni naziv	*Narodni naziv*	*IUCN RLCG*	*IUCN RL EU*	*HABITAT DIREKTIVA*	*BERN KONVENCIJA*	*ZAŠTIĆENA VRSTA CG*
33.	*Polyommatus coridon*	Srebrnkasti plavac	LC	LC			
34.	*Polyommatus escheri*	Ešerov plavac	EN	LC			
35.	*Polyommatus icarus*	Obični plavac	LC	LC			
36.	*Pseudophilotes vicrama*	Istočni plavac	LC	LC			
37.	*Satyrium acaciae*	Bagremov repić	LC	LC			
38.	*Satyrium ilicis*	Medunčev repić	LC	LC			
39.	*Scolitantides orion*	Karirani plavac	LC	NT			
NYMPHALIDAE							
40.	*Aglais io*	Paunovac	LC	LC			
41.	*Aglais urticae*	Riđa sedefica	LC	LC			
42.	*Apatura ilia*	Modri prelivac	VU	LC			
43.	*Argynnis adippe*	Adipina sedefica	LC	LC			
44.	*Argynnis paphia*	Obična sedefica	LC	LC			
45.	*Brintesia circe*	Šumski vratar	LC	LC			
46.	*Coenonympha pamphilus*	Mala cenonimfa	LC	LC			
47.	*Erebia ligea*	Velika erebija	LC	LC			
48.	*Euphydryas aurinia*	Močvarni šarenac	VU	LC	II	II, I	
49.	*Hipparchia fagi*	Bukova hiparhia	LC	NT			

Br.	**Naučni naziv**	***Narodni naziv***	***IUCN RLCG***	***IUCN RL EU***	***HABITAT DIREKTIVA***	***BERN KONVENCIJA***	***ZAŠTIĆENA VRSTA CG***
50.	*Hipparchia syriaca*	Istočna hiparhija	LC	LC			
51.	*Issoria lathonia*	Mala sedefica	LC	LC			
52.	*Lasiommata megera*	Zidni okaš	LC	LC			
53.	*Limenitis reducta*	Admiral	LC	LC			
54.	*Maniola jurtina*	Volovsko oko	LC	LC			
55.	*Melanargia galathea*	Šah tabla	LC	LC			
56.	*Melitaea cinxia*	Obični šarenac	LC	LC			
57.	*Melitaea trivia*	Divizmin šarenac	LC	LC			
58.	*Nymphalis antiopa*	Kraljevski plašt	LC	LC			
59.	*Nymphalis polychloros*	Mnogobojac	LC	LC			
60.	*Pararge aegeria*	Šumski pjegavac	LC	LC			
61.	*Polygonia c-album*	Kontinentalni mnogobojac	LC	LC			
62.	*Polygonia egea*	Mediteranski mnogobojac	LC	LC			
63.	*Vanessa atalanta*	Crveni admiral	LC	LC			
64.	*Vanessa cardui*	Stričkovac	LC	LC			
LIBYTHEIDAE							
65.	*Libythea celtis*	Koprivićev leptir	LC	LC			

Prilog II: Lista Natura 2000 vrsta ptica vezanih za područje Skadarskog jezera, sa stepenima zaštite

Vrsta	Domaći naziv	Status	Sezona	Spec 2004	IUCN 2015	EU 27	BD I
Tachybaptus ruficollis	mali gnjurac	R	Resident	nSPEC	LC	LC	
Podiceps cristatus	čubasti gnjurac	R	Resident	nSPEC	LC	LC	
Podiceps nigricollis	crnovrati gnjurac	R	Resident	nSPEC	LC	LC	
Phalacrocorax carbo	vranac	R	Resident	nSPEC	LC	LC	
Microcarbo pygmaeus	fendak	R	Resident	1	LC	LC	I*
Pelecanus crispus	pelikan	R	Resident	1	LC	LC	I*
Botaurus stellaris	bukavac	R	Resident	3	LC	LC	I*
Ixobrychus minutus	mala čaplja	R	B M -	3	LC	LC	I
Nycticorax nycticorax	gak	R	B M -	3	LC	LC	I
Ardeola ralloides	žuta čaplja	R	B M W	3	LC	LC	I
Egretta garzetta	mala bijela čaplja	R	Resident	nSPEC	LC	LC	I
Ardea alba	velika bijela čaplja	R	- M W	nSPEC	LC	LC	I
Ardea purpurea	crvena čaplja	R	B M -	3	LC	LC	I
Ciconia nigra	crna roda	R	B M -	2	LC	LC	I
Ciconia ciconia	bijela roda	R	B M W*	2	LC	LC	I
Plegadis falcinellus	ibis	R	B M -	3	LC	LC	I
Ixobrychus minutus	mala čaplja	R	B M -	3	LC	LC	I
Platalea leucorodia	čaplja kašikara	R	B M W*	2	LC	LC	I

Vrsta	Domaći naziv	Status	Sezona	Spec 2004	IUCN 2015	EU 27	BD I
Tadorna tadorna	šarena utva	R	B M W	nSPEC	LC	LC	
Anas penelope	patka zviždarka	R	- M W	nSPEC	LC	VU	
Anas strepera	patka čegrtuša	R	B M W	3	LC	LC	
Anas crecca	mala patka	R	B M W	nSPEC	LC	LC	
Anas platyrhynchos	patka gluvara	R	B M W	nSPEC	LC	LC	
Anas acuta	patka lastarka,	R	- M W	3	LC	VU	
Anas querquedula	patka martovka	R	B M -	3	LC	VU	
Anas clypeata	patka kašikara	R	B M W	3	LC	LC	
Aythya ferina	glavoč	R	B M W	2	VU	VU	
Aythya nyroca	patka njorka	R	B M W	1	LC	LC	I*
Aythya fuligula	ćubasta patka	R	B M W	3	LC	LC	
Tadorna tadorna	šarena utva	R	B M W	nSPEC	LC	LC	
Circus aeruginosus	eja močvarica	R	B M W	nSPEC	LC	LC	I
Circus cyaneus	poljska eja	R	- M W	3	NT	LC	I
Circus pygargus	eja livadarka	R	B M -	nSPEC	LC	LC	I
Buteo buteo	mišar	R	Resident	nSPEC	LC	LC	
Aquila chrysaetos	suri orao	R	Resident	3	LC	LC	I
Pandion haliaetus	orao ribar	R	- M -	3	LC	LC	I
Alectoris graeca	jarebica kamenjarka	R	Resident	2	NT	VU	I
Porzana porzana	barski pjetlić	R	- M -	nSPEC	LC	LC	I

Vrsta	Domaći naziv	Status	Sezona	Spec 2004	IUCN 2015	EU 27	BD I
Zapornia parva	siva barski pjetlić	R	B M -	nSPEC	LC	LC	I
Zapornia pusilla	mala barski pjetlić	R	B M -	3	LC	NT	I
Crex crex	prdavac	R	B M -	1	LC	LC	I*
Fulica atra	baljoška	R	Resident	nSPEC	NT	LC	
Grus grus	ždral	R	- M -	2	LC	LC	I
Vanellus vanellus	vivak, macudan	R	B M W	2	VU	VU	
Gallinago gallinago	bekasina	R	- - W	3	LC	LC	
Gallinago gallinago	bekasina	R	- - W	3	LC	LC	
Chlidonias hybridus	bjelobrada čigra	R	B M W	3	LC	LC	I
Chlidonias niger	crna čigra	R	B M -	3	LC	LC	I
Sterna hirundo	crvenokljuna čigra	R	B M -	nSPEC	LC	LC	I
Sternula albifrons	mala čigra	R	B M -	3	LC	LC	I
Alcedo atthis	vodomar	R	Resident	3	VU	VU	I

Bonn - Konvencija o zaštiti migratornih vrsta životinja; EU Direktiva 2009/147/EC, Direktiva o očuvanju divljih ptica, Annex (Prilog I, II, III (part 1,2 ili A,B); IUCN European Red List of Birds: Ugroženi takson (Endangered – EN), Ranjiv takson (Vulnerable – VU), Skoro ugrožen takson (Near-threatened – NT), Najmanje ugrožen, poslednja briga (Least concern – LC); Podindeks u odnosu na stepen ugroženosti SPEC status (Species of European Conservation Concern, Birdlife): SPEC1 – Evropske vrste od globalnog značaja za zaštitu; Klasifikovane kao kritično ugrožene, ugrožene, ranjive ili skoro ugrožene vrste na globalnom nivou; SPEC2 – vrste koncentrisane u Evropi i klasifikovane kao regionalno izumrle, kritično ugrožene, ugrožene, ranjive, skoro ugrožene, broj u opadanju, osiromašene ili rijetke na evropskom nivou; SPEC3 – vrste koje nisu koncentrisane u Evropi ali jesu klasifikovane kao regionalno izumrle, kritično ugrožene, ugrožene, ranjive, -skoro ugrožene, broj u opadanju, osiromašene ili rijetke na evropskom nivou. Non- SPECe - Vrste čija je globalna populacija koncentrisana u Evropi, ali čiji se status trenutno smatra sigurnim.

Literatura

Aulagnier, S., Haffner P., Mitchell-Jones A. J., Moutou F. & Zima j. 2009: Mammals of Europe, North Africa and the Middle east, A&C Black Publishers Ltd., 36 Soho, London W1D3QY.

Bakić R. (2014): Promjene u prostornom razmještaju stanovništva Crne Gore u toku druge polovine 20. i prve decenije 21. vijeka. CANU

S. Brelih,, B. Petrov(1978):Ektoparazitska entomofavna sesalcev (Mammalia) Jugoslavije. Insektivori in na njih ugotovlje ni sifonapteri. Scopolia, No. 1 pp 1-67. Ljubljana

Biberdžić, V. (2007): Caldesia parnassifolia (L.) Parl, new species in Montenegrin Flora. Natura Montenegrina, Podgorica, 6:151-152.

Buys, J., Van Heerde, A., Mostert, K., Noort, B.,Vercuijsse, L. & amp; wondergem, J.(2016). "Mammal Survey Biogradska Gora, Montenegro 2014 & quot;, Dutch mammal Society, the Netherland.

Caković, D., Stešević, D. (2021). Katalog vaskularne flore Crne Gore - 2, Podgorica, CANU.

Contribution to Distribution and Conservation of Batrachofauna and Herpetofauna on Bjelasica Mountain in Montenegro. (2004). Tomović, L., Ajtić, R., & Crnobrnja-Isailović, J. In Biodiversity of the Biogradska Gora National Park, 1.

Crvena lista vodozemaca i gmizavaca Crne Gore. Agencija za zaštitu životne sredine (2023).

Crvena lista ptica Crne Gore Red List of Birds of Montenegro - Agencija za zaštitu životne sredine Crne Gore (2022.)

Czip (2015.) Popis faune ptica Crne Gore sa bibloigrafijom- Centar za zaštitu i proučavanje ptica

Czip (2015.) Područja od međunarodnog značaja za boravak ptica u Crnoj Gori

Dudley, N. (Ed.). (2008). Guidelines for Applying Protected Area Management Categories. IUCN, Gland, Switzerland.

Đurišić, S. (2020.) *Marsilea quadrifolia* L. (Marsileaceae), a new report for the flora of Montenegro, Glasnik odjeljenja prirodnih nauka, 24, Podgorica, CANU, str. 113–116.

Džukić, G. (1995). Diverzitet vodozemaca i gmizavaca Jugoslavije sa pregledom vrsta od međunarodnog značaja.

Gvozdenović-Nikolić, S., & Iković, V. (2022). Vodič kroz svijet vodozemaca Crne Gore. Crnogorsko društvo ekologa.

Firer, L. (1894). Jedna godina ornitološkog istraživanja u Crnoj Gori. Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, 6, 543–508.

JPNPCG. Interna baza podataka za floru i vegetaciju NP Skadarsko jezero.

JPNPCG (2021). Nacionalni park „Skadarsko jezero“– Plan upravljanja 2021–2025.

Hadžiablahović, S. (2018): The diversity of the Flora and Vegetation of Lake Skadar/Shkodra. In: Pešić, V. *et al*. (eds.), The Skadar/Shkodra Lake Environment. The Handbook of Environmental Chemistry 80, Springer International Publishing AG 2018, 203-239.

Marić, D. (2019). Fauna slatkovodnih riba Crne Gore. CANU, Podgorica.

Marić, D., & Milošević, D. (2011). Katalog slatkovodnih riba Crne Gore. CANU, Podgorica.

Marić, D., & Rakočević, J. (2010). Biodiverzitet. U: Crna Gora u XXI stoljeću – Životna sredina i održivi razvoj. CANU.

Marić, D., Rakočević, J. (2009): Hidrobiologija. Univerzitet Crne Gore. Biblioteka biomedicinskih nauka (Pobjeda), Podgorica, 353p.

Matvejev, S. D. (1960). Shema rasprostranjenja biogeografskih provincija Jugoslavije. Enciklopedija Jugoslavije, IV, 6000.

Mitchell-Jones, A.J.; Amori, G.; Bogdanowicz, W.; Krystufek, B.; Reijnders, P.J.H.; Spitzenberger, F.; Stubbe, M.; Thissen, J.B.M.; Vohralik, V.; Zima, J. (1999). The atlas of European mammals. Poyser London. pp.38-39.

Ministarstvo održivog razvoja i turizma (2015). Nacionalna strategija biodiverziteta sa akcionim planom 2016–2020.

Ministarstvo zaštite okoliša i energetike & Hrvatska agencija za okoliš i prirodu (2018). Smjernice za planiranje upravljanja zaštićenim područjima. UNDP.

Petrov, B. M. (1992) Mammals of Yugoslavia. Insectivores and rodents. Natural History Museum in Belgrade, Supplementa, Special issue 37: 1–186.

Petrović, D., Stešević, D., & Vuksanović, S. (2008). Materials for the Red Book of Montenegro. Natura Montenegrina, 7(2), 605–631.

Petrović, D. (Ed.). (2009). Važna biljna staništa u Crnoj Gori. NVO 'Zelena Gora'.

Petrović, D. et al. (2021). Katalog tipova staništa od interesa za EU u Crnoj Gori, verzija 4.

Prestnik, P., Paunović, M., Karapandža, B., Đurović, M., Ivanović, Č., Ždralević, M., Benda, P. & Budinski, I. (2014): Distribution of bats (Chiroptera) in Montenegro. Vespertilio, 17:129-156.

Protected area gap assessment completed resulting in a comprehensive plan for a representative PAS (Report) - UNDP, University of Montenegro, Podgorica, 2012.

Pulević, V. (2005). Građa za vaskularnu floru Crne Gore. CANU.

Pulević, V., Bulić, Z. – 1994: Neki otvoreni taksonomski i fitogeografski problemi u flori Lovćena.- CANU - Naučni skupovi, 34: 205-213, Podgorica.

Radojičić B. (2008): Geografija Crne Gore. Dukljanska akademija nauka i umjetnosti

Radović M. (2010): Turistička geografija Crne Gore. Fakultet za turizam, hotelijerstvo i trgovinu

Rohlena, J. (1942). Conspectus Florae Montenegrinae. Preslia, 20–21, 1–506.

Rubinić, B., Sackl, P. & Gramatikov, M. (2019): CONSERVING WILD BIRDS IN MONTENEGRO - A first inventory of potential Special Protection Areas

Saveljić, D., & Vizi, O. (2011). Ptice pjevačice Crne Gore.

Službeni list RCG, br. 76/06: Riješenje Republičkog Zavoda za Zaštitu prirode o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta.

Službeni list RCG, br. 062/10: Pravilnik o bližem načinu i uslovima sakupljanja, korišćenja i prometa nezaštićenih divljih vrsta životinja, biljaka i gljiva koje se koriste u komercijalne svrhe.

Službenil list RCG, br. 18/19: Zakon o stranim i invazivnim stranim vrstama biljaka, životinja i gljiva.

Speybroeck, J., Beukema, W., & Crochet, P. (2010). A tentative species list of the European herpetofauna. Zootaxa, 2492, 1–27.

Stešević, D., & Caković, D. (2013). Katalog vaskularne flore Crne Gore 1. CANU.

Thomas, L., & Middleton, J. (2003). Guidelines for Management Planning of Protected Areas. IUCN.

Tomić-Stanković, K. – 1970: Flora Lovćena I. Zbornik Filozofskog fakulteta u Prištini 7: 1–39.

Tomić-Stanković, K. – 1970: Vegetacija Lovćena u Crnoj Gori. – Zajednica naučnih ustanova Kosova, Studije 17: 1–93.

Tomić-Stanković, K. – 1972: Flora Lovćena II. – Zbornik Filozofskog fakulteta u Prištini 8: 1–50.

Vasić, V., Marinković, S., & Vizi, O. (1990). Ptice Durmitora i kanjona Tare. CANU.

Vizi, O. (1989). Ornitološke odlike Biogradske gore. RZZP, Titograd.

Vuksanović, S. (2016). Rasprostranjenje i diverzitet balkanske endemične flore u Crnoj Gori. Doktorska disertacija.

Strategije, studije i planovi:

- Taxus Forest Project D.O.O Pljevlja, Institut za šumarstvo Ad. Podgorica (2017): Bazna studija o šumama u Nacionalnom parku Skadarsko jezero (Podloga za upravljanje šumama) 2016-2020.

- Procjena rizika od katastrofa Crne Gore do 2023. (MUP, decembar 2021)

- Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. (MORT, 2016/2022)

- Procjena sposobnosti upravljanja rizicima od katastrofa (MUP, septembar 2023)

- Strategija za smanjenje rizika od katastrofa 2025–2030 sa Akcionim planom 2025–2026 (MUP, jun 2024)

- Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja (2015): Strategija ribarstva Crne Gore 2015-2020 sa Akcionim planom za prenošenje, implementaciju i sprovođenje pravne tekovine EU.

- Nacionalna strategija biodiverziteta sa akcionim planom 2016–2020

- Plan upravljanja NP Skadarsko jezero 2021–2025

- Predlog Plana upravljanja NP Skadarsko jezero 2021–2025 (2023)

- Program upravljanja NP Skadarsko jezero 2024. godine

- Program upravljanja NP Skadarsko jezero 2025. godine

- Izvještaj o realizaciji programa upravljanja NP Skadarsko jezero za 2023.

- Izvještaj o realizaciji programa upravljanja NP Skadarsko jezero za 2024.

- Prostorni plan područja posebne namjene za Nacionalni park Skadarsko jezero (Sl.list 46/01)

- Nacrt priručnika: „Priručnik za izradu planova upravljanja zaštićenim područjima“ (Podgorica, Budva 2023)

- Strateški planovi lokalnih opština: Cetinje 2025.–2029, Bar 2020.-2025, Tuzi 2021.-2026. (Nacrt), Podgorica 2026.-2031. (Nacrt)

- Strategija razvoja turizma Crne Gore 2023–2025 (Ministarstvo turizma, ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera, 2024)

- Službeni list RCG, br. 76/06: Riješenje Republičkog Zavoda za Zaštitu prirode o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta.

- Službeni list RCG, br. 062/10: Pravilnik o bližem načinu i uslovima sakupljanja, korišćenja i prometa nezaštićenih divljih vrsta životinja, biljaka i gljiva koje se koriste u komercijalne svrhe.

- Službenil list RCG, br. 18/19: Zakon o stranim i invazivnim stranim vrstama biljaka, životinja i gljiva.

Zakoni

- Zakon o šumama Crne Gore („Sl. list CG“, br. 77/24 i 92/25)

- Zakon o zaštiti prirode („Sl. list CG“, br. 54/16 i 18/19)

- Zakon o nacionalnim parkovima („Sl. list CG“, br. 28/14 i 39/16)

LINK:

https://europlusmed.org/

http://www.catalogueoflife.org/

http://www.ipni.org

https://www.iucnredlist.org

https://www.worldfloraonline.org/

https://eunis.eea.europa.eu/species.jsp

https://rm.coe.int/1680746347

https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-027-En.pdf

https://amphibiaweb.org/index.html

http://www.reptile-database.org/

https://np-sjeverni-velebit.hr/www/images/dokumenti/upravljanje/propisi/PU_6031_NPSV.pdf

https://www.npkrka.hr/hr/o-nama/upravljanje/plan-upravljanja-nacionalnog-parka-krka/

https://www.gov.me/dokumenta/64c18af6-ff13-4ddd-9f30-07cf4addbfe6

https://npdjerdap.rs/wp-content/uploads/2020/01/Plan-upravljanja-Nacionalnim-parkom-Djerdap-2017-2026.pdf

https://zabljak.me/wp-content/uploads/2025/02/STRATESKI-PLAN-RAZVOJA-OPSTINE-ZABLJAK-2024-2028.pdf

https://www.tnp.si/sl/javni-zavod/uprava/nacrt-upravljanja-tnp/

https://np-plitvicka-jezera.hr/wp-content/uploads/2019/01/Nacrt-Plan-upravljanja-NPPJ-2019-2028.pdf

https://www.nptara.rs/images/pdf/Plan-upravljanja-NP-Tara-2020-2029-sa-saglasnoscukon.pdf